

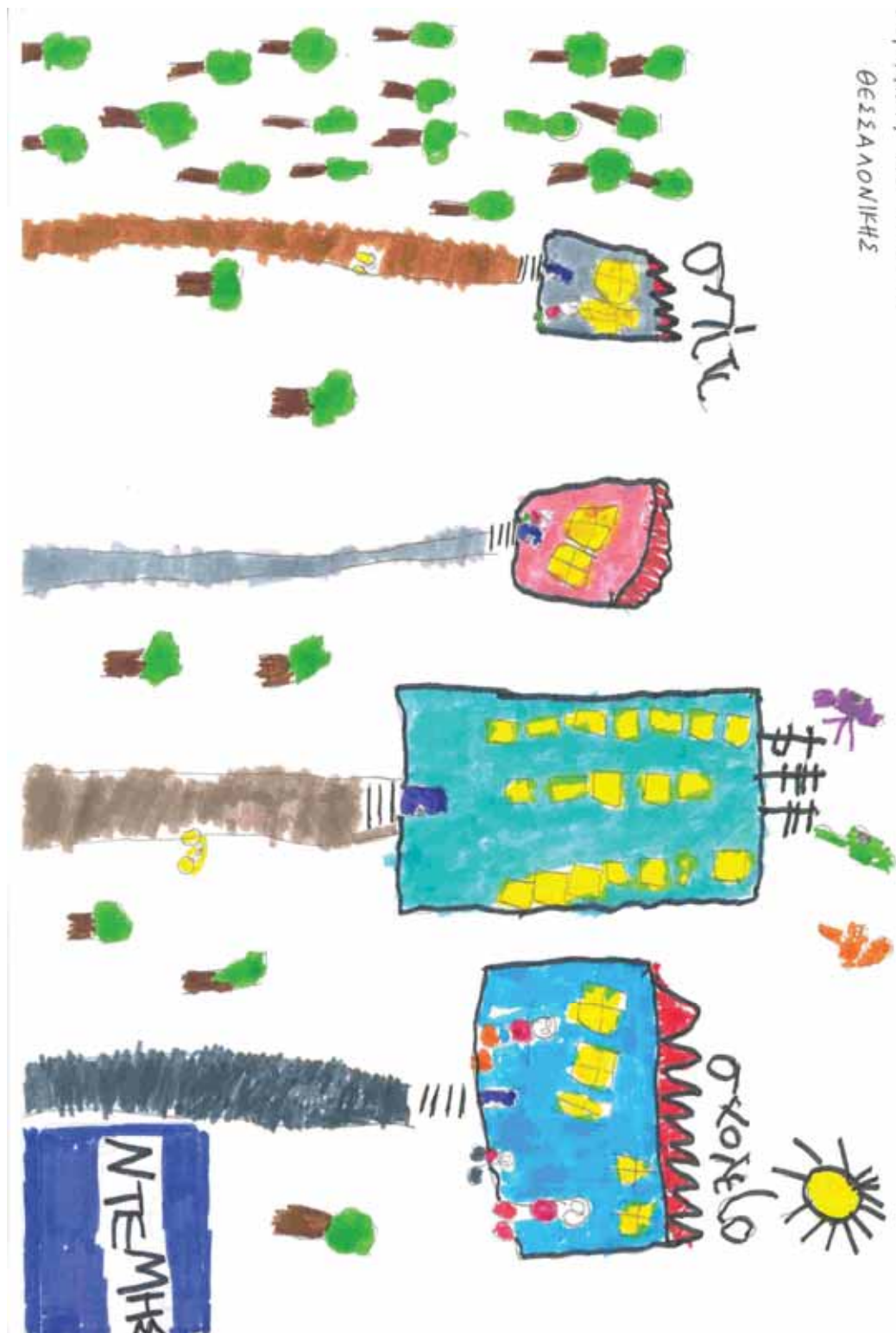
**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΜΗΜΑ: ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΕΡΓΟ: «Αναλυτικά Προγράμματα»**

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ

Υπεύθυνη Ομάδας: Σοφία Μαυροπούλου

**ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
Ασωνίτου ???
Γρηγορίου Φωτεινή
Κακλαμανάκη Ελένη
Κούρτη Βενετία
Μαγαλιού Ευαγγελία
Μητροπούλου Ευδοκία
Παΐζη Όλγα
Τσακπίνη Καλλιόπη
Τσιούρη Ιωάννα
Τσιραμπίδου Μαρία
Καρζή ???**

ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η ζωγραφιά του εξωφύλλου είναι από τον Ντέμη Τσοχέλι (9.5 ετών), μαθητή του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης για παιδιά με αυτισμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. Μελέτη εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών με αυτισμό (Όλη η ομάδα)
2. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων (Παΐζη)
3. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας (Κούρτη)
4. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού (Τσιραμπίδου, Παΐζη, Μαυροπούλου)
5. Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης (Τσακπίνη, Μητροπούλου)
6. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης (Τσακπίνη, Μητροπούλου)
7. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Προαπαιτούμενων Δεξιοτήτων (Μητροπούλου, Τσακπίνη, Τσιούρη, Γρηγορίου)
8. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας (Μητροπούλου)
9. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσα (Μητροπούλου)
10. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Μαθηματικών (Μαγαλιού)
11. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Μαθηματικών (Μαγαλιού)
12. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος (Γρηγορίου)
13. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος (Γρηγορίου)
14. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών (Τσακπίνη)
15. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών (Τσακπίνη)
16. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μουσικής (Μαγαλιού)
17. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μουσικής (Μαγαλιού)
18. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Πληροφορικής (Κακλαμανάκη)
19. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Πληροφορικής (Κακλαμανάκη)
20. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής – Νηπιαγωγείο (Ασωνίτου, Καρζή)
21. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής – Δημοτικό (Ασωνίτου, Καρζή)
22. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (Ασωνίτου, Καρζή)
23. Διαθεματικά Σχέδια Εργασίας (Κακλαμανάκη)
 - α) «Η διατροφή μου»
 - β) «Ο εαυτός μου στον περιβάλλοντα χώρο»
24. Διδακτική Μεθοδολογία (Τσιούρη, Μαυροπούλου)
25. Προβλήματα Συμπεριφοράς (Τσιούρη, Μαυροπούλου)
26. Συνεργασία Εκπαιδευτικών με Γονείς (Φούσκα, Παΐζη)
27. Βιβλιογραφία

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Μελέτη Εκπαιδευτικών Αναγκών των Μαθητών με Αυτισμό
2. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων
3. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας
4. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιγνιδιού
5. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης
6. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης
7. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Προαπαιτούμενων Δεξιοτήτων
8. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας
9. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας
10. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Μαθηματικών
11. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Μαθηματικών
12. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος
13. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος
14. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών
15. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών
16. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μουσικής
17. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μουσικής
18. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Πληροφορικής
19. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Πληροφορικής
20. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής- Νηπιαγωγείο
21. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής - Δημοτικό
22. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής- Δημοτικό
23. Διαθεματικά Σχέδια Εργασίας
 - α) Σχέδιο Εργασίας με θέμα: «Η διατροφή μου»
 - β) Σχέδιο εργασίας με θέμα: «Ο εαυτός μου στον περιβάλλοντα χώρο»
24. Διδακτική Μεθοδολογία
25. Προβλήματα Συμπεριφοράς
26. Συνεργασία Εκπαιδευτικών με Γονείς
27. Βιβλιογραφία

ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΓΚΩΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ

Εισαγωγή

Ο αυτισμός αποτελεί μία σοβαρή και εκτεταμένη διαταραχή της ανάπτυξης. Ο όρος εκτεταμένη (ή διάχυτη) αναφέρεται στη σύνθετη φύση της διαταραχής, καθώς επηρεάζει τρεις περιοχές της ανάπτυξης: την κοινωνική αλληλεπίδραση, την επικοινωνία και τη φαντασία. Αυτές οι τρεις περιοχές συνιστούν την τριάδα των διαταραχών, δηλαδή τον πυρήνα των κλινικών χαρακτηριστικών του αυτισμού (Wing & Gould, 1979).

Η αρχική ερμηνευτική προσέγγιση του συνδρόμου ήταν ψυχογενής. Η εμφάνιση της διαταραχής είχε αποδοθεί σε διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις, ιδιαίτερα μεταξύ μητέρας και παιδιού (Bettelheim, 1967). Ωστόσο, τα ευρήματα γενετικών ερευνών καταδεικνύουν την νευροβιολογική βάση του αυτισμού, αν και δεν είναι γνωστές ακόμη οι περιοχές του εγκεφάλου που επιφέρουν αυτή τη σοβαρή και μη-αναστρέψιμη αναπηρία (Bailey, LeCouteur, Gottesman, Bolton, Simonoff, Yuzda & Rutter, 1995· Bailey, Phillips & Rutter, 1996· Gillberg & Coleman, 1992· Minshew, 1996). Ο αυτισμός υπάρχει από τη γέννηση ενός παιδιού και εξελίσσεται κατά τα πρώτα τρία χρόνια της ζωής του. Ένα άλλο γεγονός που υποδηλώνει την οργανική προέλευση του αυτισμού είναι η αλματώδης αύξηση του αριθμού των ατόμων με αυτισμό (Ornitz, 1989· Gillberg, Steffenburg & Schaumann, 1991). Η συχνότητα εμφάνισης του αυτισμού στο γενικό πληθυσμό κυμαίνεται από 2 έως 11 άτομα ανά 10.000 άτομα (Gillberg, Steffenburg & Schaumann, 1991· Gillberg & Coleman, 1992). Αυτό το φαινόμενο έχει αποδοθεί τόσο στην χρήση πιο αξιόπιστων διαγνωστικών μεθόδων όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες (π.χ. μόλυνση περιβάλλοντος) (Mesibov, Adams & Klinger, 1997). Ένα άλλο εύρημα που συμβάλλει στην αποδοχή της γενετικής αιτιολογίας για τον αυτισμό είναι η μεγαλύτερη αναλογία των αγοριών σε σχέση με τα κορίτσια με αυτισμό (3-4 αγόρια προς ένα κορίτσι) (Lord & Schopler, 1987). Επιπλέον, η εμφάνιση νοητικής καθυστέρησης σε άτομα με αυτισμό υποστηρίζει τη σύνθετη οργανική φύση της διαταραχής. Έχει βρεθεί ότι το 23% των ατόμων με αυτισμό έχουν δείκτη νοημοσύνης μεγαλύτερο από το φυσιολογικό (Gillberg & Coleman, 1992). Το υπόλοιπο 77% έχει και νοητική καθυστέρηση: 50% των ατόμων με αυτισμό έχουν μέτρια έως ελαφριά νοητική καθυστέρηση και 27% έχουν βαριά νοητική καθυστέρηση (Mesibov, Adams & Klinger, 1997). Η βασική παραδοχή του αυτισμού ως μιας διαταραχής με γενετικά καθορισμένες αιτίες ενισχύει τον κεντρικό ρόλο της εκπαίδευσης στη ανάπτυξη δεξιοτήτων και την βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αυτισμό.

Πρόσφατα, ο όρος «διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές» έχει αντικατασταθεί από τον όρο «Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος» (Wing, 1991· Wing, 1996), που περιλαμβάνει και άλλες διαταραχές όπως το σύνδρομο Rett και το σύνδρομο Asperger. Η νέα ορολογία υποδηλώνει ότι ο αυτισμός είναι η κυρίαρχη και πιο συχνή αναπηρία από την ομάδα των διαταραχών του αυτιστικού φάσματος. Τα άτομα με σύνδρομο Asperger παρουσιάζουν σοβαρές δυσκολίες στις κοινωνικές σχέσεις αλλά έχουν φυσιολογική ανάπτυξη της ομιλίας και υψηλότερο γνωστικό επίπεδο σε σχέση με αυτά που έχουν κλασικό αυτισμό (Wing, 1981, 1991· WHO, 1992). Γενικά, τα παιδιά με αυτό το σύνδρομο έχουν υψηλή λειτουργικότητα, εξαιρετικές λεκτικές ικανότητες και μεγαλύτερη αυτογνωσία. Ωστόσο, έχουν δυσκολίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση αλλά είναι ήπιες μορφής.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τα άτομα με «διαταραχή του αυτιστικού φάσματος» έχουν σημαντικές ομοιότητες ιδιαίτερα στις περιοχές της τριάδας των διαταραχών. Η αλληλοκάλυψη χαρακτηριστικών σηματοδοτεί τις κοινές εκπαιδευτικές ανάγκες παρά τις διαφορετικές διαγνώσεις. Κατά συνέπεια, αυτά τα άτομα θα

επωφεληθούν από κοινές εκπαιδευτικές στρατηγικές που θα περιγραφούν σε επόμενο κεφάλαιο (βλέπε Διδακτική Μεθοδολογία).

Η τριάδα διαταραχών των ατόμων με διαταραχές αυτιστικού φάσματος

Τα βασικά χαρακτηριστικά των διαταραχών του αυτιστικού φάσματος είναι: η ποιοτική παρέκκλιση στην κοινωνική αλληλεπίδραση, την επικοινωνία και τη φαντασία (DSM-IV, 1994). Αναλυτικότερα:

A) Η ποιοτική παρέκκλιση στην κοινωνική συναλλαγή εκδηλώνεται με τουλάχιστον δύο από τα ακόλουθα:

- έκδηλη παρέκκλιση στη χρήση πολλών μη λεκτικών συμπεριφορών, όπως η βλεμματική επαφή, η έκφραση προσώπου, η στάση του σώματος και οι χειρονομίες για τη ρύθμιση της κοινωνικής συναλλαγής,
- αδυναμία στην ανάπτυξη ανάλογων με το αναπτυξιακό επίπεδο σχέσεων με συνομηλίκους,
- απουσία αυθόρμητης συμμετοχής σε απολαύσεις, ενδιαφέροντα ή επιτεύγματα με άλλους ανθρώπους (π.χ. με μία αδυναμία να υποδεικνύει, να θέτει ή να τονίζει θέματα ενδιαφέροντος), και
- έλλειψη κοινωνικής ή συγκινησιακής αμοιβαιότητας.

B) Η ποιοτική παρέκκλιση στην επικοινωνία εκδηλώνεται με τουλάχιστον ένα από τα ακόλουθα:

- καθυστέρηση, ή πλήρης έλλειψη της ανάπτυξης της ομιλούμενης γλώσσας (η οποία δεν συνοδεύεται από μία προσπάθεια αναπλήρωσης μέσα από εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας, όπως οι χειρονομίες ή η μίμηση),
- σε άτομα με επαρκή ομιλία, έκδηλη παρέκκλιση της ικανότητας να αρχίσουν ή να συνεχίσουν μία συζήτηση με άλλους,
- στερεότυπη και επαναληπτική χρήση της γλώσσας ή χρήση ιδιοσυγκρασιακής γλώσσας, και
- έλλειψη ποικίλου, αυθόρμητου παιγνιδιού με παίξιμο ρόλων ή κοινωνική μίμηση, ανάλογου με το αναπτυξιακό επίπεδο.

Γ) τα περιορισμένα, επαναληπτικά και στερεότυπα πρότυπα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων εκδηλώνονται με τουλάχιστον ένα από τα ακόλουθα:

- περιορισμένη ενασχόληση με έναν ή περισσότερους στερεότυπους και περιορισμένους τύπους ενδιαφερόντων, η οποία είναι μη φυσιολογική είτε σε ένταση είτε σε εστίαση,
- εμφανώς άκαμπτη εμμονή σε συγκεκριμένες μη λειτουργικές συνήθειες ή τελετουργίες,
- στερεότυποι και επαναληπτικοί κινητικοί μανιερισμοί (π.χ. κτυπήματα ή συστροφές των χεριών ή των δακτύλων ή περίπλοκες κινήσεις ολόκληρου του σώματος), και
- επίμονη ενασχόληση με μέρη αντικειμένων.

Τέλος, καθυστέρηση ή ανώμαλη λειτουργία σε τουλάχιστον μία από τις ακόλουθες περιοχές με έναρξη πριν από την ηλικία των 3 ετών: (α) κοινωνική συναλλαγή, (β) γλώσσα, όπως χρησιμοποιείται στην κοινωνική επικοινωνία ή (γ) συμβολικό παιχνίδι.

Τα ιδιαίτερα γνωστικά χαρακτηριστικά των μαθητών με αυτισμό* ¹

Κάθε επιτυχημένη εκπαιδευτική παρέμβαση για τους μαθητές με αυτισμό προϋποθέτει την κατανόηση των γνωστικών μηχανισμών που εμπλέκονται στη

¹ * Στο κείμενο ο όρος «αυτισμός» είναι ταυτόσημος με τον όρο «διαταραχές αυτιστικού φάσματος».

μάθηση, όπως η αντίληψη, η προσοχή, η μνήμη και η σκέψη. Στους μαθητές με αυτισμό υπάρχει μία ανομοιογένεια ως προς αυτές τις γνωστικές διεργασίες, η οποία οδηγεί σε ανομοιογένεια στη συμπεριφορά και τελικά σε διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αναλυτικά, οι μαθητές με αυτισμό έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Schopler & Mesibov, 1995) ως προς:

α) την αντίληψη:

- οξύτατη οπτική αντίληψη
- ικανότητα για εστίαση της όρασης
- ικανότητα αναγνώρισης σχημάτων
- ικανότητα αναγνώρισης ακουστικών μοτίβων
- πολύ καλό οπτικο-κινητικό συντονισμό

β) την προσοχή:

- υπερ- επιλογή ερεθισμάτων
- εστίαση σε ερεθίσματα από ένα αισθητηριακό κανάλι
- ικανότητα διάκρισης οπτικών ερεθισμάτων (οργάνωση αντικειμένων κατά χρώμα, μέγεθος και θέση)
- αδυναμία προσοχής σε κοινωνικά ερεθίσματα

γ) τη μνήμη:

- πολύ καλή οπτική μνήμη
- καλή μνήμη δεξιοτήτων
- εξαιρετική επαναληπτική μνήμη
- εύκολη ανάκληση προσωπικών στοιχείων
- καλή γενική σημασιολογική μνήμη
- δυσκολίες στην αντίληψη της ακολουθίας γεγονότων και λέξεων
- φτωχή αυτοβιογραφική μνήμη («προσωπική επεισοδιακή μνήμη»)

δ) την σκέψη:

- οπτική σκέψη
- κατανόηση της μονιμότητας του αντικειμένου
- επίμονη χρήση μιας στρατηγικής (μη-ευέλικτη σκέψη)
- ικανότητα για κατηγοριοποίηση αντικειμένων με βάση συγκεκριμένα και όχι αφηρημένα χαρακτηριστικά
- δυσκολία στην κατανόηση εννοιών
- αδυναμία για συμβολική σκέψη (αναπαράσταση)
- αδυναμία γενίκευσης στην εφαρμογή στρατηγικών
- δυσκολία στην ανάκληση της κατάλληλης στρατηγικής (μεταγνώση)
- αδυναμία για αφαιρετική σκέψη
- δυσκολία στην επίλυση προβλημάτων
- δυσκολία στην επίλυση προβλημάτων που απαιτούν κοινωνική γνώση (τύφλωση του νου)
- έμμονα και περιορισμένα πνευματικά ενδιαφέροντα
- έλλειψη κεντρικής συνοχής

Στόχοι της ειδικής εκπαίδευσης των μαθητών με αυτισμό

Ο προσδιορισμός των στόχων της ειδικής εκπαίδευσης των μαθητών με αυτισμό χρειάζεται να διέπεται από τις ακόλουθες βασικές αντιλήψεις για τον αυτισμό:

1. Τα άτομα με αυτισμό έχουν έναν ιδιαίτερο τρόπο αντίληψης και κατανόησης των ανθρώπων και του περιβάλλοντος.
2. Ο τρόπος σκέψης των ατόμων με αυτισμό δεν είναι κατώτερος αλλά διαφορετικός.

3. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι να αλλάξει το ίδιο το άτομο και τον τρόπο σκέψης του αλλά να το βοηθήσει να κατανοήσει και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των άλλων, με σεβασμό στις διαφορές, τις ιδιαίτερες προτιμήσεις και ικανότητες του. Σε αυτό το σημείο είναι βοηθητική η μεταφορά της «γέφυρας» που χωρίζει και ενώνει το άτομο με αυτισμό και τους άλλους. Το έργο του εκπαιδευτικού είναι να δώσει στο παιδί με αυτισμό τα απαραίτητα εφόδια ώστε να θέλει και να μπορεί να «διασχίσει» τη γέφυρα μόνο του για να βρεθεί στην άλλη άκρη της. Αυτό προϋποθέτει ότι οι άλλοι που βρίσκονται σε απέναντι του κατανοούν τις διαφορές του και τις αποδέχονται με υπομονή και σεβασμό.

Με τον Ν.1566/1985 οι μαθητές με αυτισμό αναγνωρίστηκαν για πρώτη φορά ως μία αυτόνομη κατηγορία παιδιών με αναπηρίες, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (Ν. 2817/2000) αναπόσπαστο κομμάτι της γενικής εκπαίδευσης είναι η μέριμνα για την ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό σχολικό πλαίσιο αλλά και στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής. Ο στόχος της ενσωμάτωσης αντανακλάται στην γενική αρχή της εξασφάλισης ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων μάθησης για όλους τους/τις μαθητές/τριες που διέπει τη διαμόρφωση των ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ για την Γενική Αγωγή. Για τον σκοπό αυτό τα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ προσδιορίζονται ως «Ενιαία» για την Ειδική Αγωγή, υπογραμμίζοντας τον στόχο της κάλυψης των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

Η άποψη ότι όλα τα παιδιά δικαιούνται πρόσβαση στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) αναλύεται σε δύο άξονες. Καταρχήν, οι μαθητές με αυτισμό δικαιούνται πρόσβαση σε ένα «ευρύ και ισορροπημένο» αναλυτικό πρόγραμμα. Για τον σκοπό αυτό, αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών δεν περιορίζονται σε προσαρμογές των γνωστικών αντικειμένων του σχολείου (όπως η Γλώσσα, τα Μαθηματικά, η Μελέτη Περιβάλλοντος, τα Εικαστικά, η Μουσική, η Πληροφορική και η Προσαρμοσμένη Φυσική Αγωγή) αλλά επεκτείνονται και στη διδασκαλία δεξιοτήτων που αφορούν την ιδιαίτερη κατηγορία των μαθητών με αυτισμό (όπως, οι κοινωνικές δεξιότητες, η επικοινωνία, το παιχνίδι, η αυτοεξυπηρέτηση). Κατά δεύτερο λόγο, έχουν ανάγκη από ιδιαίτερες διδακτικές προσεγγίσεις που θα διευκολύνουν την πρόσβαση τους στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Οι παραδοσιακές διδακτικές μέθοδοι βασίζονται στην λεκτική επικοινωνία και στην κοινωνική αλληλεπίδραση. Όμως για τους μαθητές με αυτισμό η χρήση τέτοιων μεθόδων οδηγεί στον αποκλεισμό τους από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών. Κατά συνέπεια, η ιδιαίτερη φύση του αυτισμού προσδιορίζει τόσο το περιεχόμενο όσο και τον τρόπο εφαρμογής των ΑΠΣ. Συνεπώς, οι στόχοι της πρόσβασης των μαθητών με αυτισμό στα ΑΠΣ θα πρέπει να στηρίζονται στην κατανόηση των χαρακτηριστικών των μαθητών με αυτισμό.

Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για τους μαθητές με αυτισμό είναι σκόπιμο να:

- ⇒ ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες γνωστικές τους ανάγκες, που ποικίλουν ανάλογα με το αναπτυξιακό επίπεδο και την ηλικία τους,
- ⇒ αξιοποιούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό τις ικανότητές και τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα,
- ⇒ επικεντρώνονται στη διαμόρφωση σκεπτόμενων μαθητών, που είναι σε θέση να επιλύουν προβλήματα και όχι στην απόκτηση αποσπασματικών γνώσεων ή λειτουργικών δεξιοτήτων (Jordan & Powell, 1990· Jordan & Powell, 1995).

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών πρέπει να εστιάζουν στη διδασκαλία δεξιοτήτων για την κοινωνική

αλληλεπίδραση και επικοινωνία, όπου οι μαθητές με αυτισμό εμφανίζουν τις περισσότερες και χρόνιες δυσκολίες. Είναι ευνόητο ότι οι δυσκολίες στην επικοινωνία και κοινωνική αλληλεπίδραση που έχει ένας μαθητής με αυτισμό παρεμποδίζουν την κοινωνική του προσαρμογή πολύ περισσότερο από ό,τι η έλλειψη ακαδημαϊκών γνώσεων. Για τον σκοπό αυτό

Οι προσαρμογές των αναλυτικών προγραμμάτων επεκτείνονται και στην διδακτική μεθοδολογία που είναι κατάλληλη για τους μαθητές με αυτισμό. Ειδικότερα, οι μαθητές με αυτισμό έχουν ανάγκη από: α) δομημένο μαθησιακό περιβάλλον, β) σταθερό ημερήσιο πρόγραμμα, γ) ένας-προς-ένα διδασκαλία (και λιγότερο από ομαδική διδασκαλία), γ) εναλλακτικούς τρόπους διδασκαλίας (οπτικοποιημένο διδακτικό υλικό, φυσική καθοδήγηση) και δ) εμπλουτισμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες με επίκεντρο τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα τους. Γενικά η εκπαίδευση των μαθητών με αυτισμό είναι προσανατολισμένη στη μείωση της γνωστικής σύγχυσης και του άγχους που προέρχονται από τις δυσκολίες τους στην επεξεργασία των ερεθισμάτων του περιβάλλοντος. Η κατανόηση του περιβάλλοντος αυξάνει την ικανότητα του μαθητή να ελέγχει το περιβάλλον και να γίνει αυτόνομος σε πολλούς τομείς της ζωής του.

Σε αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για τους μαθητές με αυτισμό, οι προσαρμογές των γνωστικών αντικειμένων βασίζονται στους στόχους και τις δραστηριότητες της Α' και Β' τάξης όπως περιγράφονται στα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ των αντίστοιχων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου της Γενικής Αγωγής. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι η πρόοδος των μαθητών με αυτισμό μπορεί να μην ακολουθεί την προκαθορισμένη σειρά των διδακτικών στόχων των αναλυτικών προγραμμάτων για τη γενική αγωγή. Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι το Πρόγραμμα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων του Νηπιαγωγείου έχει ενσωματωθεί σε όλα τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Ο στόχος αυτής της ενσωμάτωσης είναι να διασφαλιστεί η συνοχή της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς το Νηπιαγωγείο είναι αναπόσπαστο στοιχείο της ενιαίας σχολικής μονάδας. Επιπλέον, η ανομοιογένεια των δυνατοτήτων των μαθητών με αυτισμό καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την οριοθέτηση της μαθησιακής διαδικασίας σύμφωνα με τη υπάρχουσα δομή των σχολικών βαθμίδων. Ωστόσο, υπάρχει και Αναλυτικό Πρόγραμμα των Προαπαιτούμενων Δεξιοτήτων που προετοιμάζουν το μαθητή για την φοίτηση του στο σχολείο και διδάσκονται στην προσχολική ηλικία.

Συμπεράσματα

Ο αυτισμός είναι μία σύνθετη νευροβιολογική διαταραχή που οφείλεται σε εγκεφαλική δυσλειτουργία. Αυτό το βιολογικό υπόστρωμα, που δεν έχει ακόμη πλήρως ανιχνευθεί ερμηνεύει την ανομοιογένεια των ψυχολογικών και γνωστικών χαρακτηριστικών των ατόμων με αυτισμό. Η πολλαπλότητα και ιδιαιτερότητα των γνωρισμάτων και συμπεριφορών των μαθητών με αυτισμό υπογραμμίζει την ανάγκη προσαρμογών των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών της γενικής αγωγής, ώστε και τα παιδιά με αυτισμό να έχουν πρόσβαση σε αυτά. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, είναι αναγκαίο να γίνουν κατανοητές οι ιδιαιτερότητες των μαθητών με αυτισμό και να προσδιοριστούν με σαφήνεια τόσο οι στόχοι όσο και οι διδακτικές μέθοδοι που ανταποκρίνονται καλύτερα στις εκπαιδευτικές τους ανάγκες.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

Εισαγωγή

Οι μαθητές με αυτισμό παρουσιάζουν πολλά και σύνθετα προβλήματα στον τομέα των Κοινωνικών Δεξιοτήτων όπως:

- έλλειψη κινήτρου για κοινωνική αλληλεπίδραση και αδιαφορία για τους άλλους
- ακατάλληλο τρόπο προσέγγισης των άλλων
- δυσκολίες στη δημιουργία σχέσεων με τους συνομηλίκους
- δυσκολία στην κατανόηση και στην εφαρμογή κοινωνικών κανόνων
- δυσκολίες στο μοίρασμα ενδιαφερόντων των άλλων
- αδυναμία στην έκφραση ενσυναίσθησης
- δυσκολίες στην έναρξη και συνέχιση διαλόγου
- δυσκολίες στο να κατανοήσουν, να εκφράσουν και να μοιραστούν συναισθήματα
- δυσκολίες στο παιχνίδι

Η Donna Williams (1992) περιγράφει τις δυσκολίες της στον κοινωνικό τομέα:

*«Έβρισκα πολύ δύσκολη την κοινωνική επαφή, το να καταλάβω ή να ανταποκριθώ στις προθέσεις και στα κίνητρα των ανθρώπων» (σελ.111).
«Η συμπεριφορά μου μπέρδευε τους άλλους, αλλά και η συμπεριφορά των άλλων μπέρδευε εμένα. Δεν ήταν τόσο το γεγονός ότι δεν είχα επίγνωση των κανόνων, όσο το γεγονός ότι δεν μπορούσα να ανταποκριθώ σε τόσους πολλούς κανόνες ταυτόχρονα για την κάθε συγκεκριμένη κατάσταση» (σελ.47).*

Τα παιδιά με αυτισμό παρουσιάζουν μεγάλη ανομοιογένεια ως προς τη διαταραχή στην κοινωνικότητα. Άλλα παιδιά εμφανίζουν έλλειψη κινήτρου για αλληλεπίδραση, που σε μερικές περιπτώσεις φτάνει στην αποφυγή αλληλεπίδρασης, δηλαδή το παιδί αποφεύγει το άγγιγμα και τη βλεμματική επαφή. Άλλα παιδιά επιδιώκουν ενεργητικά την αλληλεπίδραση, αλλά είτε δεν έχουν ενσυναίσθηση είτε αλληλεπιδρούν με επαναληπτικό και μονότονο τρόπο.

Οι παραπάνω σοβαρές δυσκολίες στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων, που είναι ένας τομέας με πρωταρχική σημασία για την ανάπτυξη του μαθητή υπαγορεύουν την ύπαρξη ενός αναλυτικού προγράμματος με εξειδικευμένους στόχους και δραστηριότητες. Η εκπαίδευση των ατόμων με αυτισμό στις κοινωνικές δεξιότητες θα πρέπει να στηρίζεται σε ευέλικτες διδακτικές στρατηγικές και εξατομικευμένα προγράμματα. Η βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων είναι η ύπαρξη κινήτρων για κοινωνικές επαφές και σχέσεις που έχουν νόημα για το παιδί. Γι' αυτό τον σκοπό, είναι σημαντικό ο εκπαιδευτικός να δημιουργεί συνθήκες μέσα στην τάξη όπου ο μαθητής με αυτισμό έχει ενδιαφέρον να συμμετέχει.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων έχει ως πυρήνα του τις εξής βασικές παραδοχές για τις κοινωνικές δεξιότητες:

- Η κοινωνική επικοινωνία είναι μια δυναμική και αμοιβαία σχέση που βασίζεται σε αμοιβαία κατανόηση, ευχαρίστηση και ωφέλεια.
- Οι διαταραχές στην κοινωνική αλληλεπίδραση σχετίζονται με δυσκολίες στον γνωστικό τομέα.
- Η ενεργητική εμπλοκή του μαθητή σε καθημερινές-φυσικές κοινωνικές καταστάσεις προωθεί την κοινωνική αλληλεπίδραση.

- Η κάθε στιγμή αποτελεί ευκαιρία για ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων επικοινωνίας.

Είναι σημαντικό να μη ξεχνάμε τη σημασία που έχει το «χτίσιμο» της σχέσης με το μαθητή. Η Williams (1992) προτρέπει αυτούς που ασχολούνται με τα παιδιά με αυτισμό:

«να συνδέεστε με αυτά τα παιδιά χρησιμοποιώντας τους όρους με τους οποίους τα ίδια κατανοούν τον κόσμο γύρω τους» (σελ.201).

Αξιολόγηση κοινωνικών δεξιοτήτων

Η αξιολόγηση βοηθά τον εκπαιδευτικό να προσδιορίσει ποιες κοινωνικές δεξιότητες δεν έχει ο μαθητής και θα χρειαστεί να τις διδαχθεί και ποιες συμπεριφορές παρουσιάζει ήδη ο μαθητής, αλλά σε χαμηλή συχνότητα και θα πρέπει να τις αυξήσει. Η καλύτερη πηγή πληροφοριών για τις κοινωνικές δεξιότητες του παιδιού είναι οι ενήλικες που ασχολούνται με το παιδί, όπως οι γονείς του και οι δάσκαλοί του. Οι πληροφορίες για την επικοινωνία του μαθητή συλλέγονται με συνεντεύξεις, παρατήρηση και τεχνικές άμεσης δοκιμασίας (Quill (1995).

➤ **Συνέντευξη:** Ο εκπαιδευτικός μπορεί να συλλέξει πολλές και σημαντικές πληροφορίες για τις κοινωνικές δεξιότητες του μαθητή από τη συνέντευξη με τους γονείς του παιδιού και με άτομα που το γνωρίζουν καλά. Αυτές οι πληροφορίες είναι πολύτιμες για τον εκπαιδευτικό καθώς του επιτρέπουν να ανακαλύψει πως συμπεριφέρεται το παιδί σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια για εκτεταμένες χρονικές περιόδους και να κατανοήσει την εξελικτική του πορεία. Η συνέντευξη είναι μία χρήσιμη μέθοδος για την εκτίμηση των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή ιδιαίτερα αν χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με την παρατήρηση και την άμεση δοκιμασία.

➤ **Παρατήρηση:** Η ακρίβεια του υλικού που συλλέγεται με τη συνέντευξη εξακριβώνεται μέσα από άμεση παρατήρηση του μαθητή. Η καταγραφή των κοινωνικών συμπεριφορών του παιδιού στο φυσικό του περιβάλλον παρέχει στον εκπαιδευτικό πιο συγκεκριμένες και σχετικές πληροφορίες που χρειάζεται για την αξιολόγηση.

Η παρατήρηση μπορεί να διεξαχθεί είτε: α) κατά τη διάρκεια ποικίλων καθημερινών αυθόρμητων καταστάσεων και γεγονότων, ή β) κατά τη διάρκεια δομημένων καταστάσεων που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός, με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές.

Για μέγιστη αποτελεσματικότητα, οι παρατηρήσεις πρέπει να διεξάγονται για μερικές ημέρες, σε διαφορετικές συνθήκες και κατά τη διάρκεια ποικίλων δραστηριοτήτων. Είναι πολύ σημαντικό, ο εκπαιδευτικός να παρατηρεί τις κοινωνικές συμπεριφορές του μαθητή σε συνθήκες όπου ο μαθητής έχει κίνητρο για κοινωνική επαφή και είναι ήρεμος. Η εξακρίβωση των συνθηκών στις οποίες ο μαθητής αλληλεπιδρά καλύτερα αποτελεί κρίσιμο μέρος της αξιολόγησης. Είναι επίσης σημαντικό ο εκπαιδευτικός να παρατηρήσει τις κοινωνικές δεξιότητες σε συνθήκες κατά τις οποίες ο μαθητής δεν έχει κίνητρο για κοινωνική επαφή ή εμφανίζει δύσκολες συμπεριφορές. Τέλος, η παρατήρηση πρέπει να περιλαμβάνει και ευκαιρίες για την αλληλεπίδραση του μαθητή τόσο με οικείους όσο και με άγνωστους ενήλικες και συμμαθητές. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να καθορίσουμε το βαθμό γενίκευσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε διαφορετικά πλαίσια και με διαφορετικά πρόσωπα. Παρόλο που οι παρατηρήσεις απαιτούν χρόνο οι πληροφορίες που συλλέγονται δίνουν μία ικανοποιητική εικόνα των λειτουργικών κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή.

➤ **Άμεση δοκιμασία:** Μετά τις συνεντεύξεις και την παρατήρηση, μπορεί να υπάρχουν κάποια αναπάντητα ερωτήματα σε σχέση με ορισμένες κοινωνικές δεξιότητες, που να απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση. Αυτές οι δεξιότητες μπορούν να εξεταστούν συστηματικά είτε με δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες είτε με ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης (ενήλικα-μαθητή ή συνομήλικου-μαθητή).

A) Δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες. Είναι δομημένες καταστάσεις που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός: α) αναθέτει σε δυο συμμαθητές να μιλήσουν για την παιδική χαρά και αξιολογεί αν ο μαθητής θα πάρει την πρωτοβουλία να συμμετέχει, β) αδειάζει κάτι στο πάτωμα και περιμένει την αντίδραση του μαθητή, και γ) βάζει ένα αστείο καπέλο και περιμένει από το μαθητή να σχολιάσει.

B) Ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης (ενήλικα-μαθητή ή συνομήλικου-μαθητή). Η ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης μπορεί να δώσει τις πιο αποκαλυπτικές πληροφορίες για την ποιότητα των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή. Οι δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες μπορούν να βιντεοσκοπηθούν για να παρατηρηθούν οι δεξιότητες του μαθητή και στη συνέχεια να καταγραφούν χρήσιμες πληροφορίες. Η ικανότητα του μαθητή να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί ποικίλες όψεις των κοινωνικών καταστάσεων, είναι μια άλλη σημαντική πλευρά των κοινωνικών δεξιοτήτων, η οποία δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμη όπως τα συναισθήματα. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να εκτιμήσει ποικίλες πλευρές της κοινωνικής αντίληψης του μαθητή (όπως την ικανότητα να υποδυθεί ένα ρόλο, την ικανότητα να μπει στη θέση του άλλου, την ικανότητα να κάνει υποθέσεις για την κοινωνική συμπεριφορά άλλων) μέσω παρουσίασης διαφόρων σεναρίων. Η παρουσίαση μπορεί να γίνει με: α) βίντεο όπου παρουσιάζονται διάφορα σεναρία κοινωνικών καταστάσεων και β) ανάγνωση της κοινωνικής κατάστασης που συνοδεύεται από μια σχετική εικόνα/σκίτσο. Μετά την παρουσίαση ο εκπαιδευτικός κάνει ερωτήσεις στον μαθητή για να προσδιορίσει το βαθμό κατανόησης και εμπλοκής του παιδιού στο συγκεκριμένο κοινωνικό σενάριο. Έτσι στην αξιολόγηση των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να λάβει υπόψη του όχι μόνο τις παρατηρήσιμες κοινωνικές δεξιότητες, αλλά και τις γνωστικές και συναισθηματικές διαστάσεις των κοινωνικών δεξιοτήτων.

Προσδιορισμός στόχων

Ο εκπαιδευτικός μετά την αξιολόγηση και αφού έχει συζητήσει και με τους γονείς για τις κοινωνικές ανάγκες του παιδιού στο σπίτι, θέτει κάποιες προτεραιότητες για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μαθητή. Ο προσδιορισμός ρεαλιστικών στόχων βοηθά πολύ τον εκπαιδευτικό στη σωστή και αποτελεσματική διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων.

Ο εκπαιδευτικός ακολουθεί τα εξής βήματα για τον προσδιορισμό των στόχων στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων (Watson et al, 1988):

1. Επιλέγει το γενικότερο στόχο με βάση τις προτεραιότητες που θέτουν ο εκπαιδευτικός και οι γονείς μετά την αξιολόγηση του μαθητή.
2. Επιλέγει μια δεξιότητα που απαιτείται για την επίτευξη αυτού του στόχου. Ο εκπαιδευτικός έχει σημειώσει ποιες δεξιότητες χρειάζεται ο μαθητής για την επίτευξη του γενικότερου στόχου.
3. Προσδιορίζει τις δεξιότητες που έχει ήδη ο μαθητής στον κοινωνικό τομέα. Με αυτό τον τρόπο οι στόχοι χτίζονται πάνω σε υπάρχουσες αυθόρμητες κοινωνικές δεξιότητες.

4. Θέτει έναν στόχο που είναι λειτουργικός για την καθημερινή ζωή του μαθητή. Τόσο οι γενικότεροι όσο και οι επιμέρους στόχοι θα πρέπει να συμβάλουν στη βελτίωση της καθημερινής κοινωνικής αλληλεπίδρασης του μαθητή.

Διδακτικές στρατηγικές

Κάθε παρέμβαση στους τομείς των δυσκολιών των παιδιών με αυτισμό είναι απαραίτητο να στηρίζεται στην κατανόηση των δυνατοτήτων και περιορισμών τους. Ο κύριος στόχος είναι η υποστήριξη του μαθητή με αυτισμό μέσω της διδασκαλίας αντισταθμιστικών στρατηγικών που θα αποτελέσουν τις «κοινωνικές γέφυρες» του παιδιού προς τους άλλους και θα αυξήσουν τις ευκαιρίες για επιτυχημένη κοινωνική και επικοινωνιακή αλληλεπίδραση.

Οι διδακτικές στρατηγικές που συμβάλλουν σημαντικά στην κατάκτηση και γενίκευση των στόχων από τον κάθε μαθητή με αυτισμό είναι (Watson et al, 1988):

1. **Το δομημένο πλαίσιο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων.** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας ένα δομημένο πλαίσιο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να κατανοήσει τι ακριβώς πρέπει να κάνει. Το δομημένο πλαίσιο επιτυγχάνεται με την οργάνωση του χώρου της τάξης και την οπτική οργάνωση των δραστηριοτήτων.
2. **Η διδασκαλία κατά περίπτωση (incidental teaching).** Η διδασκαλία κατά περίπτωση αναφέρεται στη διδασκαλία που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια φυσικά εμφανιζόμενων γεγονότων της ημέρας. Για παράδειγμα, όταν ο εκπαιδευτικός διδάσκει σε ένα παιδί να εκφράζει με κατάλληλο τρόπο συναισθήματα, μπορεί κάθε φορά που το ίδιο το παιδί (ή κάποιο άλλο άτομο οικείο στο παιδί) εκφράζει ένα συναίσθημα στη διάρκεια της ημέρας να το ονομάζει και να το συνδέει με την ανάλογη κατάσταση (π.χ. «είσαι θυμωμένος γιατί χάλασε το αυτοκινητάκι σου»). Το πλεονέκτημα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι ότι καθώς γίνεται σε φυσικά πλαίσια αυξάνει την πιθανότητα της γενίκευσης, κάτι που είναι σημαντικό για τα παιδιά με αυτισμό. Το μειονέκτημα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι ότι για ορισμένες συμπεριφορές είτε υπάρχει μικρή πιθανότητα να εμφανιστούν τέτοιες ευκαιρίες, είτε οι ευκαιρίες εμφανίζονται σε στιγμές που είναι δύσκολο να αξιοποιηθούν για διδασκαλία. Αν και η χρήση της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι πολύ σημαντική, θεωρείται σκόπιμη η αναφορά μιας τρίτης στρατηγικής που διατηρεί τα πλεονεκτήματα της διδασκαλίας κατά περίπτωση και υπερπηδά σε κάποιο βαθμό τα μειονεκτήματά της.
3. **Προσαρμογή του φυσικού περιβάλλοντος (engineering the environment).** Η προσαρμογή του φυσικού περιβάλλοντος αναφέρεται σε εκείνες τις ευκαιρίες που δημιουργεί ο εκπαιδευτικός για να διδάξει μια επικοινωνιακή ή κοινωνική δεξιότητα. Για παράδειγμα, όταν ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή να επιδιώκει να είναι κοντά σε άλλους, φροντίζει να οργάνωσε μια δραστηριότητα με τους υπόλοιπους μαθητές, με υλικά που να ενδιαφέρουν και τον συγκεκριμένο μαθητή, για να τον προσελκύσει να πλησιάσει και να παραμείνει κοντά στους συμμαθητές του. Αυτές οι ευκαιρίες θα πρέπει να ποικίλουν ως προς τη φύση και τη στιγμή εμφάνισής τους, έτσι ώστε να μην είναι εντελώς προβλέψιμες από τους μαθητές με αυτισμό. Ακόμη, θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα γενίκευσης σε νέα πλαίσια. Με την χρήση αυτής της στρατηγικής, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να «εφεύρουν» συνθήκες στο περιβάλλον που θα διευκολύνουν την κοινωνική αλληλεπίδραση των μαθητών με αυτισμό χωρίς να δημιουργούν ψυχική ένταση.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα των Κοινωνικών Δεξιοτήτων για τους μαθητές με αυτισμό περιλαμβάνει τις ακόλουθες θεματικές ενότητες:

- Μη-Λεκτική Κοινωνική Αλληλεπίδραση
- Παιγνίδι και Κοινωνική Αλληλεπίδραση
- Οργάνωση Συμπεριφοράς
- Δεξιότητες Ομάδας
- Κοινωνικές-συναισθηματικές Δεξιότητες
- Δεξιότητες Προσαρμογής
- Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Θεματικές Ενότητες	Γενικοί Στόχοι	Επιμέρους Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
Μη – Λεκτική Κοινωνική Αλληλεπίδραση	1. <u>Ο μαθητής</u> να δείχνει κοινωνικό ενδιαφέρον – κοινωνική προσοχή.	<p>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε :</p> <p>1.1. Να κοιτάει- παρατηρεί τον άλλο (π.χ. εκπαιδευτικό).</p> <p>1.2. Να κοιτάει αντικείμενα/ δραστηριότητες που του υποδεικνύουν (ο εκπαιδευτικός, ο συμμαθητής).</p> <p>1.3. Να συμμετέχει σε οικείες</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός πηγαίνει στέκεται απέναντι από το μαθητή σε κοντινή απόσταση και μιμείται:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ τις κινήσεις του ■ τους ήχους του και τον τρόπο που παίζει με κάποιο παιχνίδι (έχοντας ένα ίδιο ή παρόμοιο παιχνίδι). Μόλις ο μαθητής κοιτάξει <u>τον εκπαιδευτικό, εκείνος εθ</u> <u>εκπαιδευτικός</u> επαναλαμβάνει με μεγαλύτερο ενθουσιασμό και ένταση. <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει αντικείμενα/ δραστηριότητες (π.χ. σαπουνόφουσκες, παιχνίδι με μαντήλι που κρύβεται, το τραβάει απότομα και κάνει «τζα», παιχνίδια με κίνηση και ήχο) που είναι πολύ πιθανό να τραβήξουν την προσοχή του μαθητή και <u>στέκεται</u> <u>έρχεται</u> στο επίπεδο του μαθητή <u>παιδιού</u> και του τα παρουσιάζει.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει</p>

		<p>δραστηριότητες με τον εκπαιδευτικό / συμμαθητή αρχικά για μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια για μεγαλύτερο.</p> <p>1.4. Να κοιτάει τον άλλο ανταποκρινόμενος στο όνομά του.</p> <p>1.5. Να σταματάει τη δραστηριότητα που κάνει και να κοιτάει τον άλλο ανταποκρινόμενος στο όνομά του.</p> <p>1. 6. Να συμμετέχει σε καινούργιες δραστηριότητες με τον εκπαιδευτικό/ συμμαθητή, αρχικά για μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια για μεγαλύτερο.</p>	<p>ένα παιχνίδι με αντικείμενα που αρέσουν στον μαθητή και αυξάνει σταδιακά την ώρα που ασχολείται με αυτό. π.χ. παίζει με το μαθητή κυλώντας τη μπάλα, σπρώχνοντας το αυτοκινητάκι ο ένας στον άλλο.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός φωνάζει το μαθητή με το όνομά του. Κάνει έναν έντονο θόρυβο που θα του τραβήξει την προσοχή: π.χ. χτυπάει παλαμάκια με τα χέρια του, σφυρίζει. Μόλις ο μαθητής γυρίσει και τον κοιτάξει, του λέει «μπράβο» με ενθουσιασμό και επαναλαμβάνει την ενέργεια.</p> <p>1.5.1. Την ώρα που ο μαθητής παίζει με κάποιο παιχνίδι π.χ. αυτοκινητάκι, κομμάτι παζλ, ο εκπαιδευτικός φωνάζει το μαθητή με το όνομά του, παίρνει το παιχνίδι του μαθητή και το φέρνει μπροστά στα μάτια του. Μόλις ο μαθητής τον κοιτάξει του το δίνει.</p> <p>1.6.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει με τον μαθητή ένα παιχνίδι/ μια δραστηριότητα που του αρέσει. Στη συνέχεια προσθέτει καινούργια στοιχεία και αυξάνει τη διάρκεια της δραστηριότητας. Για παράδειγμα, αν στο μαθητή αρέσει να σπρώχνει τα αυτοκινητάκια, ο εκπαιδευτικός του δίνει μικρά κουκλάκια που τα τοποθετεί στα αυτοκινητάκια για να τα πάνε βόλτα. Σταδιακά προσθέτει περισσότερα αυτοκινητάκια και περισσότερα κουκλάκια. Διδάσκει στο</p>
--	--	--	---

		<p>1.7. Να χρησιμοποιεί τη βλεμματική επαφή για να διατηρήσει κοινωνική αλληλεπίδραση.</p> <p>1.8. <u>Να μιμείται κινήσεις και ενέργειες του</u></p>	<p><u>μαθητή</u> <u>Μαθαίνει το μαθητή</u> να ζωγραφίζει ένα δρόμο σε χαρτόνι για να βάλει εκεί τα αυτοκινητάκια του. Αυξάνει τη διάρκεια της δραστηριότητας <u>(-ζωγραφικής)</u> δίνοντας στη συνέχεια στο μαθητή μεγαλύτερο χαρτόνι στο οποίο θα πρέπει να ζωγραφίσει το δρόμο.</p> <p>1.6.2. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή εντελώς καινούργιες δραστηριότητες και παρατηρεί ποιες τον ενδιαφέρουν. Επαναλαμβάνει αυτή που τον ενδιαφέρει και τον καθοδηγεί ή προτρέπει να συμμετέχει σε αυτήν. Για παράδειγμα, του παρουσιάζει ζωγραφική με στένσιλ και τον καθοδηγεί να ζωγραφίσουν μαζί, αρχικά για μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια για μεγαλύτερο.</p> <p>1.7.1. Ο εκπαιδευτικός εμπλέκει το μαθητή σε δραστηριότητες «πάρε-δώσε» που τον ενδιαφέρουν (π.χ. φουσάει φούσκες και δίνει και στο παιδί να φουσήσει, παίζει με αυτοκινητάκι ή με μπάλα που σπρώχνει ο ένας στον άλλο). Περιμένει κάθε φορά το μαθητή να απευθυνθεί με βλεμματική επαφή και μετά <u>συνεχίζει</u> το παιχνίδι. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επίτευξη βλεμματικής επαφής μπορεί να μην αποτελεί διδακτικό στόχο για όλα τα παιδιά με αυτισμό. Όταν κάποια παιδιά με αυτισμό δεν έχουν βλεμματική επαφή με κάποιον που απευθύνεται σε αυτά, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν ακούν ή δεν παρακολουθούν το συνομιλητή τους.</p>
--	--	--	--

	<p>2. Ο μαθητής να παρουσιάζει αμοιβαία αλληλεπίδραση.</p>	<p><u>εκπαιδευτικού και στη συνέχεια των παιδιών.</u></p> <p>2.1. Να επαναλαμβάνει συγκεκριμένες ενέργειες <u>(π.χ. κινήσεις???)</u> για να διατηρήσει την κοινωνική αλληλεπίδραση.</p>	<p>1.8.1. <u>Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει διάφορες απλές κινήσεις σώματος στο πλαίσιο επαναλαμβανόμενου παιχνιδιού. Το παιχνίδι καταλήγει σε μια ενέργεια που διασκεδάζει το μαθητή. π.χ. χοροπηδάει λέγοντας με ενθουσιασμό «τηδάει, τηδάει το βατραχάκι » και καταλήγει στο να γαργαλάει το μαθητή λέγοντας «και πάει να γαργαλήσει τον ...». Αφού επαναλάβει αρκετές φορές το παιχνίδι και διαπιστώσει πως αρέσει στο μαθητή, περιμένει τον να μιμηθεί. Μόλις ο μαθητής μιμηθεί ο εκπαιδευτικός αντιδρά με ενθουσιασμό και λεκτική επιβράβευση.</u></p> <p>1.8.2. <u>Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή δυο διαδοχικές κινήσεις ή ενέργειες στο πλαίσιο τραγουδιού (π.χ. «χαρωπά τα δυο μου χέρια τα χτυπώ », «αχ κουνελάκι»).</u> Αφού επαναλάβει αρκετές φορές και διαπιστώσει πως αρέσει στο μαθητή η διαδικασία, περιμένει το μαθητή να μιμηθεί. <u>Μόλις ο μαθητής μιμηθεί ο εκπαιδευτικός αντιδρά με ενθουσιασμό και λεκτική επιβράβευση. Όταν ο μαθητής καταφέρει να μιμηθεί με ευκολία τις δυο διαδοχικές κινήσεις ή ενέργειες ο εκπαιδευτικός σταδιακά αυξάνει τον αριθμό των διαδοχικών ενεργειών που παρουσιάζει.</u></p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί καταστάσεις αιτίας-αποτελέσματος, όπου ο μαθητής θα πρέπει να κάνει συγκεκριμένη ενέργεια για να λάβει επιθυμητή αντίδραση</p>
--	--	---	--

	<p>3.</p> <p>Ο μαθητής να μοιράζεται.</p>	<p>2.2. Να επαναλαμβάνει συγκεκριμένη ενέργεια με αντικείμενο/παιχνίδι για να διατηρήσει κοινωνική αλληλεπίδραση.</p> <p>3.1. Να μοιράζεται τα ενδιαφέροντά του με βλεμματική επαφή κατά τη διάρκεια:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ συγκεκριμένου παιχνιδιού ■ δραστηριοτήτων ■ γεγονότων. 	<p>από τον εκπαιδευτικό. Π.χ. ο εκπαιδευτικός πιτσιλάει με ένα νεροπίστολο το χέρι του μαθητή, σταματάει και περιμένει από τον μαθητή να σηκώσει το χέρι του για να τον ξαναπιτσιλίσει. Παίζει παιχνίδι τύπου «περνά-περνά η μέλισσα» μαζί του και περιμένει το μαθητή να του χτυπήσει τα χέρια για να συνεχίσει ου εμ το παιχνίδι.</p> <p>2.2.1. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί μια πλαστική κότα και τραγουδώντας «κο,κο,κο κο,κο,κο, έρχεται η κοτούλα να σε τσιμπήσει» κάνει πως περπατάει η κότα και πως «τσιμπάει» το χέρι του μαθητή. Στη συνέχεια καθοδηγεί το μαθητή να κάνει πως περπατάει η κότα και να τσιμπήσει το χέρι του εκπαιδευτικού. Όταν τον «τσιμπάει » η κότα που κρατάει ο μαθητής αντιδρά με έντονο ήχο ξαφνιασμένος. Μετά από αρκετές επαναλήψεις αφήνει το μαθητή να παίρνει πρωτοβουλίες και να κάνει την κότα να τον «τσιμπάει» και συνεχίζει να αντιδρά ξαφνιασμένος με έντονο ήχο.</p> <p>3.1.1. Όταν ο μαθητής προσέχει κάποιο παιχνίδι και ασχολείται με αυτό (π.χ. παιχνίδι με κουμπιά που πατάει και ανοίγουν κουτιά με ζάκια) ή κάποια δραστηριότητα (π.χ. βάφει με πινέλο) ή κάποιο γεγονός, (π.χ. κάποιο συμμαθητή του που έπεσε και χτύπησε και κλαίει) τότε ο εκπαιδευτικός πάει απέναντί του και κάνει ένα έντονο σχετικό ήχο ή λέει κάτι σχετικό με έντονη ενθουσιώδη φωνή. Π.χ. «ανοίγει...»</p>
--	---	--	--

		<p>3.2. Να μοιράζεται : αντικείμενα.</p> <p>3.3. <u>Να μοιράζεται</u> δραστηριότητες.</p> <p>3.4. <u>Να μοιράζεται</u> παιχνίδια.</p> <p>3.5. <u>Να μοιράζεται</u> φαγητό.</p>	<p>στο πρώτο παράδειγμα, «βάφουμε » στο δεύτερο παράδειγμα και «μπουμ» ή «κλαίει» στο τρίτο. Ο τόνος της φωνής του εκπαιδευτικού θα πρέπει να <u>τραβάει το είναι</u> ενδιαφέρον <u>για το παιδί</u> και <u>να του τραβάει</u> την προσοχή <u>του</u> μαθητή, ώστε να αρχίσει να τον κοιτάει. Στη συνέχεια περιμένει να τον κοιτάξει για να ξανακάνει τον ήχο ή να ξαναπεί τη λέξη.</p> <p>3.2.1. Κατά τη διάρκεια της <u>ομαδικής δραστηριότητας</u> (π.χ. <u>συγκέντρωσης των παιδιών στο «λέμε την καλημέρα»</u> ή <u>«λέμε τα νέα μας»</u>) <u>τραπέζι όπου λένε καλημέρα και τα νέα τους</u> ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα αντικείμενο που είναι σχετικό με αυτά που λέγονται να το δώσει στο διπλανό του (π.χ. <u>μιλάνε για το στόλισμα του Χριστουγεννιάτικου δέντρου και δίνει στο μαθητή μια Χριστουγεννιάτικη μπάλα να τη δώσει στο διπλανό του</u>).</p> <p>3.3.1. Κατά τη διάρκεια δραστηριότητας που ενδιαφέρει το παιδί π.χ. γαργαλητό, ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή να μοιράζεται τη δραστηριότητα με το συμμαθητή του γαργαλώντας με τη σειρά μια το ίδιο μια το συμμαθητή του.</p> <p>3.4.1. Κατά τη διάρκεια παιχνιδιού με αντικείμενο που τον ενδιαφέρει ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να το μοιράζεται με το συμμαθητή του που κάθεται απέναντί του σε μια διαδικασία «πάρε-δώσε».</p>
--	--	--	---

		<p>3.6.</p> <p>Να φέρνει και να δείχνει κάτι για να μοιραστεί το ενδιαφέρον του.</p> <p>3.7. -Να δείχνει κάτι με το δάχτυλο για να μοιραστεί το ενδιαφέρον του.</p> <p>4.1. Να ανέχεται να είναι κοντά – να παίζει κοντά σε άλλους χωρίς να εκδηλώνει άγχος ή προβλήματα συμπεριφοράς.</p>	<p>3.5.1. Κατά τη διάρκεια του φαγητού ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να μοιραστεί το φαγητό του με κάποιο συμμαθητή του.</p> <p>3.6.1.Ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να φέρει να δείξει σε συμμαθητή του μια ζωγραφιά ή μια χειροτεχνία που έκανε, ή ένα βιβλίο που κοιτούσε.</p> <p>3.7.1.Κατά τη διάρκεια εκδρομής, κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, κατά τη διάρκεια ομαδικών δραστηριοτήτων μέσα στη τάξη, αυτό που παρατηρεί ο μαθητής ο εκπαιδευτικός το δείχνει και το ονομάζει με ενθουσιώδη τόνο φωνής (π.χ. δείχνει και ονομάζει το αεροπλάνο που παρακολουθεί ο μαθητής την ώρα του διαλείμματος, δείχνει και ονομάζει το σκυλάκι που παρατηρεί ο μαθητής στο βιβλίο μέσα στην τάξη). Στη συνέχεια σε αυτές τις περιστάσεις καθοδηγεί και βοηθάει το μαθητή να δείξει αυτό που τον ενδιαφέρει.</p> <p>4.1.1. Ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να βρίσκεται όλο και πιο κοντά στο μαθητή και να ασχολείται με κάποιο παιχνίδι-δραστηριότητα που να είναι ίδια ή παρόμοια με αυτή τη δραστηριότητα που κάνει ο μαθητής. Π.χ. ο μαθητής παίζει με ένα αυτοκινητάκι, ο εκπαιδευτικός έχει κι ο ίδιος ένα αυτοκινητάκι και παίζει και σταδιακά κάθεται όλο και πιο κοντά του.</p> <p>4.2.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει με τους υπόλοιπους μαθητές κάποιο παιχνίδι</p>
--	--	--	---

	<p>4. Ο μαθητής να αναπτύξει εγγύτητα</p>	<p>4.2. Να παίζει κοντά σε άλλους.</p> <p>(μήπως αυτό είναι στο παιχνίδι?)</p> <p>4.3. Να ανέχεται το άγγιγμα από ενήλικες και από άλλα παιδιά, χωρίς να εκδηλώνει άγχος ή προβλήματα συμπεριφοράς.</p> <p>4.4. Να στέκεται στη σωστή απόσταση από τους άλλους.</p>	<p>ή κάποια δραστηριότητα που γνωρίζει ότι ενδιαφέρει το μαθητή για να τον προσελκύσει να έρθει κοντά στους άλλους μαθητές. Π.χ. αν τον ενδιαφέρει να κολλάει οργανώνει ένα κολλάζ με όλους τους μαθητές καθισμένους γύρω από το τραπέζι.</p> <p>4.3.1. Ο εκπαιδευτικός φροντίζει να υπάρχουν στο καθημερινό πρόγραμμα του μαθητή τραγούδια που να συνοδεύονται από κινήσεις και άγγιγμα των μαθητών μεταξύ τους (π.χ. να τραγουδούν το τρενάκι κάνοντας το τρενάκι: να κρατιούνται ο ένας πίσω από τον άλλο σε σειρά). Στην αρχή προσδοκεί από το μαθητή μόνο να παρατηρεί, στη συνέχεια να συμμετέχει έστω για ελάχιστο χρόνο και συνεχώς να αυξάνεται ο χρόνος συμμετοχής του σε αυτές τις δραστηριότητες.</p> <p>4.4.1. Αν ο μαθητής στέκεται είτε πολύ κοντά, είτε πολύ μακριά από τον εκπαιδευτικό ή το συμμαθητή του, ο εκπαιδευτικός τον καθοδηγεί με φυσικό τρόπο και του εξηγεί λεκτικά να στέκεται ένα βήμα απόσταση από τον άλλο. Ο εκπαιδευτικός μπορεί ακόμη να οπτικοποιήσει τις θέσεις, τοποθετώντας δυο τετράγωνα χαρτόνια κάτω όπου στο ένα θα στέκεται ο εκπαιδευτικός και στο άλλο ο μαθητής.</p>
--	---	--	---

<p><u>Παιχνίδι και Κοινωνική Αλληλεπίδραση</u></p> <p>(πιο αναλυτική παρουσίαση στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού)</p>	<p>1. Ο μαθητής να αναπτύξει σταδιακά διαφορετικούς τρόπους κοινωνικής αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια παιχνιδιού.</p>	<p>1.1. Να αναπτύξει παράλληλο παιχνίδι (δείχνει επίγνωση της παρουσίας των άλλων).</p> <p>1.2. Να</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή να καθίσει στο ίδιο τραπέζι με τους συμμαθητές του και δίνει σε όλους πλαστελίνες, πλάστες και καλούπια. Προτρέπει το μαθητή να κοιτάζει τους συμμαθητές του πώς παίζουν. Δεν χρειάζεται να χρησιμοποιεί τα ίδια ακριβώς υλικά που χρησιμοποιούν οι συμμαθητές του, ούτε να παίζει με τον ίδιο τρόπο.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει αρχικά σε δύο και στη συνέ-</p>

		<p><u>αναπτύξει συντροφικό παιχνίδι (μοιράζεται υλικά και παιχνίδια, παρακολουθεί τους συμμαθητές του).</u></p> <p>1.3. <u>Να αναπτύξει συνεργατικό παιχνίδι (υπάρχει κοινός στόχος).</u></p>	<p><u>χειρα σε περισσότερους μαθητές ένα αυτοκινητάκι στον καθένα. Στη συνέχεια φτιάχνει μια γέφυρα για να περνάνε από κάτω τα αυτοκινητάκια και ένα δρόμο για να κινούνται τα αυτοκινητάκια. Προτρέπει και καθοδηγεί τους μαθητές να χρησιμοποιούν τη γέφυρα και το δρόμο.</u> Η έμφαση είναι στη δραστηριότητα κι όχι στη συνεργασία.</p> <p>1.3.1. <u>Ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή να καθίσει απέναντι από συμμαθητή του και του μαθαίνει να σπρώχνει το αυτοκινητάκι στο συμμαθητή του, έτσι ώστε να το σπρώχνουν ο ένας στον άλλο.</u></p> <p>1.3.2. <u>Ο εκπαιδευτικός έχει ζωγραφίσει σε χαρτί έναν ήλιο και έχει έτοιμα κομμένα χαρτόνια για τις ακτίνες του ήλιου και για τον πυρήνα του ήλιου. Δίνει στους μαθητές τα χαρτόνια και την κόλλα τους προτρέπει και τους καθοδηγεί να συνεργαστούν για να κολλήσουν τα χαρτόνια και να φτιάξουν όλοι μαζί τον ήλιο.</u></p>
--	--	---	--

Οργάνωση Συμπεριφοράς	<p>1. Ο μαθητής να μάθει να επιλέγει.</p> <p>(Βλέπε επίσης το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας)</p>	<p>1.1. Να επιλέγει ανάμεσα σε δυο δραστηριότητες/ παιχνίδια.</p> <p>1.2. Να επιλέγει στο πλαίσιο συγκεκριμένης δραστηριότητας.</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τη δυνατότητα να επιλέξει ανάμεσα σε δυο παιχνίδια ή σε δυο δραστηριότητες (π.χ. ζωγραφική ή πλαστελίνη) κρατώντας κάποιο υλικό από την κάθε δραστηριότητα (π.χ. μαρκαδόρο και τον πλάστη της πλαστελίνης) και προτρέποντας το μαθητή είτε να αγγίξει αυτό που θέλει, είτε να το δείξει, είτε να το ζητήσει με λόγο. Κρατάει το αντικείμενο σε τέτοια απόσταση από το μαθητή ώστε να μην μπορεί να το αρπάξει.</p> <p>1.2.1. Στο πλαίσιο συγκεκριμένης δραστηριότητας ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τη δυνατότητα να επιλέξει (π.χ. στο πλαίσιο της ενασχόλησής του με την πλαστελίνη δίνει στο μαθητή να επιλέξει ποιο καλούπι θέλει να χρησιμοποιήσει: π.χ. το αστεράκι ή το παιδάκι) .</p>

	<p>2.</p> <p>Ο μαθητής να οργανώνει τη συμπεριφορά του σε σχέση με το τι πρέπει να κάνει.</p>	<p>1.3. Να επιλέγει ανάμεσα σε πολλές δραστηριότητες/ αντικείμενα.</p> <p>2.1. Να ενεργεί αυτόνομα σε οικείες δραστηριότητες.</p>	<p>Καθοδηγεί το μαθητή να αγγίξει το επιθυμητό αντικείμενο, ή να το δείξει με το δάχτυλο, ή να το ζητήσει λεκτικά και στη συνέχεια του το δίνει. Κρατάει το αντικείμενο σε τέτοια απόσταση από το μαθητή ώστε να μην μπορεί να το αρπάξει.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί έναν πίνακα με φωτογραφίες ή σκίτσα κολλημένα με βέλκρο που συνοδεύονται από την αντίστοιχη λέξη, γραμμένη από κάτω. Οι φωτογραφίες αυτές δείχνουν τα αγαπημένα παιχνίδια και τις δραστηριότητες του μαθητή. Ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή τον τρόπο να δείχνει τη φωτογραφία του αντικειμένου/ δραστηριότητας που επιλέγει, ή τον τρόπο να ξεκολλάει τη φωτογραφία και να του τη δίνει για να πάρει το συγκεκριμένο αντικείμενο ή για να ξεκινήσει τη συγκεκριμένη δραστηριότητα.</p> <p>2.1.1. Όταν ο μαθητής πρέπει να ολοκληρώσει μια δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός τοποθετεί τα υλικά που πρέπει να χρησιμοποιήσει ο μαθητής με τη σειρά που θα χρησιμοποιηθούν, π.χ. για να φτιάξει ένα σχέδιο με καλούπι στην πλαστελίνη. Τοποθετεί τα υλικά στην εξής σειρά: πρώτα την πλαστελίνη, μετά τον πλάστη, μετά το καλούπι. Μπορεί να έχει φωτογραφίες ή σκίτσα τοποθετημένα στη σειρά που να του δείχνουν τα διαδοχικά βήματα που πρέπει να ακολουθήσει για την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης δραστηριότητας, π.χ. στην τουαλέτα ο μαθητής να βλέπει οπτικά τη διαδικασία</p>
--	---	---	--

		<p>2.2. Να ακολουθεί οδηγίες σε καινούργιες δραστηριότητες ή καταστάσεις.</p>	<p>πλυσίματος των χεριών: 1) ανοίγω τη βρύση, 2) βάζω σαπούνι στα χέρια, 3) τρίβω τα χέρια, 4) βάζω τα χέρια κάτω από το νερό, 5) κλείνω τη βρύση, και 6) σκουπίζω τα χέρια στην πετσέτα.</p> <p>2.2.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί είτε μια γραπτή ιστορία, είτε μια ιστορία διαδοχής από ζωγραφισμένες εικόνες ή από φωτογραφίες που δείχνουν στο μαθητή τι πρέπει να κάνει κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας/ διαδικασίας στην οποία πρόκειται να συμμετέχει. Αν χρειαστεί ο εκπαιδευτικός δραματοποιεί τη συγκεκριμένη διαδικασία και με τους μαθητές παίζουν θεατρικό παιχνίδι για να εξοικειωθούν π.χ. επίσκεψη στην πινακοθήκη. Οι εικόνες θα δείχνουν τα εξής: 1)περιμένω στη σειρά, 2) μπαίνω στην αίθουσα με τις ζωγραφιές μαζί με τους συμμαθητές μου, 3) μένω κοντά στη δασκάλα και στους συμμαθητές μου και βλέπω τις ζωγραφιές, 4) η δασκάλα μου λέει τότε θα φύγουμε και 5) μπαίνω στο λεωφορείο με τη δασκάλα και τους συμμαθητές μου και γυρίζω απο σχολείο.</p>
Δεξιότητες ομάδας	1. Ο μαθητής να αναπτύξει δεξιότητες κοινωνικού	1.1. Να περιμένει τη σειρά του σε σωματικό	1.1.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί και καθοδηγεί το μαθητή να περιμένει τη σειρά του σε σωματικό παιχνίδι του τύπου

<p>συγχρονισμού –εναλλαγής σειράς.</p>	<p>παιχνίδι.</p> <p>1.2. Να περιμένει τη σειρά του σε απλό εκπαιδευτικό παιχνίδι οπτικο-κινητικού συντονισμού.</p> <p>1.3. Να περιμένει τη σειρά του σε επιτραπέζιο παιχνίδι .</p>	<p>«πάει ο λαγός να πιει νερό». Κάνει αυτό το παιχνίδι μια φορά με το συγκεκριμένο μαθητή με αυτισμό και μια φορά με το συμμαθητή του.</p> <p>1.2.1. Σε παιχνίδι οπτικο-κινητικού συντονισμού όπως: περνάμε χάντρες στο κορδόνι, ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή απέναντι από συμμαθητή του και τον προτρέπει και τον καθοδηγεί να περιμένει τη σειρά του για να βάλει τη χάντρα. Ο κάθε μαθητής μπορεί να έχει μπροστά του ένα κορδόνι. Οι χάντρες να είναι μέσα σε ένα κουτί που θα σπρώχνει ο ένας μαθητής στον άλλο όταν είναι η σειρά του να πάρει χάντρα.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή τους κανόνες απλού επιτραπέζιου παιχνιδιού τον προτρέπει και τον καθοδηγεί να τους ακολουθεί και να παίζει με τη σειρά του. π.χ. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί παιχνίδι με ζάρι και με πολύχρωμα κουμπιά που πρέπει να τοποθετηθούν σε εικόνα ανάλογα με το χρώμα τους. Αρχικά βάζει δύο μαθητές να καθίσουν απέναντι και δίνει στον καθένα μια εικόνα. Τα κουμπιά είναι τοποθετημένα σε ένα κουτί. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τον μαθητή να δίνει το κουτί στο συμμαθητή του απέναντι. Στη συνέχεια να περιμένει ώστε ο συμμαθητής του να πάρει και να τοποθετήσει όλα τα κουμπιά κάποιου συγκεκριμένου χρώματος που θα επιλέξει και μετά να του δώσει ο συμμαθητής του το κουτί με τα κουμπιά για να συνεχίσει το παιχνίδι τοποθετώντας ο ίδιος κουμπιά στην εικόνα του.</p>
--	--	--

		<p>1.4. Να περιμένει τη σειρά του σε ομαδικό παιχνίδι.</p> <p>1.5. Να περιμένει τη σειρά του σε διάλογο προλεκτικού σταδίου (με βλέμμα, χαμόγελο, ήχους, συλλαβές).</p> <p>1.6. Να περιμένει τη σειρά του:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ σε διάλογο με λόγο σε συνθήκη 1-1 με τον εκπαιδευτικό ■ σε διάλογο με λόγο σε συνθήκη 1-1 με άλλο παιδί ■ σε διάλογο στο πλαίσιο ομάδας παιδιών. 	<p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί και καθοδηγεί το μαθητή να περιμένει τη σειρά του σε ομαδικό παιχνίδι (π.χ. παιχνίδι του τύπου περνά-περνά ή μέλισσα, ή μπόουλινγκ). Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζωγραφίσει κύκλους στο πάτωμα για να ξέρει ο μαθητής που να σταθεί για να περιμένει.</p> <p>1.5.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί παιχνίδια επαναλαμβανόμενα που έχουν στοιχεία που διασκεδάζουν το μαθητή, όπως σωματική επαφή (π.χ. πάει ο λαγός να πει νερό) και κάνει παύσεις στη διάρκεια του παιχνιδιού για να δώσει τη δυνατότητα στο μαθητή να συμμετέχει με κίνηση, με ήχο, με βλέμμα, με χαμόγελο ή με λόγο. Όταν ο μαθητής πάρει μέρος στο παιχνίδι, ο εκπαιδευτικός συνεχίζει. Αργότερα κάνει και πάλι παύση για να προκαλέσει την συμμετοχή του μαθητή. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να δείχνει ενθουσιώδης ώστε η διαδικασία να είναι ευχάριστη για τον μαθητή.</p> <p>1.6.1. Ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή που μιλάει να σταματάει μετά από μία με δυο προτάσεις για να δίνει τη δυνατότητα και στο συνομιλητή να μιλήσει. Ο εκπαιδευτικός αρχικά χρησιμοποιεί οπτικές νύξεις αν χρειαστεί εκτός από προφορική προτροπή: π.χ. κρατάει ένα χαρτόνι και το σηκώνει μπροστά στο μαθητή όταν πρέπει να μιλά. Αρχικά ο εκπαιδευτικός είναι ο συνομιλητής, στη συνέχεια βοηθάει το μαθητή να συνομιλήσει</p>
--	--	---	---

Ο μαθητής να μάθει να περιμένει στο πλαίσιο ομαδικών δραστηριοτήτων

	<p>2. <u>Ο μαθητής να περιμένει στο πλαίσιο ομαδικών δραστηριοτήτων.</u></p>	<p>2.1. Να κάθεται στη θέση του και να περιμένει στο πλαίσιο κοινής-ομαδικής δραστηριότητας.</p> <p>2.2. Να περιμένει τη σειρά του κατά τη διάρκεια ομαδικής δραστηριότητας στην αυλή.</p> <p>2.3. Να περιμένει σε ουρά : <ul style="list-style-type: none"> ■ σε δραστηριότητες αυτό- </p>	<p>με συμμαθητή του και αργότερα τον βοηθάει στο πλαίσιο ομάδας παιδιών.</p> <p>2.1.1. Στη διάρκεια ομαδικής δραστηριότητας (π.χ. όλοι μαζί οι μαθητές φτιάχνουν ένα κολάζ κολλώντας ο καθένας με τη σειρά του μια εικόνα) ο εκπαιδευτικός προτρέπει λεκτικά και καθοδηγεί το μαθητή με φυσικό τρόπο να κάθεται και να περιμένει τη σειρά του. Ο εκπαιδευτικός βοηθά με οπτικές νύξεις τους μαθητές να καταλάβουν ποιος έχει σειρά : π.χ. ο κάθε μαθητής που έχει σειρά φορά ένα καπέλο και στη συνέχεια το δίνει στον επόμενο μαθητή που έχει σειρά.</p> <p>2.2.1. Π.χ. Ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να μάθει σε μια ομάδα μαθητών να περιμένουν τη σειρά τους για να ρίξουν ο καθένας την μπάλα στην μπασκέτα. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στον κάθε μαθητή και τον καθοδηγεί με φυσικό τρόπο να περιμένει τη σειρά του για να ρίξει την μπάλα στην μπασκέτα. Προσθέτει οπτικές νύξεις για να βοηθήσει το μαθητή να καταλάβει. Π.χ. Ζωγραφίζει με κιμωλία στο έδαφος κύκλους τον ένα πίσω από τον άλλο , που σηματοδοτούν τον χώρο που πρέπει να περιμένει ο κάθε μαθητής και τόξα που να δείχνουν ότι πρέπει να προχωρήσει μπροστά μόλις ο μπροστινός κύκλος αδειάσει.</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί λεκτικά , καθοδηγεί με φυσικό τρόπο και δίνει οπτικές νύξεις στο μαθητή να περιμένει στην ουρά. Δίνει ποικίλες ευκαιρίες στο</p>
--	--	---	--

	<p>εξυπηρέτησης στο πλαίσιο του σχολείου (φαγητό, βρύση)</p> <p>■ σε δραστηριότητες στο πλαίσιο της κοινότητας (ταχυδρομείο, σινεμά, κολυμβητήριο, πολυκατάστημα κ.α).</p> <p>2.4. Να περιμένει το δάσκαλο να τον φωνάξει με το όνομά του για να πει μάθημα έχοντας σηκώσει το χέρι του.</p> <p>3.1. Να ακολουθεί μη-λεκτικές οδηγίες σε επίπεδο 1-1.</p> <p>3.2. Να ακολουθεί μη-λεκτικές οδηγίες σε ομάδα.</p> <p>3.3. Να ακολουθεί λεκτικές οδηγίες σε γνωστό πλαίσιο σε καινούργιο πλαίσιο) σε</p>	<p>μαθητή να εξασκήσει αυτή τη δεξιότητα ενώ είναι δίπλα του για να το βοηθήσει.</p> <p>π.χ. στο ταχυδρομείο εξηγεί στο μαθητή ότι πρέπει να στέκεται πίσω από τον κύριο/κυρία που βλέπει τελευταίο στην ουρά μόλις μπαίνει , τον καθοδηγεί από το χέρι, τον πηγαίνει στη σωστή θέση και του δείχνει φωτογραφία που δείχνει ανθρώπους να στέκονται σε ουρά.</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή και τον καθοδηγεί να σηκώνει το χέρι του όταν θέλει να πει μάθημα ή να ρωτήσει κάτι. Του εξηγεί ότι ξεκινά να λέει μάθημα μόλις ο δάσκαλος φωνάξει το όνομά του. Αν ο μαθητής διαβάζει του το γράφει «σηκώνω το χέρι μου όταν θέλω να πω μάθημα και περιμένω ο δάσκαλος να πει το όνομά μου».</p> <p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οδηγίες που συνοδεύονται από χειρονομίες και με φυσική καθοδήγηση αρχικά βοηθάει το μαθητή να τις εκτελέσει (π.χ. οδηγία: «κάτσε στην καρέκλα» που να συνοδεύεται από χειρονομία).</p> <p>3.2.1. Στη συνέχεια χρησιμοποιεί οδηγίες που συνοδεύονται από χειρονομίες στο πλαίσιο ομάδας (π.χ. «έλα εδώ» στο πλαίσιο ομάδας παιδιών).</p> <p>3.3.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οικεία οδηγία σε φυσικό πλαίσιο (π.χ. φέρε το μπουφάν σου , όταν ο μαθητής ετοιμάζεται να σχολάσει) και αργότερα σε</p>	
<p>3. Ο μαθητής να ακολουθεί οδηγίες στο πλαίσιο ομάδας.</p>			

	<p>4. Να μάθει κοινωνικούς κανόνες.</p>	<p>επίπεδο 1-1 και σε ομάδα.</p> <p>4.1. Να κατανοεί την ύπαρξη κοινωνικών κανόνων.</p> <p>4.2. Να χρησιμοποιεί διαφορετικούς κοινωνικούς κανόνες σε διαφορετικές κοινωνικές καταστάσεις.</p>	<p>καινούργιο πλαίσιο (π.χ. «φέρε το μπουφάν σου» όταν ο μαθητής θα πάει με το σχολείο στο θέατρο).</p> <p>4.1.1. Χρησιμοποιώντας τις καθημερινές δραστηριότητες του σχολείου ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή τους κοινωνικούς κανόνες που ισχύουν. Αν ο μαθητής δεν έχει λόγο και κατανοεί καλύτερα με οπτικά μέσα, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί σύμβολα και σκίτσα ζωγραφισμένα για να παρουσιάσει τους κανόνες (π.χ. ένα απαγορευτικό X στο σκίτσο ενός μαθητή που τρώει μέσα στην τάξη κι ένα σκίτσο που δείχνει το μαθητή να τρώει έξω στην αυλή).</p> <p>4.2.1. Προτού ο εκπαιδευτικός πάει σε κάποιο καινούργιο χώρο με το μαθητή, συζητάει τους κοινωνικούς κανόνες που θα πρέπει να ακολουθήσει εκεί π.χ. αν έχουν προγραμματίσει να πάνε στο θέατρο εξηγεί στο μαθητή ότι θα πρέπει να τηρήσει τους εξής κανόνες:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ να περιμένει στη σειρά για να βγάλει εισιτήριο, ■ να δείξει το εισιτήριο και στη συνέχεια να του δείξουν τη θέση του, ■ να παρακολουθεί το έργο χωρίς να μιλάει. <p>4.2.2. Αν χρειαστεί μπορεί να δραματοποιήσει την κοινωνική κατάσταση στο πλαίσιο θεατρικού παιχνιδιού για να διδαχθεί βιωματικά ο μαθητής τους συγκεκριμένους κανόνες.</p> <p>4.2.3. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να οπτικοποιήσει την κοινωνική κατάσταση και τους</p>
--	---	---	---

	<p>5. Ο μαθητής να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο στη διαδικασία του φαγητού.</p>	<p>5.1. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο στη διαδικασία του φαγητού.</p> <p>5.2. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο σε δομημένες δραστηριότητες.</p>	<p>κανόνες ζωγραφίζοντας εικόνες με διαδοχική σειρά για την κατάσταση και τις συμπεριφορές που απαιτούνται.</p> <p>5.1.1. Κατά τη διάρκεια του φαγητού ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να κάθεται στη θέση του, να τρώει με αποδεκτό τρόπο το φαγητό του και στη συνέχεια να μαζεύει το πιάτο του μόλις τελειώνει και να το πηγαίνει στην κουζίνα. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οπτικές νύξεις :</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ περίγραμμα στο τραπέζι όπου ο μαθητής τοποθετεί το πιάτο του ■ φωτογραφία όπου φαίνεται ότι μόλις αδειάσει το πιάτο θα πρέπει να το πάει στην κουζίνα. <p>Ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί σωματικά στην αρχή το μαθητή. Για τους μαθητές που διαβάζουν ο εκπαιδευτικός γράφει σε ένα χαρτί τι πρέπει να κάνουν. Το χαρτί είναι κολλημένο στη θέση του κάθε μαθητή στο τραπέζι.</p> <p>5.2.1. Κατά τη διάρκεια εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων – παιχνιδιών ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή τη διαδικασία και τους κανόνες του κάθε παιχνιδιού/δραστηριότητας. Π.χ. σε κολάζ που φτιάχνουν 3 μαθητές μαζί, ο εκπαιδευτικός φροντίζει ώστε ο κάθε μαθητής να έχει μπροστά του τα κομμάτια που πρέπει να κολλήσει και στο χαρτόνι όπου θα κολληθούν να υπάρχουν ζωγραφισμένα σχήματα αντίστοιχα με τα σχήματα των κομματιών που θα κολλήσει ο μαθητής. Ο</p>
--	--	--	--

		<p>εκπαιδευτικός εξηγεί και καθοδηγεί με φυσικό τρόπο το μαθητή να κολλήσει τα κομμάτια στην σωστή θέση, που βρίσκονται ζωγραφισμένα στο χαρτί. Στους μαθητές που διαβάζουν ο εκπαιδευτικός γράφει σε χαρτί τα στάδια της διαδικασίας και τους κανόνες του παιχνιδιού και τα έχουν δίπλα τους. Στους μαθητές που δε διαβάζουν φτιάχνει με φωτογραφίες ή σκίτσα τη διαδικασία του παιχνιδιού.</p> <p>5.3. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο σε δομημένο παιχνίδι (επιτραπέζιο, κινητικό παιχνίδι). (Βλέπε επίσης το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού).</p> <p>5.4. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο σε ελεύθερο παιχνίδι. (Βλέπε επίσης και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού).</p> <p>5.5. Να παρακολουθεί προφορικές δραστηριότητες (διάβασμα ιστορίας από τη δασκάλα,</p>	<p>5.3.1. Κατά τη διάρκεια επιτραπέζιου παιχνιδιού με ζάρι με χρώματα και με χρωματιστά κουμπιά που τοποθετούνται σε εικόνα ο εκπαιδευτικός εξηγεί και καθοδηγεί με φυσικό τρόπο το μαθητή να ρίξει το ζάρι και να τοποθετήσει το κουμπί του ανάλογου χρώματος στην εικόνα.</p> <p>5.4.1. Κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή πώς να χρησιμοποιεί και να παίζει με τα υλικά και τα παιχνίδια στο χώρο του ελεύθερου παιχνιδιού (π.χ. του δείχνει πώς να παίζει με κουκλάκια και αυτοκινητάκια).</p> <p>5.5.1. Κατά τη διάρκεια ανάγνωσης ιστορίας ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να μείνει καθισμένος και να ακούει την ιστορία. Βάζει οπτικές νύξεις: π.χ.</p>
--	--	--	---

		τραγουδι).	χρησιμοποιεί κούκλες κουκλοθέατρου σε διάφορα σημεία της ιστορίας, χρησιμοποιεί αντικείμενα που αναφέρονται στην ιστορία (π.χ. αν αναφέρεται κάποιο μήλο εμφανίζει ένα πλαστικό μήλο), αν ο μαθητής είναι ανήσυχος του δίνει να κρατάει το αντικείμενο που έχει σχέση με την ιστορία (π.χ. το μήλο που προαναφέρθηκε). Κατά τη διάρκεια του τραγουδιού προσθέτει στο συγκεκριμένο τραγούδι που μαθαίνει στους μαθητές οπτικές νύξεις (φωτογραφίες, σκίτσα, νοήματα, κινήσεις σώματος, αντικείμενα) που σχετίζονται με τα λόγια του τραγουδιού (π.χ. στο τραγούδι «βγαίνει η βαρκούλα » μαθαίνει στο μαθητή να κινείται όπως κινείται μια βαρκούλα, ή του δίνει να κρατάει μια βαρκούλα, ή του δείχνει τη φωτογραφία ή το σκίτσο μιας βάρκας).
		5.6. Να παρακολουθεί συζήτηση (ώρα του κύκλου).	5.6.1. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης την ώρα π.χ. του πρωινού κύκλου, ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να κάθεται στη θέση του και να κοιτάει και να ακούει τους συμμαθητές του την ώρα που μιλούν. Κάνει πιο οπτική τη δραστηριότητα δίνοντας στο μαθητή που μιλάει να κρατάει και να δείχνει στους συμμαθητές του κάποιο παιχνίδι ή εικόνα/φωτογραφία που σχετίζεται με αυτά που λέει (π.χ. την ώρα που λέει ότι πήγε στις κούνιες του δίνει να δείξει μια εικόνα από κούνιες).
<u>Κοινωνικές Συναισθηματικές Δεξιότητες</u>	<u>1. Ο μαθητής να κατανοεί συναισθήματα.</u>	<u>1.1. Να αναγνωρίζει τα τέσσερα βασικά συναισθήματα σε εκφράσεις</u>	<u>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία που δίνεται στην καθημερινότητα: ονομάζει τα συναισθήματα που εμφανίζει</u>

		<p><u>προσώπου: χαρούμενος, λυπημένος, θυμωμένος, φοβισμένος.</u></p> <p>1.2. Να κατανοεί τη σύνδεση των συναισθημάτων με κοινωνικές καταστάσεις.</p>	<p><u>ο μαθητής (π.χ. την ώρα που ο μαθητής φωνάζει θυμωμένα του λέει «είσαι θυμωμένος», την ώρα που κλαίει του λέει «είσαι λυπημένος»)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ■ <u>ονομάζει τα συναισθήματα που επιδεικνύει ο ίδιος (π.χ. «είμαι χαρούμενος» την ώρα που γελάει)</u> ■ <u>προτρέπει το μαθητή να προσέξει τα συναισθήματα που επιδεικνύουν οι συμμαθητές του και τα ονομάζει (π.χ. «κοίτα ο Γιάννης γελάει, είναι χαρούμενος»).</u> ■ <u>κάνει με το πρόσωπό του εκφράσεις μπροστά στον καθρέφτη και τις ονομάζει και προτρέπει το μαθητή να μιμηθεί (π.χ. «έλα να κάνουμε πως είσαι όταν θυμώνεις, πως είσαι όταν χαίρεσαι, κλπ).</u> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία που δίνεται:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ <u>ονομάζει τα συναισθήματα που εμφανίζει ο μαθητής και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. την ώρα που ο μαθητής φωνάζει θυμωμένα γιατί ο εκπαιδευτικός του πήρε ένα παιχνίδι με το οποίο έπαιζε στον ελεύθερο του χρόνο, του λέει: « είσαι θυμωμένος γιατί σου πήρα το αυτοκινητάκι», την ώρα που κλαίει επειδή χτύπησε του λέει «είσαι λυπημένος γιατί χτύπησες και πονάς»)</u> ■ <u>ονομάζει τα συναισθήματα που επιδεικνύει ο ίδιος και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. « είμαι χαρούμενος γιατί φτιάξαμε ωραία ζωγραφιά »)</u>
--	--	---	--

		<p>1.3. Να κατανοεί πιο περίπλοκα συναισθήματα (αγωνία, άγχος, ανία) και τα συνδέει με ανάλογες κοινωνικές καταστάσεις (ο στόχος αυτός αναφέρεται μόνο σε μαθητές με Αυτισμό Υψηλής Λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger).</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία που δίνεται στην καθημερινότητα :</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ονομάζει τα συναισθήματα που εμφανίζει ο μαθητής και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. κατά τη διάρκεια επιτραπέζιου παιχνιδιού με ζάρι όταν ο μαθητής σφίγγεται και κοιτάει με αγωνία τι θα δείξει το ζάρι του συμμαθητή του γιατί θέλει να κερδίσει, ο εκπαιδευτικός του λέει «έχεις αγωνία γιατί θέλεις να κερδίσεις», την ώρα που ένας συμμαθητής του λέει τα νέα του και βαριέται να ακούσει άλλο και κουνιέται συνεχώς στην καρέκλα του , του λέει «βαριέσαι και δεν θέλεις να ακούσεις άλλο») ■ ονομάζει τα συναισθήματα που επιδεικνύει ο ίδιος και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. « βαριέμαι τόσο πολύ ώρα να μιλάμε για τα ζώα δε θέλω να μιλήσουμε άλλο για αυτά ») ■ προτρέπει το μαθητή να προσέξει τα συναισθήματα που επιδεικνύουν οι συμμαθητές του, τα ονομάζει και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. «κοίτα ο Γιάννης έχει άγχος γιατί σε λίγο θα πάμε
--	--	--

	<p>2. <u>Ο μαθητής να εκφράζει συναισθήματα</u> (Βλέπε επίσης και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας).</p>	<p>2.1. Να εκφράζει τα τέσσερα βασικά συναισθήματα (χαρά, λύπη, θυμό, φόβο) με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους.</p> <p>2.2. Να εκφράζει πιο περίπλοκα συναισθήματα (άγχος, αγωνία, ανία) με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους (ο στόχος αυτός αναφέρεται μόνο σε μαθητές με Αυτισμό Υψηλής Λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger).</p> <p>2.3. Να</p>	<p>στο θέατρο και δεν του αρέσει το θέατρο»).</p> <p>2.1.1. Αφού έχει προηγηθεί η διδασκαλία της κατανόησης των συναισθημάτων, ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να εκφράσει τα συναισθήματά του με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο. Π.χ. Ο μαθητής είναι θυμωμένος με το συμμαθητή του επειδή τον ενοχλεί το ότι κάθεται πολύ κοντά του και ετοιμάζεται να τον χτυπήσει . Τότε ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να εκφράσει το θυμό του με λόγο (π.χ. «φύγε») και με κατάλληλη έκφραση προσώπου . Στην περίπτωση που ο μαθητής δεν έχει λόγο, τον προτρέπει να εκφράσει το θυμό του με χειρονομία που να σημαίνει «φύγε» και με κατάλληλη έκφραση προσώπου. Όταν είναι ενθουσιασμένος ο μαθητής και εκφράζει τη χαρά του με στερεοτυπική κίνηση ή με κραυγές ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να εκφραστεί χτυπώντας παλαμάκια και αν έχει λόγο να φωνάζει «ωραία !!!».</p> <p>2.2.1. Για παράδειγμα, όταν ο μαθητής εκφράζει την αγωνία του, π.χ. στο παιχνίδι το επιτραπέζιο με κραυγές, ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να εκφραστεί με λόγο, π.χ. «έχω αγωνία να νικήσω».</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός</p>
--	--	--	---

		<p>εκφράζει κατάλληλο συναίσθημα σε κάθε κοινωνική περίπτωση (στόχος που αναφέρεται μόνο σε μαθητές με Αυτισμό Υψηλής Λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger).</p> <p>2.4. Να προσφέρει στοργή και παρηγοριά.</p>	<p>προτρέπει το μαθητή να εκφράζει κατάλληλο συναίσθημα ανάλογα με την περίπτωση π.χ. την ώρα του κύκλου όταν κάποιος συμμαθητής λέγοντας τα νέα του αναφέρει ότι πονάει το πόδι του ο εκπαιδευτικός θυμίζει στο μαθητή ότι αυτό είναι κάτι που μας κάνει να λυπόμαστε και τον προτρέπει να πει στο συμμαθητή του κάτι κατάλληλο (π.χ. «περαστικά»).</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή και τον καθοδηγεί να δείχνει στοργή και παρηγοριά σε κατάλληλες στιγμές στους συμμαθητές του, π.χ. να πλησιάσει και να χαϊδέψει στον ώμο κάποιον συμμαθητή του την ώρα που κλαίει.</p>
--	--	---	---

Κοινωνική Επικοινωνία-Δεξιότητες Συζήτησης Λεκτικές

(Αλληλοκάλυψη με τον Τομέα «Επικοινωνία», βλέπε στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας).

<p><u>Δεξιότητες Προσαρμογής</u></p>	<p>1. Να αναπτύξει δεξιότητες προσαρμογής.</p>	<p>1.1. Να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του σε: διαφορετικούς ανθρώπους και διαφορετικά μέρη.</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή πως η συμπεριφορά μας είναι διαφορετική σε διαφορετικούς ανθρώπους (π.χ. σε μεγάλους που γνωρίζουμε, σε μεγάλους που δε γνωρίζουμε καλά, σε παιδιά που είναι φίλοι μας, σε παιδιά που δε γνωρίζουμε καλά) και σε διαφορετικά μέρη (π.χ. στην εκκλησία, στο πάρκο). Εξηγεί λεπτομερώς τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται στην κάθε περίπτωση και χρησιμοποιεί οπτικά μέσα (φωτογραφίες, γραπτό λόγο, σκίτσα) για να γίνει πιο κατανοητός.</p>
		<p>1.2. Να δέχεται αλλαγές σε κανόνες, ρουτίνες ή διαδικα-</p>	<p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να υπάρχουν αλλαγές στην καθημερινότητα της σχολικής ζωής (π.χ. Να</p>

		<p>σίες.</p> <p>1.3. Να μπορεί να αποδεχτεί τη διαφορετική άποψη- γνώμη του άλλου.</p> <p>1.4. Να σέβεται τους ιδιωτικούς χώρους των άλλων.</p>	<p>πηγαίνουν εκδρομή σε διαφορετικά μέρη, να παίξουν ένα επιτραπέζιο και με διαφορετικό τρόπο). Συζητάει και προετοιμάζει το μαθητή γι' αυτές τις αλλαγές χρησιμοποιώντας οπτικά μέσα (φωτογραφίες, σκίτσα) για να είναι πιο κατανοητός.</p> <p>1.3.1. Όταν ο μαθητής κάνει ερωτήσεις ο εκπαιδευτικός επιδιώκει με την απάντησή του να του δείξει ότι έχει διαφορετική άποψη. Του εξηγεί ότι το να μη συμφωνεί είναι κάτι που συμβαίνει και δεν είναι κακό. Π.χ. ο μαθητής ρωτάει αν αρέσουν στον εκπαιδευτικό τα σκυλάκια και δυσκολεύεται να δεχτεί ότι δεν του αρέσουν. Ο εκπαιδευτικός του εξηγεί ότι του αρέσει κάποιο άλλο ζώο (π.χ. γάτες) και του τονίζει ότι «εσένα σου αρέσουν τα σκυλάκια, εμένα οι γάτες» για να του δείξει ότι πολλές φορές συμβαίνει να έχουμε διαφορετική άποψη με κάποιον, αλλά δεν πειράζει.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή και προφορικά και με οπτικά μέσα (φωτογραφίες, σκίτσα, γραπτό λόγο) ποιοι είναι οι ιδιωτικοί χώροι των άλλων και ότι πρέπει να σέβεται αυτούς τους χώρους. (π.χ. να κτυπά σε κλειστές πόρτες, να μην ανοίγει ξένα συρτάρια).</p> <p>1.4.2. Καθοδηγεί το μαθητή στην καθημερινότητα της σχολικής ζωής να σέβεται τους ιδιωτικούς χώρους των άλλων (π.χ. να μην ανοίγει τις τσάντες των συμμαθητών του).</p>
<p>Σεξουαλική</p>			

<p>Διαπαιδαγώγηση</p>	<p>1. <u>Το παιδί-Ο μαθητής</u> να μάθει για: α. τα μέρη του σώματος και τις λειτουργίες τους και γ. την ανάπτυξη του.</p> <p>2. <u>Ο μαθητής</u> να Το παιδί μάθει για καταστάσεις όπου κάποιος αισθάνεται ντροπή.</p> <p>3. <u>Ο μαθητής</u> να Το παιδί μάθει για τις συμπεριφορές που πρέπει να γίνονται μόνο στον προσωπικό του χώρο και</p>	<p>1.1. Να μάθει τα μέρη του σώματος και τις λειτουργίες τους.</p> <p>1.2. Να μάθει για τις αλλαγές στο σώμα του καθώς μεγαλώνει.</p> <p>2.1. Να μάθει:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ που μπορεί να ξεντύνεται ■ που επιτρέπεται να είναι γυμνός ■ -ποιος επιτρέπεται να του βλέπει γυμνό, <p>3.1. Να μάθει ποιοι χώροι είναι προσωπικοί χώροι</p> <p>3.2. Να μάθει ποιες συμπεριφορές είναι προσωπικές-ιδιωτικές. Να μάθει ότι οι προσωπικές-ιδιωτικές συμπε-</p>	<p>1.1.1.</p> <p>Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οπτικό υλικό για να <u>διδάξει</u> μάθει στο μαθητή τα μέρη του σώματος και τις λειτουργίες τους:- βιβλία, <u>πλάζλ</u>, κούκλες, βίντεο που μιλούν για το ανθρώπινο σώμα και εξηγούν τις λειτουργίες του.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί βιβλία και βίντεο που εξηγούν τις αλλαγές στο σώμα κατά την ανάπτυξη του ανθρώπου.</p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός <u>προσδιορίζει</u> καθορίζει στο μαθητή (χρησιμοποιώντας λόγο ή σκίτσα και σύμβολα):</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ τους χώρους και τις καταστάσεις όπου μπορεί να ξεντύνεται <p>π.χ. εξέταση σε γιατρό, μπάνιο στη θάλασσα, στο μπάνιο του σπιτιού</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ τους ανθρώπους που επιτρέπεται να του βλέπουν γυμνό (-γονείς, γιατρός). <p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή ότι οι προσωπικοί χώροι είναι το δωμάτιό του και η τουαλέτα.</p> <p>3.2.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή ότι κάποιες συμπεριφορές, όπως ο αυνανισμός είναι προσωπικές – ιδιωτικές συμπεριφορές και θα πρέπει να γίνονται στους προσωπικούς- ιδιωτικούς χώρους όταν το <u>μαθητής-παιδί</u> θα είναι μόνο<u>ς</u> του. Στους μαθητές που δυσκολεύονται στην κατανόηση του προφο-</p>
------------------------------	---	--	--

Formatted: Bullets and Numbering

Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων

	που δεν επιτρέπεται να γίνονται δημόσια.	ριφορές πρέπει να γίνονται σε προσωπικούς χώρους.	ρικού λόγου χρησιμοποιεί σκίτσα και σύμβολα.
--	--	---	--

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Εισαγωγή

Ο σκοπός του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών των δεξιοτήτων επικοινωνίας για τους μαθητές με αυτισμό είναι να περιγράψει μεθόδους αξιολόγησης και εκπαίδευσης στις δεξιότητες επικοινωνίας. Η εκπαίδευση των παιδιών με αυτισμό δεν αφορά μόνο στη διδασκαλία γλώσσας αλλά στη βελτίωση της χρήσης της γλώσσας σε καθημερινές καταστάσεις (Watson et al, 1989). Το εύρος των δυσκολιών στην επικοινωνία των παιδιών με αυτισμό είναι εντυπωσιακό (Jordan, 2000). Στο ένα άκρο βρίσκονται οι μαθητές που δεν μιλάνε καθόλου και δεν χρησιμοποιούν χειρονομίες για να επικοινωνήσουν. Ακόμη, υπάρχουν οι μαθητές που ηχολαλούν ολόκληρες προτάσεις. Στο άλλο άκρο βρίσκονται οι μαθητές υψηλής λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger, οι οποίοι μιλούν με μεγάλη ευχέρεια αλλά δυσκολεύονται στην πραγματολογική χρήση της γλώσσας, δηλαδή ο λόγος που διαθέτουν δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ευελιξία και να εκφράσει έννοιες που είναι κατάλληλες σε διαφορετικά πλαίσια.

Γενικότερα, είναι σκόπιμο οι μαθητές με αυτισμό να μάθουν να χρησιμοποιούν εναλλακτικά συστήματα επικοινωνίας (π.χ. νοηματική, χειρονομίες, κινήσεις, φωτογραφίες) ως μέσα μεταφοράς μηνυμάτων σε καθημερινές καταστάσεις. Ο κύριος στόχος του εκπαιδευτικού είναι να διδάξει στους μαθητές με αυτισμό να ερμηνεύουν και να εκφράζουν μηνύματα μέσα σε φυσικά πλαίσια χρησιμοποιώντας νύξεις από το περιβάλλον. Έτσι, το κριτήριο της επιτυχίας ενός τέτοιου προγράμματος είναι η αυθόρμητη χρήση νέων επικοινωνιακών δεξιοτήτων από το μαθητή σε καθημερινές καταστάσεις.

Αξιολόγηση δεξιοτήτων επικοινωνίας

Ο εκπαιδευτικός πριν προχωρήσει στη διδασκαλία των δεξιοτήτων επικοινωνίας είναι σημαντικό να προσδιορίσει τους διδακτικούς στόχους. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να αξιοποιήσει τις πληροφορίες που προέρχονται από μία συστηματική και πλήρη ψυχολογική αξιολόγηση και τις πληροφορίες που θα συλλέξει ο ίδιος με τη λεπτομερειακή αξιολόγηση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων του μαθητή με αυτισμό.

Καταρχήν, η ψυχολογική αξιολόγηση θα πρέπει να περιλαμβάνει την εκτίμηση του γνωστικού επιπέδου, της μνήμης, της κινητικών δεξιοτήτων και του κινήτρου για επικοινωνία (Howlin, 1999). Αυτή η αξιολόγηση πραγματοποιείται από το ΚΔΑΥ και θα βοηθήσει σημαντικά τον εκπαιδευτικό να επιλέξει το κατάλληλο εναλλακτικό σύστημα επικοινωνίας που θα διδάξει στο μαθητή. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι γνωστικές ικανότητες των παιδιών με αυτισμό παρουσιάζουν ανομοιογένεια. Για παράδειγμα, το επίπεδο της εκτελεστικής νοημοσύνης ενός μαθητή με αυτισμό μπορεί να είναι υψηλότερο από το επίπεδο της λεκτικής νοημοσύνης του. Επειδή η επιλογή της εναλλακτικής μορφής επικοινωνίας βασίζεται στη χρήση πολλών (γνωστικών, γλωσσικών, κινητικών) δεξιοτήτων, είναι αναγκαίο ο εκπαιδευτικός να έχει μία αναλυτική ψυχολογική αξιολόγηση, ώστε η όποια διδακτική του επιλογή να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες και το επίπεδο του μαθητή.

Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να συλλέξει πληροφορίες για τις επικοινωνιακές δεξιότητες του μαθητή με αυτισμό. Τα μέσα για τη συλλογή αυτών των πληροφοριών είναι: η συνέντευξη, η παρατήρηση και η άμεση δοκιμασία (Quill, 1995).

➤ **Συνέντευξη (interview).** Ο εκπαιδευτικός μπορεί να συλλέξει πολλές και σημαντικές πληροφορίες για τις επικοινωνιακές δεξιότητες του μαθητή από τη συνέντευξη με τους γονείς του παιδιού και με άτομα που το γνωρίζουν καλά. Αυτές οι πληροφορίες είναι πολύτιμες για τον εκπαιδευτικό καθώς του επιτρέπουν να

ανακαλύψει πως λειτουργεί το παιδί σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια για εκτεταμένες χρονικές περιόδους και να κατανοήσει την εξελικτική του πορεία. Η συνέντευξη είναι μία χρήσιμη μέθοδος για την εκτίμηση των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή ιδιαίτερα αν χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με την παρατήρηση και την άμεση δοκιμασία.

➤ **Παρατήρηση (observation).** Η ακρίβεια του υλικού που συλλέγεται με τη συνέντευξη εξακριβώνεται μέσα από την άμεση παρατήρηση του μαθητή. Η καταγραφή της επικοινωνίας του παιδιού στο φυσικό του περιβάλλον παρέχει στον εκπαιδευτικό πιο συγκεκριμένες και σχετικές πληροφορίες που χρειάζεται για την αξιολόγηση. Η παρατήρηση μπορεί να διεξαχθεί είτε: α) κατά τη διάρκεια ποικίλων καθημερινών αυθόρμητων καταστάσεων και γεγονότων, ή β) κατά τη διάρκεια δομημένων καταστάσεων που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός, με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές. Για μέγιστη αποτελεσματικότητα, οι παρατηρήσεις πρέπει να διεξάγονται για μερικές ημέρες, σε διαφορετικές συνθήκες και κατά τη διάρκεια ποικίλων δραστηριοτήτων. Είναι πολύ σημαντικό να παρατηρούμε τις δεξιότητες επικοινωνίας του μαθητή σε συνθήκες όπου ο μαθητής έχει κίνητρο, είναι ήρεμος και συγκεντρωμένος μια και η εξακρίβωση των συνθηκών στις οποίες ο μαθητής αλληλεπιδρά καλύτερα, είναι κρίσιμο μέρος της διαδικασίας αξιολόγησης. Είναι επίσης σημαντικό να παρατηρηθούν οι δεξιότητες επικοινωνίας σε συνθήκες κατά τις οποίες ο μαθητής δεν έχει κίνητρο ή εμφανίζει δύσκολες συμπεριφορές. Τέλος η παρατήρηση πρέπει να περιλαμβάνει και ευκαιρίες για την αλληλεπίδραση του μαθητή τόσο με οικείους όσο και με άγνωστους ενήλικες και συμμαθητές. Αυτό θα βοηθήσει στον καθορισμό του βαθμού γενίκευσης των δεξιοτήτων επικοινωνίας σε διαφορετικά πλαίσια και με διαφορετικά πρόσωπα. Παρόλο που οι παρατηρήσεις απαιτούν χρόνο οι πληροφορίες που παράγονται δίνουν μία ικανοποιητική εικόνα των λειτουργικών δεξιοτήτων επικοινωνίας του μαθητή.

➤ **Άμεση δοκιμασία (direct sampling).** Μετά τις συνεντεύξεις και την παρατήρηση, μπορεί να υπάρχουν κάποιες αναπάντητα ερωτήματα σε σχέση με ορισμένες κοινωνικές δεξιότητες που απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση. Αυτές οι δεξιότητες μπορούν να εξεταστούν συστηματικά με τις ακόλουθες μεθόδους:

α) Δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες. Πρόκειται για δομημένες καταστάσεις που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός αναθέτει σε δυο συμμαθητές του μαθητή με αυτισμό να μιλήσουν για τα αυτοκινητάκια που τους αρέσουν και αξιολογεί αν το παιδί με αυτισμό θα πάρει την πρωτοβουλία να συμμετάσχει.

β) Τεχνάσματα επικοινωνίας (communication temptations). Πρόκειται για φυσικές δραστηριότητες που μπορούν να σχεδιαστούν για να διευκολύνουν την εμφάνιση επικοινωνιακών συμπεριφορών. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός:

- βάζει ένα επιθυμητό αντικείμενο ψηλά και περιμένει από το μαθητή να το ζητήσει
- αδειάζει ή χύνει κάτι στο πάτωμα και περιμένει την αντίδραση του μαθητή
- βάζει ένα αστείο καπέλο και περιμένει από το μαθητή να σχολιάσει
- δείχνει στο μαθητή ένα διάφανο τάπερ που έχει μέσα ένα ενδιαφέρον παιγνίδι και περιμένει να το ζητήσει ή να σχολιάσει
- βλέπει μαζί με το μαθητή ένα βιβλίο με εικόνες και περιμένει από το μαθητή να σχολιάσει ή να κάνει ερωτήσεις
- παίζει ένα αγαπημένο παιγνίδι και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει επανάληψη
- βάζει κάποιον συμμαθητή να δώσει στο μαθητή ένα επιθυμητό αντικείμενο και περιμένει την αντίδραση του μαθητή
- ζητά από το μαθητή να ονομάσει ένα άγνωστο αντικείμενο και παρατηρεί τον τρόπο με τον οποίο ο μαθητής δηλώνει ότι δεν γνωρίζει τι είναι

γ) Ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης (ενήλικα - μαθητή ή συνομηλίκου - μαθητή). Η ανάλυση βιντεοσκοπημένων αλληλεπιδράσεων μπορεί να δώσει τις πιο αποκαλυπτικές πληροφορίες για την ποιότητα των μη λεκτικών και λεκτικών επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή. Οι δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες και τα τεχνάσματα επικοινωνίας μπορούν να βιντεοσκοπηθούν για να καταγραφούν οι δεξιότητες του μαθητή. Η βιντεοσκόπηση αποκαλύπτει την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων του μαθητή και αποτελεί μια μόνιμη καταγραφή των δυνατοτήτων του. Οι πληροφορίες που συλλέγονται καταγράφονται στο πρωτόκολλο αξιολόγησης δεξιοτήτων επικοινωνίας. Για την καταγραφή των πληροφοριών που αφορούν στις δεξιότητες επικοινωνίας του μαθητή με αυτισμό ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει το πρωτόκολλο αξιολόγησης που ακολουθεί στο τέλος της Εισαγωγής του Αναλυτικού Προγράμματος της Επικοινωνίας (παρατίθεται εκεί ώστε να είναι εύκολη η αναπαραγωγή του από τον εκπαιδευτικό). Στην πρώτη στήλη ο εκπαιδευτικός σημειώνει αν ο μαθητής έχει ή όχι τη δεξιότητα επικοινωνίας (αν για παράδειγμα ο μαθητής ξέρει να ζητά αντικείμενο συμπληρώνει ναι). Στη δεύτερη στήλη, σημειώνει τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνεί ο μαθητής π.χ. ζητά ένα αντικείμενο κινητικά (οδηγώντας το χέρι του άλλου, τραβώντας το χέρι του άλλου, μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο), με χειρονομίες (κουνώντας το κεφάλι, δείχνοντας), με ήχους, με εικόνες, με νόημα, γραπτά, προφορικά ή με όποιο άλλο τρόπο προσπαθεί να επικοινωνήσει. Στην τρίτη στήλη, σημειώνει το πλαίσιο επικοινωνίας δηλαδή με ποιον επικοινωνεί ο μαθητής (εκπαιδευτικό, συμμαθητή, άγνωστο άτομο κ.λ.π.) και σε ποιες συνθήκες (π.χ. σε ομαδική δραστηριότητα στην τάξη, στο διάλειμμα, στον ελεύθερο χρόνο κ.λ.π.). Στην τέταρτη στήλη, ο εκπαιδευτικός καταγράφει τις παρατηρήσεις του σε σχέση με το λεξιλόγιο π.χ. αν ο μαθητής χρησιμοποίησε νέα λέξη, σύμβολο, εικόνα ή νόημα, πρόταση 2 λέξεων κ.λ.π.. Στην πέμπτη στήλη, καταγράφονται οι παρατηρήσεις του εκπαιδευτικού για κάθε δεξιότητα επικοινωνίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η διαδικασία της αξιολόγησης επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, έτσι ώστε να συλλέγονται νέες πληροφορίες και οι διδακτικοί στόχοι να επαναπροσδιορίζονται.

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΧΩΝ

Ο εκ των προτέρων προσδιορισμός ρεαλιστικών στόχων βοηθά πολύ τον εκπαιδευτικό στη σωστή και αποτελεσματική διδασκαλία δεξιοτήτων επικοινωνίας. Ο εκπαιδευτικός μετά την αξιολόγηση και αφού έχει συζητήσει και με τους γονείς για τις ανάγκες του παιδιού στο σπίτι, θέτει κάποιες προτεραιότητες για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μαθητή. Για παράδειγμα, μπορεί να θεωρεί πως είναι σημαντικό να μάθει ο μαθητής αυτή τη σχολική χρονιά να δίνει πληροφορίες για πράγματα που του αρέσουν ή δεν του αρέσουν ή να εκφράζει συναισθήματα ή να ζητά περισσότερα επιθυμητά αντικείμενα, ή να ζητά τουαλέτα σε μέρη που δεν γνωρίζει (μουσείο, εστιατόριο), ή να επικοινωνεί περισσότερο με τους συμμαθητές του. Στη συνέχεια καταγράφει τις προαπαιτούμενες δεξιότητες για την κατάκτηση αυτού του στόχου σε σχέση με τις παραμέτρους που αναφέρθηκαν. Για παράδειγμα, αν ο εκπαιδευτικός θεωρηθεί προτεραιότητα να διδάξει στο μαθητή να επικοινωνεί με τους συμμαθητές του, πρέπει να σημειώσει: α) τη λειτουργία που απαιτείται π.χ. να ξέρει να ζητά αντικείμενα. β) το πλαίσιο στο οποίο θα επικοινωνεί π.χ. στην τάξη, στο διάλειμμα. γ) τη μορφή με την οποία θα επικοινωνεί π.χ. προφορικά, δ) το λεξιλόγιο με το οποίο θα επικοινωνεί π.χ. με τις λέξεις που γνωρίζει, καθώς και τις πραγματικές επικοινωνιακές δεξιότητες που έχει ο μαθητής σε σχέση με αυτές τις παραμέτρους. Τέλος, εξετάζει πόσο ρεαλιστικός και χρήσιμος είναι ο στόχος για την καθημερινή ζωή του μαθητή.

Ο προσδιορισμός των στόχων πρέπει να διέπεται από δύο βασικές αρχές (Watson et al, 1989) :

1. Οι στόχοι που επιλέγονται πρέπει να είναι ρεαλιστικοί και πραγματοποιήσιμοι για την κάθε σχολική χρονιά. Επιπλέον, πρέπει να διαμορφώνουν τα βήματα για την επίτευξη των γενικότερων στόχων. Ένας στόχος έχει επιτευχθεί όταν ο μαθητής μπορεί να χρησιμοποιήσει αυθόρμητα μια νέα δεξιότητα. Για παράδειγμα, ο γενικότερος στόχος που ο εκπαιδευτικός θέτει ως προτεραιότητα για το μαθητή σύμφωνα με την αξιολόγηση που έγινε μπορεί να είναι να μάθει ο μαθητής να τραβάει την προσοχή. Στη συνέχεια θα πρέπει να θέσει επιμέρους στόχους για τον τρόπο που θα τραβάει ο μαθητής την προσοχή (κοιτώντας στα μάτια, αγγίζοντας, λέγοντας το όνομα) καθώς και τις συνθήκες στις οποίες θα διδαχτεί αυτός ο στόχος (όταν τελειώνει τη δουλειά του στην τάξη, όταν θέλει να του δέσουν τα κορδόνια, όταν θέλει να ζητήσει κάτι να πει).
2. Οι στόχοι που επιλέγονται πρέπει να βασίζονται σε υπάρχουσες αυθόρμητες επικοινωνιακές δεξιότητες. Το επίπεδο από το οποίο θα ξεκινήσει η εκπαίδευση του μαθητή καθορίζεται από τις υπάρχουσες αυθόρμητες επικοινωνιακές δεξιότητες με βάση τις παραμέτρους της επικοινωνίας (μορφή, πλαίσιο, λειτουργία, λεξιλόγιο). Για παράδειγμα, ο στόχος για το μαθητή είναι να μάθει να χρησιμοποιεί μια καινούρια λέξη, τη λέξη «πινέλο». Πριν σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός τη δραστηριότητα θα πρέπει να ελέγξει το πρωτόκολλο για να δει τις δεξιότητες που έχει ο μαθητής σε κάθε παράμετρο. Ας υποθέσουμε πως ο μαθητής ξέρει να ζητά, χρησιμοποιεί λέξεις μόνο για αντικείμενα και ενέργειες και επικοινωνεί μόνο με τον εκπαιδευτικό. Η δραστηριότητα θα πρέπει να σχεδιαστεί έτσι ώστε ο μαθητής να χρησιμοποιεί αυτές τις δεξιότητες για να εκφράσει μια τη λέξη «πινέλο». Ένας τρόπος θα ήταν να σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός μια δραστηριότητα όπου ο μαθητής θα έπρεπε να ζητήσει από τον εκπαιδευτικό πινέλο το οποίο και χρειάζεται για να τελειώσει μια δραστηριότητα.

Με βάση τις παραπάνω αρχές ο εκπαιδευτικός προσδιορίζει τους διδακτικούς στόχους. Τα βήματα που ακολουθεί είναι:

1. Επιλέγει το γενικότερο στόχο με βάση τις προτεραιότητες που θέτουν ο εκπαιδευτικός και οι γονείς μετά την αξιολόγηση του μαθητή.
2. Ο εκπαιδευτικός σημειώνει ποιες δεξιότητες χρειάζεται ο μαθητής για την επίτευξη του γενικότερου στόχου. Αν εξασκηθεί σε αυτές τις δεξιότητες τότε σύμφωνα με την αρχή 1 για τον προσδιορισμό των στόχων θα επιτύχει το γενικότερο στόχο. Για παράδειγμα, ένας στόχος μπορεί να είναι να τραβάει ο μαθητής την προσοχή των ενηλίκων και συμμαθητών για να ζητήσει πληροφορίες για ένα επιθυμητό αντικείμενο. Για να επιτύχει αυτό το στόχο θα πρέπει να μάθει να επικοινωνεί σε νέα πλαίσια (π.χ. καινούρια άτομα), για μία συγκεκριμένη λειτουργία (να ζητά πληροφορίες), χρησιμοποιώντας μια συγκεκριμένη μορφή (π.χ. γραπτά γιατί ο προφορικός του λόγος είναι πολύ φτωχός και η άρθρωση κακή). Ο εκπαιδευτικός σε αυτό το παράδειγμα θα μπορούσε να επιλέξει να του διδάξει αρχικά τη χρήση του γραπτού λόγου.
3. Προσδιορίζει τις δεξιότητες που έχει ήδη ο μαθητής στον τομέα της επικοινωνίας. Αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο σχεδιασμό μιας νέας δραστηριότητας για την επίτευξη ενός νέου στόχου. Με αυτό τον τρόπο οι στόχοι χτίζονται πάνω σε υπάρχουσες αυθόρμητες κοινωνικές δεξιότητες. Αν η δεξιότητα που θέλει να διδάξει ο εκπαιδευτικός είναι η χρήση του γραπτού λόγου για επικοινωνία, τότε θα πρέπει αρχικά να μάθει στο μαθητή να χρησιμοποιεί το γραπτό λόγο για μια γνωστή λειτουργία (να ζητά αντικείμενα), με γνωστές λέξεις (παιγνίδια) και σε γνωστά πλαίσια (κατά τη διάρκεια ομαδικών δραστηριοτήτων).
4. Θέτει έναν στόχο που είναι λειτουργικός για την καθημερινή ζωή του μαθητή. Τόσο οι γενικότεροι όσο και οι επιμέρους στόχοι θα πρέπει να συμβάλουν στη βελτίωση της καθημερινής κοινωνικής αλληλεπίδρασης του μαθητή. Στο

παράδειγμα που αναφέρθηκε παραπάνω ο στόχος κρίνεται από τον εκπαιδευτικό λειτουργικός και χρήσιμος για το μαθητή αφού με τη χρήση του γραπτού λόγου ο μαθητής θα μπορεί να ζητήσει ολοένα και περισσότερα αντικείμενα τα οποία δεν θα μπορούσε να ζητήσει προφορικά αλλά και από περισσότερα άτομα αφού θα καταλαβαίνουν τι ζητά.

5. Επιλέγει τη μορφή επικοινωνίας που θα χρησιμοποιήσει ο μαθητής. Σύγχρονες έρευνες έχουν δείξει ότι η πιο αποτελεσματική στρατηγική είναι η επιλογή του πιο απλού τρόπου επικοινωνίας για το παιδί, σε αντίθεση με τις παραδοσιακές τεχνικές που κατέφευγαν στην χρήση μη-λεκτικών μορφών επικοινωνίας όταν η μακροχρόνια χρήση λεκτικών μορφών επικοινωνίας δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα (Howlin, 1999). Το ζήτημα είναι ο μαθητής να χρησιμοποιεί ένα σύστημα επικοινωνίας που να είναι εύχρηστο και κατανοητό από τον ίδιο και όλους όσους επικοινωνούν μαζί του (Jordan & Powell, 1995). Αυτή η προσέγγιση θα αυξήσει την επικοινωνία του μαθητή και τη διάθεση του για κοινωνική αλληλεπίδραση. Επιπλέον, είναι πολύ πιθανό να ενθαρρύνει, παρά να αναστείλει, την ανάπτυξη της ομιλίας. Γενικά, ένα σύστημα επικοινωνίας που βασίζεται σε εικόνες θέτει τις λιγότερες γνωστικές απαιτήσεις από το μαθητή, ιδιαίτερα δε όταν οι εικόνες ή οι φωτογραφίες που χρησιμοποιούνται αντανακλούν τα προσωπικά ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του μαθητή (Hodgdon, 1995· Howlin, 1999· Frost & Bondy, 2002).

Σε γενικές γραμμές είναι ευκολότερο να αναπτυχθεί μια περιορισμένη κατηγορία δεξιοτήτων από το να διδαχτεί μια νέα δεξιότητα. Έτσι, αν για να επιτευχθεί ένας στόχος πρέπει να αναπτυχθούν κάποιες περιορισμένες δεξιότητες και να αποκτηθούν νέες είναι καλύτερο να ξεκινάει ο εκπαιδευτικός από τις περιορισμένες δεξιότητες.

Διδακτικές στρατηγικές

Τα παιδιά με αυτισμό εμφανίζουν δυσκολίες στην κοινωνική κατανόηση και επικοινωνία καθώς και αισθητηριακές ευαισθησίες. Κάθε παρέμβαση σε αυτούς τους τομείς είναι απαραίτητο να στηρίζεται στην κατανόηση, το σεβασμό και τη γνώση για τις δυνατότητες και περιορισμούς του μαθητή. Ο κύριος στόχος της υποστήριξης του ατόμου με αυτισμό είναι η διδασκαλία αντισταθμιστικών στρατηγικών που θα αυξήσουν τις ευκαιρίες για επιτυχημένη κοινωνική και επικοινωνιακή αλληλεπίδραση. Η διδασκαλία κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων θα διευκολύνει το μαθητή να κατανοεί και να ανταποκρίνεται στη δραστηριότητα που διδάσκεται αλλά και να αναπτύξει μια συμπεριφορά που θα του είναι χρήσιμη στη ζωή του έξω και πέρα από την τάξη και το σχολείο. Οι διδακτικές στρατηγικές του εκπαιδευτικού αποτελούν έναν πολύ σημαντικό παράγοντα για την κατάκτηση και γενίκευση των στόχων από τους μαθητές με αυτισμό.

1. Η άμεση διδασκαλία (direct instruction), όπου ο εκπαιδευτικός διδάσκει ένας-προς-ένα στο μαθητή συγκεκριμένες δεξιότητες επικοινωνίας στο μαθητή χρησιμοποιώντας μίμηση προτύπου, φυσική ή οπτική καθοδήγηση. Αυτή η διδακτική μέθοδος είναι κατάλληλη για την απόκτηση νέων δεξιοτήτων επικοινωνίας.

2. Η διδασκαλία κατά περίπτωση (incidental teaching), η οποία αναφέρεται στη διδασκαλία που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια φυσικά εμφανιζόμενων γεγονότων της ημέρας. Για παράδειγμα, όταν δείχνουμε στο μαθητή πως να ζητά φαγητό κατά τη διάρκεια του πρωινού, αξιοποιούμε αυτή τη φυσική ευκαιρία για να ζητήσει φαγητό. Αυτή η προσέγγιση είναι αναγκαίο μέρος μιας κατάλληλης διδασκαλίας της επικοινωνίας και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να τη χρησιμοποιούν αυτόματα, συνήθως σε συνδυασμό με την άμεση διδασκαλία. Ορισμένοι στόχοι μπορεί να προσφέρονται μόνο για διδασκαλία κατά περίπτωση. Για παράδειγμα, εκπαιδευτικοί και γονείς συχνά εκφράζουν την επιθυμία να μπορούν οι μαθητές να

«πουν» πως είναι άρρωστοι. Δεδομένης της κυριολεκτικής κατανόησης του λόγου και της έλλειψης ενσυναίσθησης που χαρακτηρίζει τα άτομα με αυτισμό ο καλύτερος τρόπος για να το διδάξουμε αυτό είναι η διδασκαλία κατά περίπτωση χρησιμοποιώντας τις περιστάσεις όπου ο μαθητής είναι άρρωστος ή όταν κάποιος άλλος στην τάξη ή στο σπίτι είναι εμφανώς άρρωστος. Το πλεονέκτημα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι προφανές, αφού τα παιδιά με αυτισμό δυσκολεύονται να γενικεύσουν όσα μαθαίνουν. Η διδασκαλία των αντιδράσεων σε φυσικά πλαίσια αυξάνει την πιθανότητα να κατανοήσουν οι μαθητές πως μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις αντιδράσεις για να επικοινωνήσουν στην καθημερινή τους ζωή. Τα μειονεκτήματα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι προφανή. Για ορισμένες συμπεριφορές υπάρχει μικρή πιθανότητα να εμφανιστούν φυσικές ευκαιρίες. Επιπλέον, οι ευκαιρίες μερικές φορές παρουσιάζονται σε στιγμές που είναι δύσκολο να κάνουμε μαθήματα επικοινωνίας. Για παράδειγμα, δεν είναι εύκολο να κάνουμε μαθήματα επικοινωνίας στο μαθητή που κλαίει δυνατά στην υπεραγορά γιατί θέλει να πάρει όλα τα πράγματα που επιθυμεί! Κατά συνέπεια, θεωρείται σκόπιμο να περιγραφεί μία τρίτη προσέγγιση που διατηρεί τα πλεονεκτήματα της διδασκαλίας κατά περίπτωση αλλά υπερπηδά σε κάποιο βαθμό τα μειονεκτήματα.

3. Η προσαρμογή του φυσικού περιβάλλοντος (engineering the environment).

Η προσαρμογή του περιβάλλοντος αναφέρεται σε εκείνες τις ευκαιρίες που πρέπει να δημιουργήσει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός για να διδάξει μια επικοινωνιακή δεξιότητα. Για παράδειγμα, όταν ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο παιδί να ζητά βοήθεια μπορεί είτε να βάλει το φαγητό σε ένα τάπερ που ανοίγει δύσκολα ή να τοποθετήσει κατά λάθος ένα παιγνίδι που του αρέσει πολύ ψηλά για να μην μπορεί να το φτάσει ή να σφίξει τη βρύση τόσο που να χρειάζεται βοήθεια για να την ανοίξει. Αυτή η προσέγγιση ωθεί τους εκπαιδευτικούς να «εφεύρουν» συνθήκες στο περιβάλλον του παιδιού. Με αυτό τον τρόπο οι εκπαιδευτικοί μπορούν να σχεδιάσουν τα γεγονότα που θα συμβούν σε κατάλληλες στιγμές χωρίς ο μαθητής με αυτισμό να βιώνει συναισθηματική αναστάτωση (π.χ. όταν θέλει να πάρει κάτι και δυσκολεύεται να ανοίξει το βάζο και δεν μπορεί να περιμένει). Αυτές οι ευκαιρίες που προκαλούν οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να ποικίλουν ως προς τη φύση τους και τη στιγμή εμφάνισής τους έτσι ώστε να μην είναι εντελώς προβλέψιμα για τους μαθητές με αυτισμό. Ακόμη, θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα και την ευκαιρία στους μαθητές για γενίκευση των δεξιοτήτων που διδάσκονται σε νέα πλαίσια. Για παράδειγμα, ο μαθητής μαθαίνει ότι μπορεί να ζητήσει βοήθεια από το δάσκαλο ή τον συμμαθητή μέσα στην τάξη ή τον γονέα στο σπίτι.

Σε κάποιες περιπτώσεις, είναι απαραίτητο πριν την προσαρμογή του περιβάλλοντος να προηγείται η συστηματική διδασκαλία μιας δεξιότητας, για παράδειγμα ο μαθητής αρχικά διδάσκεται να ζητά βοήθεια με συστηματική διδασκαλία ένας-προς-ένα. Σε άλλες περιπτώσεις, η προσαρμογή του περιβάλλοντος μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς να έχει προηγηθεί η συστηματική διδασκαλία. Η επιλογή της μεθόδου συνδέεται και με το μαθητή και με το στόχο. Συγκεκριμένα, οι μαθητές χαμηλής λειτουργικότητας μπορεί να ωφεληθούν από τη δόμηση, την προβλεψιμότητα και την επανάληψη που παρέχει η άμεση διδασκαλία ως αρχικό βήμα για την εκμάθηση μιας νέας δεξιότητας. Επιπλέον, η φύση των στόχων καθορίζει και την επιλογή της μεθόδου. Για παράδειγμα, το να μάθει ο μαθητής να ζητά άδεια για να πάει στην τουαλέτα είναι μια δεξιότητα που δε μαθαίνεται εύκολα σε δομημένη διδασκαλία. Η προσπάθεια να διδαχτεί αυτός ο στόχος με επαναλήψεις σε ένα δομημένο μάθημα μπορεί να οδηγήσει σε σύγχυση το μαθητή: να μην έχει επίγνωση του σκοπού της νεοαποκτηθείσας δεξιότητας ή να ανακαλύψει πως το να ζητάει άδεια για να πάει στην τουαλέτα είναι ένας καλός τρόπος για να βρεθεί εκτός τάξης.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των δεξιοτήτων Επικοινωνίας περιλαμβάνει δύο εκτενείς θεματικές ενότητες: α) τις βασικές λειτουργίες της επικοινωνίας, και β) την κοινωνική επικοινωνία και γ) τις μη-λεκτικές δεξιότητες συζήτησης.

Πρωτόκολλο για την αξιολόγηση δεξιοτήτων επικοινωνίας

Μαθητής:

Ημερομηνία παρατήρησης:

Ημερομηνία συνέντευξης:

ΒΑΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	Δεξιότη- τα Ναι/ όχι	Μορφή πώς	Πλαίσιο πού /με ποιόν	Λεξιλόγιο τι είπτε	Παρατηρήσεις
Να ζητά					
1.Να ζητά αντικείμενο					
2.Να ζητά δεύτερη- τρίτη φορά το ίδιο αντικείμενο					
3.Να ζητά αγαπημένη δραστηριότητα					
4.Να ζητά επανάληψη δραστηριότητας (πάλι)					
5.Να εκφράζει προτίμηση όταν του δίνεται η επιλογή					
6.Να ζητά βοήθεια					
7.Να ζητά άδεια					
Να τραβάει την προσοχή					
1. Να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος τον κοιτάει και είναι κοντά του					
2.Να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος τον κοιτάει και είναι μακριά του					
3. Να μάθει να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος δεν τον κοιτάει και είναι κοντά του					
4. Να μάθει να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος δεν τον κοιτάει και είναι μακριά του					
Να μάθει να αρνείται					
1.Να αρνείται αντικείμενο					
2.Να αρνείται δραστηριότητα					
Να μάθει να σχολιάζει					
1.Να ονομάζει αντικείμενα					
2.Να ονομάζει πρόσωπα					
3.Να περιγράφει ενέργειες					
4.Να περιγράφει ενέργειες σε αντικείμενα					
5.Να μάθει να περιγράφει αυτό που κάνει τώρα					
6.Να περιγράφει ενέργειες που έκανε ο ίδιος στο παρελθόν					
7.Να περιγράφει ενέργειες άλλων ατόμων τωρινές					
8.Να περιγράφει ενέργειες άλλων ατόμων παρελθοντικές					
9.Να σχολιάζει το απροσδόκητο/ το λάθος					
10.Να περιγράφει χαρακτηριστικά αντικειμένων					
11.Να περιγράφει χαρακτηριστικά ατόμων					
12.Να περιγράφει τον εαυτό του					
13.Να δηλώνει ότι τελείωσε					
14.Να δηλώνει ό,τι έχει στην κατοχή του					
15.Να περιγράφει θέσεις αντικειμένων- προσώπων					
Να δίνει πληροφορίες					
1.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με					

αντικείμενα					
2.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα					
3.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με τον εαυτό του					
4.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με ενέργειες					
5.Να δέχεται, να συμφωνεί					
6.Να δίνει πληροφορίες για ό,τι του αρέσει					
7.Να δίνει πληροφορίες για ό,τι δεν του αρέσει					
8..Να μάθει να δίνει πληροφορίες σχετικά με τον χώρο					
9.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με το χρόνο					
10.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με την αιτία					
Να ζητά πληροφορίες					
1.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με αντικείμενα					
2.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα					
3.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με ενέργειες					
4. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με τη θέση αντικειμένων- προσώπων					
5.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με το χρόνο					
6.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με την αιτία					
Να εκφράζει συναισθήματα					
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ					
Εντολές - οδηγίες					
1.Να μάθει να εκτελεί εντολές - οδηγίες					
2.Να μάθει να δίνει εντολές - οδηγίες					
Λεκτικές Δεξιότητες συζήτησης					
1.Να ακούει προσεκτικά -ιστορίες –παραμύθια -ποιήματα-τραγούδια -αφήγηση γεγονότων					
2.Να αφηγείται μια ιστορία					
3.Να παίρνει πρωτοβουλία για συζήτηση					
4.Να συνεχίζει μια συνομιλία κάνοντας αυθόρμητα σχόλια					
5.Να συνεχίζει μια συνομιλία παρέχοντας πληροφορίες					
6.Να συνεχίζει μια συνομιλία απαντώντας σε ερωτήσεις					
7.Να συνεχίζει μια συνομιλία κάνοντας ερωτήσεις					
8.Να συνεχίζει μια συνομιλία δείχνοντας κατάλληλες λεκτικές συναισθηματικές ενδείξεις					
9.Να κλείνει μια συνομιλία					
10.Να ζητά διευκρινίσεις					
Μη λεκτικές Δεξιότητες συζήτησης					
1.Να κοιτάζει / απευθύνεται στο συνομιλητή					
2.Να διατηρεί φυσική εγγύτητα με το συνομιλητή					
3.Να διακρίνει το κατάλληλο από το ακατάλληλο άγγιγμα κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης					
4.Να αλλάζει την ένταση της φωνής ανάλογα με την κατάσταση					

5. Να περιμένει τη σειρά του στη συζήτηση					
6. Να αναγνωρίζει και να ανταποκρίνεται σε μη λεκτικές ενδείξεις					

1. Βασικές Λειτουργίες επικοινωνίας

Θεματικές ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
Δήλωση αιτήματος	<p>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται οι μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</p> <p>1. Να ζητά αντικείμενο:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας το αντικείμενο ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά ■ Με άνοιγμα παλάμης ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλου συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες 	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει τα πινέλα που χρησιμοποιεί ο μαθητής στο μάθημα της ζωγραφικής και τα βάζει σε άλλη θέση από τη συνηθισμένη π.χ. σε ένα ράφι κοντά στην περιοχή της ζωγραφικής που ο μαθητής τα βλέπει αλλά δεν μπορεί να τα φτάσει. Περιμένει από το μαθητή να τα ζητήσει ή να τα φτάσει ανάλογα με την περίπτωση. Παρέχει την ανάλογη προτροπή όταν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται. Συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να ζητά κι άλλο.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά ■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>3. Να ζητά αγαπημένη δραστηριότητα:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας το πρόσωπο/αντικείμενο που σχετίζεται με τη δραστηριότητα ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια 	<p>2.1. εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή με τα αυτοκινητάκια σε πίστα αυτοκινήτων. Στη συνέχεια βάζει και άλλο αυτοκινητάκι στην πίστα λέγοντας (κι άλλο). Μόλις δει πως ο μαθητής εμπλέκεται στη δραστηριότητα κρατάει το αυτοκινητάκι στο ύψος των ματιών του. Περιμένει από το μαθητή να ζητήσει κι άλλο αυτοκινητάκι. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον βοηθά. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά μειώνει την προτροπή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός γυρίζει το μαθητή στο μύλο της παιδικής χαράς και λέει «γύρω γύρω όλοι» ή όποια άλλη λέξη θεωρεί κατάλληλη. Για τις επόμενες μέρες τον ξαναγυρίζει επαναλαμβάνοντας την ίδια λέξη. Κάποια μέρα ο εκπαιδευτικός ενώ στέκεται κοντά στο μύλο περιμένει</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομηλικούς <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>4. Να ζητά επανάληψη δραστηριότητας (πάλι):</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας το πρόσωπο/αντικείμενο που σχετίζεται με τη δραστηριότητα ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα 	<p>από το μαθητή να ζητήσει τη δραστηριότητα. Δίνει κατάλληλη προτροπή αν χρειάζεται. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο αρκετές φορές. Σταδιακά ο εκπαιδευτικός μειώνει τις προτροπές.</p> <p>4.1. Με τον ίδιο τρόπο που ο εκπαιδευτικός διδάσκει την επανάληψη αντικειμένου διδάσκει και την επανάληψη δραστηριότητας π.χ. να συνεχίσει να κουρδίζει ένα παιγνίδι, να συνεχίσει το γαργαλητό, να συνεχίσει να το κουνάει στην κούνια, να συνεχίσει να το κουνάει σαν τη βαρκούλα, να συνεχίσει τη μουσική που σταμάτησε.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>5. Να εκφράζει προτίμηση όταν του δίνεται η επιλογή:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Οδηγώντας το χέρι του <ul style="list-style-type: none"> ■ άλλου ■ Δείχνοντας με επαφή ή <ul style="list-style-type: none"> ■ από μακριά ■ Τραβώντας το αντικείμενο προς το μέρος του ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές 	<p>5.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή κάτι που του αρέσει πολύ π.χ. αυτοκινητάκι και κάτι που δεν τον ενδιαφέρει καθόλου π.χ. μια κάλτσα. Αν χρειαστεί συνδυάζει τον προφορικό λόγο με νοήματα ή σύμβολα. Περιμένει από το μαθητή να εκφράσει την προτίμησή του. Του δίνει αυτό που διάλεξε ακόμα κι αν είναι αυτό που δεν επιθυμεί. Ονομάζει κάθε φορά αυτό που επιλέγει ο μαθητής. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται αρκετές φορές με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά ο εκπαιδευτικός μειώνει τη βοήθεια.</p>
--	---	---

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>6. Να ζητά βοήθεια:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας τον άλλον ■ Κοιτώντας τον άλλο ■ Οδηγώντας το χέρι ή το πρόσωπο του άλλου ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>7. Να ζητά άδεια:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Με φωτογραφία 	<p>6.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει την αγαπημένη κασέτα του μαθητή σε ένα κουτί διάφανο που κλείνει σφιχτά. Την ώρα της μουσικής δίνει στο μαθητή την κασέτα για να τη βάλει στο κασετόφωνο. Παρατηρούμε και περιμένουμε από το μαθητή να ζητήσει βοήθεια. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται ο εκπαιδευτικός δίνει κατάλληλη προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο αρκετές φορές. Σταδιακά ο εκπαιδευτικός μειώνει τις προτροπές.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δουλεύει μαζί με το μαθητή σε μια κατάσταση ή δραστηριότητα που δεν του αρέσει και πολύ. Μόλις το παιδί εκδηλώσει τα πρώτα σημάδια δυσαρέσκειας και σηκωθεί για να φύγει του δείχνει ένα σύμβολο ή εικόνα του διαλείμματος και το οδηγεί σε</p>
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο 	<p>καθορισμένο χώρο. Το διάλειμμα θα πρέπει να είναι χαλαρωτικό για το κάθε μαθητή και όχι ενισχυτικό. Μπορεί να καθίσει σε μαξιλάρι ή να περπατά πάνω κάτω στο διάδρομο. Ο εκπαιδευτικός παραμένει ουδέτερος και δεν ξεκινά συζήτηση με το μαθητή. Το διάλειμμα πρέπει να έχει ένα σαφές τέλος (κουδούνι, δύο βόλτες, πάνω-κάτω) και ο μαθητής επιστρέφει στη δραστηριότητα. Δεν θα πρέπει ο μαθητής να μπερδέψει ότι ζητά άδεια για διάλειμμα με το «τελείωσα τη δουλειά μου». Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει να εμπλέκει το μαθητή σε δραστηριότητες που δε συμπαθεί και να προβλέπει την δυσaráσκειά του. Τον καθοδηγεί δείχνοντας το σύμβολο ή δίνοντάς το μέχρι ο μαθητής να το παίρνει από μόνος του. Ο τελικός στόχος είναι να ζητά άδεια για διάλειμμα αυθόρμητα χωρίς προτροπή ή νύξη. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές. Αρχικά ο εκπαιδευτικός ανταποκρίνεται σε κάθε επικοινωνιακή προσπάθεια του μαθητή αν και μπορεί να το χρησιμοποιεί παραπάνω από όσο το χρειάζεται. Σταδιακά μειώνεται ο αριθμός των διαθέσιμων διαλειμμάτων. Στη συνέχεια ο μαθητής ζητά διάλειμμα από διάφορους ενήλικες. Τέλος ενθαρρύνεται να το πει σε έναν συμμαθητή του.</p>
<p>Προσέλκυση προσοχής</p>	<p>1. Να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος το κοιτάει</p> <ul style="list-style-type: none"> -και είναι κοντά του -και είναι μακριά του ■ Πλησιάζοντας τον άλλο ■ Τραβώντας το χέρι του άλλο ■ Κοιτώντας τον άλλο ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους 	<p>1.2. Ο εκπαιδευτικός παίρνει ένα παιχνίδι/ αντικείμενο που αρέσει πολύ στο μαθητή και όταν ο μαθητής τον κοιτάει, το δίνει σε ενήλικα ο οποίος βρίσκεται κοντά στο μαθητή. Προτρέπει το μαθητή να τραβήξει την προσοχή αυτού του ατόμου για να πάρει πίσω το επιθυμητό αντικείμενο. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ σταδιακά μειώνεται η προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ενήλικα να στέκεται μακριά από το μαθητή ενώ εξακολουθεί να τον κοιτάει.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να μάθει να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος δεν το κοιτάει -και είναι κοντά του -και είναι μακριά του.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας τον άλλο ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά 	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί ένα παιγνίδι που αρέσει πολύ στο μαθητή σε ένα ράφι όπου δεν μπορεί να το φτάσει μόνος του (ούτε με καρέκλα!) καθώς ο μαθητής τον βλέπει και στέκεται κοντά του ξεφυλλίζοντας ένα βιβλίο. Μόλις ο μαθητής τραβήξει την προσοχή του ο εκπαιδευτικός του το δίνει. Σε πολλές περιπτώσεις είναι χρήσιμο να υπάρχει ακόμα ένας ενήλικας ώστε όταν ο μαθητής ζητά το αντικείμενο (δείχνοντας το ή ονομάζοντάς το) χωρίς όμως να απευθύνεται στον εκπαιδευτικό, να τον βοηθά (φυσική καθοδήγηση) να του τραβήξει την προσοχή. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ενήλικα να στέκεται μακριά από το μαθητή ενώ εξακολουθεί να μην τον κοιτάει.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο 	
Αρνηση	<p>1. Να αρνείται αντικείμενο.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου ■ Σπρώχνοντας το αντικείμενο μακριά ■ Δείχνοντας με επαφή ■ Κουνώντας το κεφάλι ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να αρνείται δραστηριότητα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου ■ Σπρώχνοντας το αντικείμενο μακριά ■ Δείχνοντας με επαφή ■ Κουνώντας το κεφάλι ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο 	<p>1.1. Κατά τη διάρκεια ατομικής δραστηριότητας π.χ. αντιγραφή ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα πινέλο αντί για μολύβι. Περιμένει από το μαθητή να αντιδράσει. Αν ο μαθητής δεν αντιδρά του δίνει την κατάλληλη προτροπή. Παίρνει αμέσως πίσω το πινέλο και του δίνει το μολύβι δίνοντας έμφαση με τον τόνο της φωνής του αλλά και τις εκφράσεις του προσώπου του. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>2.1. Μόλις ο μαθητής εξοικειωθεί με την έννοια του προγράμματος ο εκπαιδευτικός του δείχνει το πρόγραμμα της ημέρας. Αφού ο μαθητής ελέγξει το πρόγραμμά του, ο εκπαιδευτικός του δίνει ανακόλουθη δραστηριότητα. Περιμένει από το μαθητή να αρνηθεί τη δραστηριότητα. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα και του δίνει αμέσως τη σωστή δραστηριότητα δίνοντας έμφαση με τον τόνο της φωνής του αλλά και τις εκφράσεις του προσώπου. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με νοήματα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο 	<p>πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο και μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
<p>Σχολιασμός</p>	<p>1. Να ονομάζει αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου προς το αντικείμενο ■ Κοιτώντας τον άλλο ■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες 	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει διάφορα πλαστικά λαχανικά σε μια σακούλα. Στη συνέχεια τα βγάζει ένα-ένα δείχνοντάς τα στους μαθητές και λέγοντας το όνομά τους τα ρίχνει σε μια μεγάλη γαβάθα. Ανακατεύει και συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο να προσθέτει λαχανικά στην υποτιθέμενη σούπα. Μόλις ο μαθητής εμπλακεί στη διαδικασία ο εκπαιδευτικός κρατάει ένα λαχανικό και παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να το ονομάσει. Αν το ονομάσει, ο εκπαιδευτικός το ρίχνει στη σούπα. Αν ο μαθητής δεν ανταποκριθεί τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να ονομάζει πρόσωπα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντάς τα ■ Κοιτώντας τα ■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>3. Να περιγράφει ενέργειες.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί ■ Αναπαριστώντας την ενέργεια ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα 	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός αναθέτει κάθε εβδομάδα σε ένα μαθητή να είναι βοηθός του την ώρα του φαγητού. Διαλέγει μια δραστηριότητα που αρέσει στον εκάστοτε βοηθό (π.χ. να δίνει χαρτοπετσέτες, ποτήρια, να βάζει χυμό). Δείχνει στο βοηθό τη φωτογραφία του συμμαθητή του και λέει «είναι ο ... » ή «βάλε χυμό στον (και το όνομα του παιδιού)». Συνεχίζει με κάθε μαθητή της τάξης. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Όταν ο βοηθός εξοικειωθεί με τα ονόματα των άλλων παιδιών του ο εκπαιδευτικός του δείχνει τη φωτογραφία ενός συμμαθητή και σταματά. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει κρέμα στα χέρια του μαθητή και λέει «τρίβω (ή αλείφω ή βάζω ή όποια άλλη λέξη θεωρεί κατάλληλη) κρέμα». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει κάθε φορά να ονομάζει τη δραστηριότητα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ώσπου ο μαθητής να τη σχολιάσει.</p>
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>4. Να περιγράψει ενέργειες σε αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί ■ Αναπαριστώντας την ενέργεια ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες 	<p>4.1. Ο εκπαιδευτικός σπρώχνει το τρενάκι πάνω στις ράγες μαζί με το μαθητή και λέει «σπρώχνω το τρενάκι». Επαναλαμβάνει πολλές φορές δίνοντας έμφαση στην κίνηση για να το κάνει πιο διασκεδαστικό για το μαθητή. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ώσπου ο μαθητής να σχολιάσει.</p>
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>5. Να περιγράψει αυτό που κάνει τώρα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί ■ Αναπαριστώντας την ενέργεια ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>6. Να περιγράψει ενέργειες που έκανε ο ίδιος στο παρελθόν.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί ■ Αναπαριστώντας την ενέργεια 	<p>5.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή βήμα βήμα τη δραστηριότητα που καλείται να κάνει (π.χ. πως φτιάχνω ένα τوست). Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Τοποθετεί τα βήματα της δραστηριότητας (αντίστοιχες εικόνες, φωτογραφίες, λέξεις) σε σημείο που ο μαθητής να μπορεί να ανατρέξει εύκολα σε αυτά. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ώσπου ο μαθητής να σχολιάσει.</p> <p>6.1. Ο μαθητής στο τέλος κάθε μέρας συμπληρώνει ένα χαρτί όπου αναγράφονται (με εικόνες, σύμβολα, φωτογραφίες, λέξεις) οι δραστηριότητες στις οποίες μετείχε. Θα πρέπει να αναγνωρίσει τη δραστηριότητα και να δηλώσει αν συμμετείχε σε αυτήν τη συγκεκριμένη ημέρα (κυκλώνοντας το ναι ή το όχι αναλόγως). Όταν η απάντηση είναι «ναι» περιγράφει τη δραστηριότητα στο χώρο</p>
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>7. Να περιγράψει ενέργειες άλλων ατόμων τωρινές.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί ■ Αναπαριστώντας την ενέργεια ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους 	<p>που του δίνεται στο χαρτί (π.χ. με ποιον έπαιξε, τι έφτιαξε).</p> <p>7.1. Την ώρα που εκπαιδευτικός βάζει τα παπούτσια ή το πανωφόρι στο μαθητή λέει «ο Γιώργος μου βάζει το μπουφάν». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αφού επαναληφθεί πολλές φορές, ο εκπαιδευτικός πάει να του βάλει το μπουφάν και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει να πει ο μαθητής «μου βάζει το μπουφάν». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>8. Να περιγράφει παρελθοντικές ενέργειες άλλων ατόμων</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί ■ Αναπαριστώντας την ενέργεια ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>9. Να σχολιάζει το λάθος.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Κοιτώντας τον άλλο ■ Οδηγώντας το χέρι / πρόσωπο του άλλου ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Κουνώντας το 	<p>8.1. Ο εκπαιδευτικός κοιτάζει μαζί με το μαθητή φωτογραφίες από δραστηριότητες της τάξης και εξηγεί τι βλέπει. Π.χ. ο Γιάννης ζωγραφίζει, ο Γιώργος κολλάει. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αφού η διαδικασία επαναληφθεί πολλές φορές, ο εκπαιδευτικός του δείχνει τη φωτογραφία και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει να πει ο μαθητής « ο Γιάννης ζωγραφίζει». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή λάθος μπουφάν, περιμένει για λίγο και μετά εκφράζει την έκπληξή του καθώς διορθώνει το λάθος του. Συνεχίζει να κάνει λάθη και να αντιδρά με υπερβολή. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραί-</p>
--	--	---

	<p>κεφάλι/ γνέφοντας</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Σηκώνοντας τους ώμους ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>10. Να περιγράψει χαρακτηριστικά αντικειμένων.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες 	<p>τητο. Αν κάποιος μαθητής δεν ανταποκρίνεται ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>10.1. Ο εκπαιδευτικός κρατάει στα χέρια του δύο ίδια αντικείμενα που αρέσουν πολύ στο μαθητή (π.χ. μπάλες ή αυτοκινητάκια) αλλά σε διαφορετικά χρώματα (κόκκινο, μπλε). Όταν ο μαθητής επιλέξει μια μπάλα ο εκπαιδευτικός λέει το χρώμα της μπάλας. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αφού η διαδικασία επαναληφθεί πολλές φορές, ο εκπαιδευτικός του δίνει μια μπάλα και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει να σχολιάσει ο μαθητής το χρώμα. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>11. Να περιγράψει χαρακτηριστικά ατόμων.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>12. Να περιγράψει τον εαυτό του.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές 	<p>11.1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει στο μαθητή μια ιστορία π.χ. την Κοκκινোসκουφίτσα. Κάθε φορά που περιγράφει κάποια χαρακτηριστικά όπως ότι το κοριτσάκι φόρεσε κόκκινα ρούχα ή είχε ξανθά μαλλιά κολλάει σε έναν πίνακα την αντίστοιχη κάρτα. Όταν ο μαθητής εξοικειωθεί με το παραμύθι ο εκπαιδευτικός λέει ένα μέρος της φράσης π.χ. «το κοριτσάκι φόρεσε.....» ή «η Κοκκινোসκουφίτσα είχε.....» και σταματάει. Περιμένει από το μαθητή να περιγράψει το χαρακτηριστικό. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή. Όταν τελειώσει το παραμύθι ο εκπαιδευτικός παίρνει από τον πίνακα τις κάρτες και τις απομακρύνει μία-μία ονοζοντάς τις. Δείχνει μία στο παιδί και του δίνει την ευκαιρία να την περιγράψει πριν τη βγάλει από τον πίνακα.</p> <p>12.1. Ο εκπαιδευτικός βλέπει μαζί με το μαθητή φωτογραφία του. Τον προτρέπει να περιγράψει τα χαρακτηριστικά του, π.χ. χρώμα και μήκος μαλλιών, χρώμα ματιών κ.λ.π.</p>
--	--	--

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>13. Να δηλώνει ότι τελείωσε.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>14. Να δηλώνει ό,τι έχει στην κατοχή του.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Μετακινώντας το αντικείμενο κοντά ή μακριά του ■ Αγγίζοντας τον εαυτό του ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα 	<p>13.1. Ο εκπαιδευτικός κάνει μαζί με το μαθητή δραστηριότητες όπως ενσφηνώματα. Κάθε φορά που ο μαθητής τελειώνει μια δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός λέει «τέλος» ή «τελείωσα» ή κάτι αντίστοιχο και το βάζει μέσα σε ένα καλαθάκι που βρίσκεται πάνω στο τραπέζι. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αφού η διαδικασία επαναληφθεί πολλές φορές, μόλις τελειώσει η πρώτη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός σταματά. Παρατηρεί και περιμένει να πει ο μαθητής «τέλος» Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>14.1. Κατά τη διάρκεια του γεύματος ο εκπαιδευτικός μπερδεύει τα φαγητά και κάποιος ενήλικας που βρίσκεται ανάμεσα στους μαθητές ξεκινά ζητώντας το φαγητό του «αυτό είναι δικό μου» και δείχνοντάς το. Περιμένει από το μαθητή να δηλώσει ποιο φαγητό είναι δικό του. Αν ο μαθητής δεν ανταποκριθεί δηλώνοντας ποιο φαγητό είναι δικό του, του δίνει την κατάλληλη προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>15. Να περιγράψει θέσεις αντικειμένων προσώπων.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας από μακριά ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο 	<p>πή.</p> <p>15.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει ένα πολύ μεγάλο και ανθεκτικό κουτί και προτρέπει τους μαθητές να ανέβουν πάνω, να μπουν μέσα, να τρέξουν γύρω από το κουτί. Λέει «ο τάδε είναι μέσα στο κουτί» ή «πίσω» ή ό,τι άλλο. Δοκιμάζει τι αρέσει στους μαθητές και το παριστάνει με υπερβολή. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Μόλις ο μαθητής μετακινείται σε άλλη θέση, ο εκπαιδευτικός σταματά και περιμένει από το μαθητή να περιγράψει τη θέση του. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
<p>Παροχή</p>	<p>1. Να δίνει</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά</p>

<p>πληροφοριών</p>	<p>πληροφορίες σχετικά με αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας το αντικείμενο ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Δείχνοντας <ul style="list-style-type: none"> ■ Με άνοιγμα παλάμης ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας το πρόσωπο ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια ■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου ■ Μετακινώντας αντικείμενο προς τον άλλο 	<p>στα μάτια του μαθητή ένα αντικείμενο (π.χ. τουβλάκι) μέσα σε ένα κουτί. Στη συνέχεια ρωτάει το μαθητή: «που είναι το τουβλάκι;». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον καθοδηγεί ή τον προτρέπει επαναλαμβάνοντας την ερώτηση και μόλις βρεθεί το αντικείμενο λέει: « μέσα στο κουτί». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή /καθοδήγηση.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει φωτογραφίες της μαμάς στο σπίτι, του ίδιου στο σχολείο σχολιάζοντας ταυτόχρονα και ρωτά το μαθητή: «πού είναι η μαμά». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει /καθοδηγεί κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή/ καθοδήγηση.</p>
---------------------------	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά ■ Με άνοιγμα παλάμης ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>3. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με τον εαυτό του.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δείχνοντας ■ Με άνοιγμα παλάμης ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους 	<p>3.1. Ο εκπαιδευτικός κρατά τρεις κάρτες με προσωπικές ερωτήσεις για το μαθητή (πώς σε λένε; Πού μένεις; Τι χρώμα είναι τα μαλλιά/ μάτια σου;) και μια κάρτα με αγαπημένη του δραστηριότητα στη σειρά ώστε να καταλάβει πως πρέπει να απαντήσει σε τρεις ερωτήσεις πριν πάρει αυτό που του αρέσει (ο αριθμός των ερωτήσεων αλλάζει ανάλογα τις ικανότητες με το μαθητή). Κάνει στο μαθητή την ερώτηση. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες αν είναι απαραίτητο. Παρατηρεί και περιμένει να αντιδράσει ο μαθητής. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Χρειάζεται προσοχή ώστε το κίνητρο που διαλέγει ο εκπαιδευτικός να είναι ισχυρό για το μαθητή και να μη βιώσει ματαίωση. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή.</p>
--	---	---

	<p>συνομήλικους</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>4. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με ενέργειες.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο ■ Δίνοντας αντικείμενο ■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά ■ Με άνοιγμα παλάμης ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>5. Να δέχεται, να συμφωνεί.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας το σχετικό πρόσωπο/ δραστηριότητα αντικείμενο ■ Κοιτώντας τον άλλο 	<p>4.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει ένα πλαστικό σκυλάκι και το βάζει να φάει, να ξαπλώσει κ.λ.π. Παράλληλα ρωτά «τι κάνει το σκυλάκι;» και απαντά δίνοντας ο ίδιος την πληροφορία. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες αν είναι απαραίτητο. Επαναλαμβάνει τη δραστηριότητα και αφού κάνει την ερώτηση παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να απαντήσει. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός χτίζει μαζί με τους μαθητές έναν πύργο με τουβλάκια. Δίνει ένα τουβλάκι κάθε φορά σε κάθε μαθητή κρατώντας το κοντά στο μαθητή και λέγοντας «θέλεις τουβλάκι;». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες αν είναι απαραίτητο.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου ■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>6. Να δίνει πληροφορίες για ό,τι του αρέσει.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου ■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους 	<p>Παρατηρεί και περιμένει να ανταποκριθεί ο μαθητής. Αν δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα ώστε να δεχτεί το τουβλάκι. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>6.1. Για μερικές μέρες την ώρα του φαγητού ο εκπαιδευτικός παρατηρεί τι αρέσει στο μαθητή. Κάθε μέρα την ώρα του φαγητού παρουσιάζει όλα τα είδη και λέει με όση υπερβολή μπορεί «μου αρέσει το μπισκότο» ή «μου αρέσει ο χυμός». Κάποια μέρα παρουσιάζει το φαγητό ρωτά «σου αρέσει το μπισκότο;». Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να απαντήσει. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>9. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με το χρόνο.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου ■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα 	<p>λές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός λέει μια ιστορία στο μαθητή για δραστηριότητες της ημέρας π.χ. το πρωί πηγαίνω στο σχολείο, το μεσημέρι γυρίζω στο σπίτι, το απόγευμα πηγαίνω στο γυμναστήριο. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Στη συνέχεια ρωτά το μαθητή «πότε πηγαίνω στο σχολείο;». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>10. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με την αιτία.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου ■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο 	<p>10.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή κάρτες με παιδιά που κρατάνε ομπρέλα ή που φοράνε σκούφο, γάντια και παλτό και κάνει ερωτήσεις π.χ. «γιατί κρατάει ομπρέλα το παιδάκι;». Παροτρύνει το μαθητή να απαντήσει χρησιμοποιώντας παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
<p>Αναζήτηση πληροφοριών</p>	<p>1. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες 	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει κάρτες με ερωτήσεις (για τα παιδιά που δεν διαβάζουν είναι γραμμένες με σύμβολα) και τις τοποθετεί μπροστά στο παιδί. Στη συνέχεια βάζει αντικείμενα (π.χ. φρούτα, ζώα) σε μια αδιαφανή σακούλα ενώ βλέπει ο μαθητής. Βάζει το χέρι του μέσα στη σακούλα και βγάζει ένα αντικείμενο. Το κρύβει με την παλάμη του. Προτρέπει το μαθητή να κάνει μια ερώτηση από τις κάρτες (είναι φρούτο; τι χρώμα έχει; Είναι ζώο; Πόσα πόδια έχει;). Ο εκπαιδευτικός απαντά και οι ερωτήσεις συνεχίζονται μέχρι ο μαθητής να βρει το αντικείμενο. Ο εκπαιδευτικός σηκώνει με ενθουσιασμό το χέρι του αποκαλύπτοντας το αντικείμενο. Η διαδικασία συνεχίζεται με τα υπόλοιπα</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>3. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με ενέργειες.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο 	<p>αντικείμενα της σακούλας.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα ασύρματο τηλέφωνο και του δίνει χρόνο να καταλάβει πως δουλεύει. Ο μαθητής βρίσκεται σε ένα δωμάτιο όπου δε βλέπει το άτομο με το οποίο μιλά. Μιλάει στο μαθητή και περιμένει να ρωτήσει ποιος είναι. Αν δεν το κάνει τον παροτρύνει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή βλέπει φωτογραφίες με δραστηριότητες της τάξης. Σε κάθε φωτογραφία ρωτάει συχνά «τι κάνει ο Γιάννης;». Κοιτούν τις φωτογραφίες καθημερινά. Δείχνει την πρώτη και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πληροφορίες για τις δραστηριότητες. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «τι κάνει ο Γιάννης;». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η</p>
--	--	---

	<p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>4. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με τη θέση αντικειμένων προσώπων.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>5. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με το χρόνο.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία 	<p>προτροπή.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στους μαθητές που κάθονται σε κύκλο έναν αγαπημένο παιγνίδι π.χ. σβούρα και δύο πανομοιότυπα κουτιά και στη συνέχεια βάζει το παιχνίδι σε ένα από αυτά. Κάνει γύρους γύρω από τον κύκλο τραγουδώντας με ρυθμό «πού είναι η σβούρα;». Στο τέλος του τραγουδιού αφήνει τους μαθητές να ανοίξουν τα κουτιά και να βρουν το παιχνίδι. Αντιδρά με υπερβολική χαρά. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Συνεχίζει το παιχνίδι. Περνάει τα κουτιά γύρω γύρω και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πληροφορίες για τη θέση του επιθυμητού αντικειμένου. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «που είναι η σβούρα;». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή ένα παιγνίδι με τις εποχές του χρόνου και τον αντίστοιχο ρουχισμό. Ο εκπαιδευτικός κρατάει τις κάρτες με το ρουχισμό και ο</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>6. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με την αιτία.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο 	<p>μαθητής τις κάρτες με τις εποχές και ρωτάει «πότε φοράμε το παλτό;» και περιμένει από το μαθητή να δώσει ή να απαντήσει την κατάλληλη εποχή. Αφού παίξουν αρκετές φορές το παιχνίδι αλλάζουν ρόλους και δίνει στο μαθητή τις κάρτες με το ρουχισμό. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πληροφορίες για το χρόνο. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «πότε φοράμε το παλτό;». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει εικόνες από παζλ με αιτίες και αποτελέσματα. Δείχνει μια εικόνα π.χ. μια ομπρέλα και λέει «γιατί χρειαζόμαστε την ομπρέλα;» Ο μαθητής θα πρέπει να βρει την εικόνα με τη βροχή και να την ενώσει. Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει μέχρι ο μαθητής να καταλάβει τη διαδικασία και να εμπλακεί. Δείχνει μια εικόνα και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πληροφορίες για την αιτία. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «γιατί χρειαζόμαστε την ομπρέλα;» Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	--	--

	■ Άλλο	
<p>Έκφραση συναισθημάτων : Οι στόχοι της συγκεκριμένης θεματικής ενότητας αναλύονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων.</p>		
<p>Εντολές–οδηγίες</p>	<p>1. Να εκτελεί εντολές–οδηγίες. Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να δίνει εντολές / οδηγίες.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο 	<p>1.1. Στα πλαίσια του μαθήματος της ζωγραφικής ο εκπαιδευτικός λέει στο μαθητή: «πάρε κοχύλια από το κουτί και βάψ' τα με όποιο χρώμα θέλεις». Ο μαθητής παροτρύνεται αρχικά να διαλέξει κοχύλια και στη συνέχεια να πάρει τις μπογιές για να τα βάψει. Ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να θυμηθεί τις εντολές και να ανταποκριθεί. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μια σειρά από κάρτες που περιγράφουν μια δραστηριότητα που γνωρίζει καλά ο μαθητής, π.χ. τα υλικά αλλά και τον τρόπο κατασκευής ενός κολάζ. Βοηθά το μαθητή με οπτικές νύξεις δίνει εντολές στους συμμαθητές του για το κάθε βήμα της διαδικασίας. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή</p> <p>2.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές το ίδιο ακριβώς υλικό (μπλοκ, αυτοκόλλητα) για μια δραστηριότητα. Φτιάχνει ένα τείχος ανάμεσα στους μαθητές ώστε να μην μπορεί ο ένας να δει τη δουλειά του άλλου. Κάθε μαθητής δίνει με τη σειρά του μία οδηγία όπως «κολλάμε τον κύκλο στη μέση της σελίδας» ή βάζουμε το τρίγωνο πάνω στον κύκλο». Ο στόχος είναι το αποτέλεσμα να είναι ακριβώς ίδιο. Δίνει στο κάθε μαθητή και μια κάρτα που να γράφει «εντάξει» ή «ναι». Ο μαθητής που πήρε την οδηγία έχει επίγνωση ότι άκουσε και κατάλαβε την οδηγία. Αν ο</p>

		<p>μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει να πει εντάξει με τη βοήθεια της κάρτας. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο.</p>
<p>Λεκτικές δεξιότητες συζήτησης</p>	<p>1. Να ακούει προσεκτικά ιστορίες παραμύθια ποιήματα τραγούδια αφήγηση γεγονότων. Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>Ο έλεγχος γίνεται:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>2. Να αφηγείται μια ιστορία:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές 	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει μικρές ιστορίες στο μαθητή π.χ. ο Γιάννης πήγε στο σούπερ μάρκετ και αγόρασε μήλα και τυρί. Μετά συνάντησε τη Μαρία. Χρησιμοποιεί παράλληλα, χειρονομίες εικόνες ή νοήματα όπου είναι απαραίτητο. Στη συνέχεια κάνει στο μαθητή ερωτήσεις πάνω στο περιεχόμενο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή. Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει διαβάζοντας ολοένα και πιο σύνθετες ιστορίες στο μαθητή.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός αφηγείται στο μαθητή μικρές ιστορίες δείχνοντας παράλληλα αντιπροσωπευτικές εικόνες. Κατόπιν ο εκπαιδευτικός δείχνει την τελευταία εικόνα και περιμένει από το μαθητή να αφηγηθεί το τελευταίο μέρος της ιστορίας. Συνεχίζει προσθέτοντας μια εικόνα κάθε φορά μέχρι να μπορεί ο μαθητής να πει όλη την ιστορία. Στη συνέχεια δίνονται στο μαθητή οι εικόνες και ο εκπαιδευτικός του ζητά να τις βάλει στη σωστή σειρά: «πρώτα αυτό μετά εκείνο». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται ο εκπαιδευ-</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>3. Να παίρνει πρωτοβουλία για συζήτηση.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πλησιάζοντας τον άλλο ■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια ■ Στρέφοντας το πρόσωπο του άλλου ■ Απλώνοντας το χέρι ■ Τραβώντας το χέρι του άλλου ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>4. Να συνεχίζει μια συνομιλία κάνοντας αυθόρμητα σχόλια.</p>	<p>τικός τον προτρέπει κατάλληλα να χρησιμοποιεί το σχετικό λεξιλόγιο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή σε βίντεο πως ένα παιδί παίρνει πρωτοβουλία και ξεκινά συζήτηση με συνομήλικο που συναντά στην παιδική χαρά. Στη συνέχεια προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να ξεκινήσουν συζήτηση στην παιδική χαρά με συνομήλικους.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός μιλά με άλλον ενήλικα για ένα θέμα που ενδιαφέρει το μαθητή π.χ. βουτιές στη θάλασσα. Ο ενήλικας</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>5. Να συνεχίζει μια συνομιλία παρέχοντας πληροφορίες.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο 	<p>λέει «τι ωραία» και άλλα ανάλογα αυθόρμητα σχόλια κατά τη διάρκεια της συνομιλίας. Η συζήτηση βιντεοσκοπείται και παρουσιάζεται στο μαθητή σταματώντας και εξηγώντας τα σημεία του σχολιασμού. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός συζητά με το μαθητή το ίδιο θέμα περιμένοντας να σχολιάσει. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>5.1. Αφού φτιάξουν κουλουράκια στα πλαίσια του μαθήματος ζαχαροπλαστικής, ο εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε μαθητή την κάρτα με το βήμα που πραγματοποίησε. Χρησιμοποιεί τις κάρτες για να δομήσει μια συζήτηση για το πως φτιάχνουμε κουλουράκια. Βάζει τους μαθητές να πούνε τι έκαναν. Για παράδειγμα ένας μαθητής λέει «εγώ έβαλα τα αυγά» και κάποιος άλλος λέει «εγώ ανακάτεψα με την κουτάλα». Αν οι μαθητές δεν ανταποκρίνονται τους προτρέπει να πουν τι έκαναν κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο.</p>
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Άλλο <p>6. Να συνεχίζει μια συνομιλία απαντώντας σε ερωτήσεις.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>7. Να συνεχίζει μια συνομιλία κάνοντας ερωτήσεις.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους ■ Ομαδικές δραστηριότητες 	<p>6.1. Ο εκπαιδευτικός εκμεταλλεύεται κάθε φυσική ευκαιρία για αλληλεπίδραση. Αρχικά κάνει μόνο ερωτήσεις τις οποίες μπορεί να απαντήσει με επιτυχία ο μαθητής. Του μαθαίνει να απαντά σε ένα είδος ερωτήσεων τη φορά (π.χ. τι έφαγες, που πήγες χθες). Δείχνει στο μαθητή ένα βίντεο με συζήτηση όπου επικεντρώνεται στις ερωτήσεις .</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να κάνει ερωτήσεις ενώ ακούει κάποιον να λέει τα νέα του.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>8. Να συνεχίζει μια συνομιλία δείχνοντας κατάλληλες λεκτικές συναισθηματικές ενδείξεις.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>9. Να κλείνει μια συνομιλία.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό 	<p>8.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή κάποιες εκφράσεις που συνοδεύουν ευχάριστα και δυσάρεστα γεγονότα π.χ. όταν ακούμε κάτι δυσάρεστο λέμε «κρίμα» και όταν ακούμε κάτι ευχάριστο λέμε «ωραία». Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός αφηγείται ένα ευχάριστο γεγονός και περιμένει την κατάλληλη ανταπόκριση. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει κάρτες οι οποίες περιέχουν πληροφορίες για το πως τελειώνουν οι συζητήσεις όπως «γεια», «πρέπει να φύγω», «τα λέμε». Εξατομικεύει με φωτογραφίες, σύμβολα ή λέξεις ανάλογα με το μαθητή. Χρησιμοποιεί τις κάρτες για να θυμίσει στο μαθητή τι να πει και/ ή του παρέχει έναν εναλλακτικό τρόπο επικοινωνίας. Ο εκπαιδευτικός δοκιμάζει και εξασκείται με τις κάρτες σε αλληλεπιδράσεις ενήλικα - παιδιού πριν τις γενικεύσει σε ομαδικές δραστηριότητες.</p>
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>10. Να ζητά διευκρινίσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Με φωτογραφία ■ Με εικόνα ■ Με σύμβολο ■ Με νόημα ■ Με γραμμένες λέξεις ■ Γραπτά ■ Με ήχους ■ Προφορικά ■ Άλλο <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο 	<p>10.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει ένα μήνυμα στο μαθητή για να το μεταφέρει σε γνωστό ενήλικα π.χ. ο κ. Κώστας θέλει ένα στυλό. Ο μαθητής βρίσκει τον ενήλικα, με φυσική καθοδήγηση όπου είναι απαραίτητο. Ο άλλος τον ρωτά δείχνοντας τα στυλό που έχει μπροστά του αν θέλει κόκκινο ή μπλε στυλό. Ο μαθητής επιστρέφει στον εκπαιδευτικό ζητώντας διευκρίνιση. Αφού την πάρει μεταφέρει με τον ίδιο τρόπο το νέο μήνυμα. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή. Στη συνέχεια αλλάζουν ρόλους.</p>
<p>Μη-Λεκτικές δεξιότητες συζήτησης</p>	<p>1. Να κοιτάζει/ απευθύνεται στο συνομιλητή.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός κατά τη διάρκεια συζήτησης με το μαθητή τον προτρέπει (π.χ. δείχνοντας μια εικόνα με ζωγραφισμένα μάτια) να τον κοιτά όταν του μιλάει.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>2. Να διατηρεί φυσική εγγύτητα με το συνομιλητή.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>3. Να διακρίνει το κατάλληλο από το ακατάλληλο άγγιγμα κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>4. Να αλλάζει την ένταση της φωνής</p>	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός βιντεοσκοπεί γνωστούς ενήλικες και συμμαθητές να στέκονται πολύ κοντά, κοντά και πολύ μακριά από το συνομιλητή κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης. Παρακολουθούν το βίντεο καθημερινά ή και πιο συχνά αν ο μαθητής δείξει ενδιαφέρον. Βοηθάει το μαθητή να αναγνωρίσει τη σωστή απόσταση από το συνομιλητή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει μια κούκλα πραγματικών διαστάσεων και κάνει παιγνίδι ρόλων με το είδος του αγγίγματος που επιτρέπεται σε μια συζήτηση. Ενθαρρύνει και τον μαθητή να αγγίξει την κούκλα με αποδεκτό τρόπο. Στη συνέχεια προτρέπει το μαθητή να αγγίξει τον ίδιο με αποδεκτό τρόπο (π.χ. ελαφρύ χτύπημα στον ώμο). Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει τρεις κάρτες που γράφουν ψιθυρίζω, μιλώ</p>
--	---	---

	<p>ανάλογα με την περίπτωση.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>5. Να περιμένει τη σειρά του στη συζήτηση.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες ■ Ατομικές δραστηριότητες ■ Ανεξάρτητη δουλειά ■ Γεύματα ■ Ελεύθερο χρόνο ■ Άλλο <p>6. Να αναγνωρίζει και να ανταποκρίνεται σε μη λεκτικές ενδείξεις.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτικό ■ Συμμαθητές ■ Άλλους ενήλικες ■ Άλλους συνομήλικους <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ομαδικές δραστηριότητες 	<p>κανονικά , μιλώ πολύ δυνατά. Ηχογραφεί το μαθητή να μιλά, να ψιθυρίζει και να φωνάζει και ακούνε μαζί την κασέτα. Συνδυάζει τη φωνή στην κασέτα με την αντίστοιχη κάρτα. Μόλις ο μαθητής αναγνωρίσει πως η φωνή του στην κασέτα είναι κανονική, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί την αντίστοιχη κάρτα για να τον προτρέψει να διαμορφώνει κατάλληλα την ένταση της φωνής του σε φυσικές συνθήκες.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός βιντεοσκοπεί γνωστούς ενήλικες και συμμαθητές κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης. Παρακολουθούν το βίντεο καθημερινά ή και πιο συχνά αν ο μαθητής δείξει ενδιαφέρον. Βοηθάει το μαθητή να αναγνωρίσει τον τρόπο αλλά τις ενδείξεις που επιτρέπουν στον ακροατή να πάρει το λόγο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές πριν από την κοινωνική αλληλεπίδραση και μπορεί να χρησιμοποιήσει μια κάρτα με οδηγίες για προτροπή.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός βιντεοσκοπεί γνωστούς ενήλικες και συμμαθητές κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης. Παρακολουθούν το βίντεο καθημερινά ή και πιο συχνά αν ο μαθητής δείξει ενδιαφέρον. Βοηθάει το μαθητή να αναγνωρίσει τις μη λεκτικές δεξιότητες που παρουσιάζονται. Σταματά το βίντεο στα σημεία με τις μη λεκτικές ενδείξεις (συνοφρύωμα, χαμόγελο, χασμουρητό) και εξηγεί τι συμβαίνει. Δουλεύει πάνω στο βίντεο πριν από την κοινωνική αλληλεπίδραση και χρησιμοποιεί μια κάρτα με οδηγίες για</p>
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none">■ Ατομικές δραστηριότητες■ Ανεξάρτητη δουλειά■ Γεύματα■ Ελεύθερο χρόνο■ Άλλο	προτροπή.
--	--	-----------

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

Εισαγωγή

Το παιχνίδι αποτελεί μία σημαντική ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ανάγκη του κάθε παιδιού. Ακόμη, εκτός από μέσο ψυχαγωγίας και προσωπικής ικανοποίησης του κάθε μαθητή, αποτελεί ένα εξαιρετικό εργαλείο για την εκπαίδευση και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η αναγκαιότητα ανάπτυξης ενός αναλυτικού προγράμματος για το παιχνίδι συνδέεται άρρηκτα με την φύση της διαταραχής του αυτισμού. Η συμπεριφορά των μαθητών με αυτισμό σε δραστηριότητες παιχνιδιού έχει ιδιαίτερες μορφές και σχετίζεται με τις ιδιαίτερες ικανότητες τους. Ένας μαθητής με αυτισμό μπορεί να χρησιμοποιεί κάποια παιχνίδια με σκοπό την αισθητηριακή ευχαρίστηση ή να ασχολείται με επαναληπτικό τρόπο με ένα παιχνίδι. Η μεγαλύτερη δυσκολία συχνά είναι η έλλειψη κινήτρου και ενδιαφέροντος, είτε για μοναχικό ή για παράλληλο παιχνίδι. Επίσης, για τους μαθητές με αυτισμό το συμβολικό παιχνίδι είναι ιδιαίτερα δύσκολο. Τα χαρακτηριστικά των ατόμων με αυτισμό σε σχέση με το παιχνίδι αναδεικνύουν την εκπαιδευτική ανάγκη για ένταξη του παιχνιδιού στο ατομικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του κάθε μαθητή. Η Jolliffe (1992) αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Μου αρέσει να ανοίγω και να κλείνω τις πόρτες μερικών παιχνιδιών όπως τα αυτοκινητάκια, και ιδιαίτερα να παρακολουθώ τις ρόδες καθώς τις γυρίζω γύρω-γύρω. Συνήθιζα να βάζω τη μία πίσω από την άλλη σε μία μακριά γραμμή έτσι που να έμοιαζε ότι είναι στην κυκλοφορία, παρόλο που αυτή δεν ήταν η πρόθεσή μου. Επίσης, συνήθιζα να βάζω τουβλάκια σε μακριές σειρές. Είχα εκατοντάδες πλαστικά στρατιωτάκια. Τα έβαζα σε ένα μεγάλο γυάλινο βάζο και μου άρεζε να περιστρέφω το βάζο και να κοιτάζω τα διαφορετικά χρώματα και σχέδια» (Peeters, T. Αυτισμός, 1992. σελ.4).

Οι μορφές του παιχνιδιού που περιγράφονται στο παρόν Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών είναι:

- Λειτουργικό παιχνίδι: όπου ο μαθητής αναπτύσσει κινητικές δραστηριότητες, συμμετέχει σε δραστηριότητες με παιχνίδια αιτίας- αποτελέσματος, και εξοικειώνεται με την πραγματική χρήση των αντικειμένων.
- Κατασκευαστικό παιχνίδι: Ο μαθητής χρησιμοποιώντας ποικίλα υλικά δημιουργεί κατασκευές με βάση ένα πρότυπο σχέδιο.
- Συμβολικό ή παιχνίδι προσποίησης: Ο μαθητής χρησιμοποιεί αντικείμενα για να αποδώσει σε αυτά μεμονωμένες ιδιότητες και συμπεριφορές ή μαθαίνει να παίζει ρόλους.
- Παιχνίδι με κανόνες: Ο μαθητής μπορεί να συμμετέχει σε παιχνίδια που βασίζονται σε κανόνες.

Σε αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων του Παιχνιδιού για παιδιά με αυτισμό τα επίπεδα διδασκαλίας του παιχνιδιού που προτείνονται είναι τα ακόλουθα (Weitzman, 1992).

- Το μοναχικό παιχνίδι, όπου το παιδί παίζει μόνο του είτε χρησιμοποιώντας παιχνίδια ίδια είτε διαφορετικά από τα άλλα παιδιά. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να δείξει στο μαθητή πώς να χρησιμοποιεί τα υλικά με συμβολικό τρόπο.
- Το παράλληλο παιχνίδι, όπου το παιδί παίζει μόνο του αλλά είναι κοντά σε ένα άλλο παιδί χρησιμοποιώντας τα ίδια υλικά και παιχνίδια. Σε αυτό το επίπεδο το κάθε παιδί έχει επίγνωση της παρουσίας του άλλου παιδιού, γιατί μπορεί να έχει βλεμματική επαφή ή να μιμείται τις ενέργειές του.

- Το συντροφικό παιχνίδι, όπου τα παιδιά παίζουν μαζί και μοιράζονται τα ίδια παιχνίδια. Τα παιδιά μπορεί να ανταλλάσσουν παιχνίδια μεταξύ τους και να μιλάνε γι' αυτό που κάνουν. Αυτό που συνδέει τα δύο παιδιά είναι η ίδια η δραστηριότητα παρά η αλληλεπίδραση.

- Το συνεργατικό παιχνίδι, όπου τα παιδιά παίζουν το ίδιο παιχνίδι έχοντας ένα κοινό στόχο. Σε αυτό το επίπεδο παιχνιδιού η συνεργασία των παιδιών είναι απαραίτητη και το καθένα έχει ένα συγκεκριμένο ρόλο στο παιχνίδι.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι αυτή η σειρά σταδίων παιχνιδιού είναι εξελικτική και θεωρείται κατάλληλη για τους μαθητές με αυτισμό, καθώς το κριτήριο για τη μετάβαση από το ένα στάδιο στο επόμενο είναι η αποδοχή του βαθμού της κοινωνικής αλληλεπίδρασης των μαθητών. Γι' αυτό είναι σκόπιμο, ο εκπαιδευτικός σε όλα τα επίπεδα (εκτός από το πρώτο) να διατηρεί μικρό τον αριθμό των παιδιών που θα συμμετέχουν. Ο ουσιαστικός στόχος είναι το παιδί με αυτισμό να μάθει να ανέχεται και να ευχαριστιέται (όσο είναι εφικτό) την ανθρώπινη παρουσία σε ένα περιβάλλον παιχνιδιού. Η κατάκτηση δεξιοτήτων παιχνιδιού είναι ένας στόχος που υλοποιείται στο πρώτο επίπεδο διδασκαλίας αλλά η επέκτασή τους σε μία μικρή κοινωνική ομάδα είναι διδακτική αναγκαιότητα.

Η εκπαίδευση σε δεξιότητες παιχνιδιού θα πρέπει να διέπεται από τις ίδιες αρχές που αφορούν στην οργάνωση της διδασκαλίας για τους περισσότερους τομείς για τα παιδιά με αυτισμό. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να εφαρμόζονται:

- Η δόμηση των δραστηριοτήτων ώστε ο μαθητής να γνωρίζει το χώρο και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε αυτόν.
- Η οπτικοποίηση του υλικού και των βημάτων για την εκτέλεση των δραστηριοτήτων παιχνιδιού.

Επιπλέον, το παιχνίδι μπορεί να αξιοποιηθεί και για την ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων. Οι κύριες στρατηγικές για τον σκοπό αυτό είναι οι ακόλουθες (Maddock, 1997):

- **Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage):** Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να πάρει το αυτοκινητάκι, για να κάνει την ανάλογη διαδρομή προς το χώρο στάθμευσης, αλλά φτάνοντας εκεί βρίσκει την πόρτα κλειστή.

- **Εσκεμμένο λάθος (error):** Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή το κόκκινο αυτοκίνητο αλλά τον προτρέπει να ακολουθήσει την κίτρινη διαδρομή και να σταθμεύσει στο κίτρινο γκαράζ.

- **Παράλειψη (omission):** Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να παίξει, αλλά έχει παραλείψει να τοποθετήσει το αυτοκίνητο στην αρχή της διαδρομής.

- **Επιλογή (choice):** Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να επιλέξει ανάμεσα στο κόκκινο ή το κίτρινο αυτοκίνητο για να ακολουθήσει την κόκκινη διαδρομή προς τον χώρο στάθμευσης.

Θεματικές ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
Λειτουργικό παιχνίδι	<p>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε :</p> <p>1. Να αναπτύξει κινητικό παιχνίδι.</p>	

	<p>1.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>1.2 σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>1.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>1.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>2. Να παίξει δρώντας πάνω σε αντικείμενο.</p> <p>2.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός ανεβαίνει με το μαθητή επάνω στο ίδιο τραμπολίνο, πιάνει τα χέρια του και τον προτρέπει να μιμηθεί τις κινήσεις του.</p> <p>1.1.2. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή παιχνίδια που έχουν σχέση με την κίνηση μερών του σώματος, π.χ. τρέξιμο, χοροπηδητό, παλαμάκια.</p> <p>1.1.3. Ο εκπαιδευτικός δείχνει με κινήσεις στο μαθητή γνωστά μουσικοκινητικά παιχνίδια και παιχνιδο-τράγουδα, όπως το «πλάθω κουλουράκια με τα δυο χεράκια...», το «τα χεράκια δεξιά...», το «κεφάλι ώμοι...».</p> <p>1.1.4. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί ένα τούνελ-παιχνίδι και σηματοδοτεί κατάλληλα την είσοδο και την έξοδο ώστε ο μαθητής να γνωρίζει την πορεία που θα ακολουθήσει.</p> <p>1.2.2. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί δύο τραμπολίνα το ένα δίπλα στο άλλο. Ζητά από δύο μαθητές να ανεβούν και να πηδάνε ακολουθώντας το ρυθμό που δίνει ο ίδιος με τα χέρια ή με ένα τύμπανο.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός οδηγεί δύο μαθητές να καθίσουν σε μία πλαστική φορητή τραμπάλα και τους βοηθά να ανεβαίνουν και να κατεβαίνουν.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα κινητικό παιχνίδι για πέντε μαθητές. Ετοιμάζει εικόνες ή σύμβολα που δείχνουν ««κάθομαι» και «τρέχω». Όταν λέει «τρέχω» και σηκώνει την αντίστοιχη κάρτα όλοι οι μαθητές πρέπει να τρέξουν γύρω από τις τέσσερις καρέκλες. Η ίδια διαδικασία επαναλαμβάνεται με τη λέξη «κάθομαι». Ο μαθητής που δε θα προλάβει να καθίσει σε καρέκλα βγαίνει από το παιχνίδι (απομακρύνεται από τον κύκλο). Σταδιακά, ένα παιδί μπορεί να σηκώνει ή να λέει την κάθε κάρτα.</p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται μπροστά στο μαθητή και βγάζει από το «μαγικό</p>
--	---	---

	<p>2.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>2.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>2.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>3. Να παίξει χρησιμοποιώντας αντικείμενα σύμφωνα με την πραγματική τους χρήση</p> <p>3.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>3.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p>	<p>κουτί» της τάξης διαφορετικά παιχνίδια με ήχους, μυρωδιές, κίνηση και διαφορετική υφή που κινητοποιούν το μαθητή να ασχοληθεί με αυτά.</p> <p>2.2.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή να καθίσει απέναντι σε ένα συμμαθητή του. Ο κάθε μαθητής έχει τα δικά του υλικά για να ασχοληθεί, όπως π.χ. δικό του πλάστη και καλούπια για την πλαστελίνη.</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές ένα σύνολο από υλικά που αρέσουν και στους δύο, π.χ. ένα πλάστη και κομμάτια πλαστελίνης ή ένα κουβαδάκι για την άμμο στην αμμοδόχο. Τους προτρέπει να ασχοληθούν από κοινού.</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει με τα παραπάνω παιχνίδια και υλικά δραστηριότητες που έχουν σαφή στόχο. Για παράδειγμα, οι μαθητές καθοδηγούνται και παροτρύνονται να φτιάξουν μία τούρτα με πλαστελίνη, όπου ο ένας θα φτιάχνει τη βάση και ο άλλος θα τοποθετεί τα κεράκια.</p> <p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή την πραγματική χρήση παιχνιδιών, π.χ. να σπρώχνει αυτοκινητάκια, να γεμίζει την καρότσα του φορτηγού με άμμο, να βάζει το κουτάλι-παιχνίδι στο στόμα, να ξεφυλλίζει βιβλία, να ανοιγοκλείνει πόρτες σε σπιτάκια και σε αυτοκινητάκια. Συνοδεύει τις δραστηριότητες με ανάλογους ήχους όπως π.χ. «βουμ, βουμ» για το αυτοκινητάκι.</p> <p>3.2.1. Ο εκπαιδευτικός οδηγεί δύο μαθητές ώστε να καθίσουν ο ένας κοντά στον άλλον. Δίνει τα υλικά της προηγούμενης δραστηριότητας και στους δύο και τους καθοδηγεί για να χρησιμοποιούν τα παιχνίδια σύμφωνα με την πραγματική τους χρήση.</p>
--	---	---

	<p>3.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>3.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>4. Να αναπτύξει παιχνίδι αιτίας-αποτελέσματος.</p> <p>4.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>4.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>4.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>4.4. σε επίπεδο</p>	<p>3.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές μία κοινή μακέτα με διαδρομές αυτοκινήτων και ζητά από τους μαθητές να χρησιμοποιήσουν τα ίδια αυτοκινητάκια πάνω στην κοινή επιφάνεια.</p> <p>3.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα παιχνίδι για τρεις μαθητές που θα χρησιμοποιήσουν: ένα πλαστικό φτυάρι, ένα πλαστικό φορηγό με ανοιχτή καρότσα και συγκεκριμένη ποσότητα χώματος. Ο πρώτος μαθητής θα γεμίζει την καρότσα με χώμα, χρησιμοποιώντας το φτυάρι. Ο δεύτερος μαθητής πρέπει να πάρει το φορηγό και κάνοντας τον ανάλογο θόρυβο να το «οδηγήσει» στον τρίτο μαθητή. Ο τρίτος μαθητής πρέπει να αδειάσει το χώμα του φορηγού σε μια τρύπα που έχει ανοίξει ο εκπαιδευτικός, ενώ ταυτόχρονα θα εξηγεί τι κάνει. Στη συνέχεια θα «οδηγήσει» το φορηγό στον πρώτο μαθητή.</p> <p>4.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει ή σηματοδοτεί οπτικά την χρήση παιχνιδιών που με τη δράση του μαθητή προκαλούν αισθητηριακά ερεθίσματα. Για παράδειγμα, ο μαθητής παρακινείται να φουσέξει για να κάνει σαπουνόφουσκες, να πατήξει ή να στρίψει το κουμπί σε παιχνίδια για να ακούει διάφορους ήχους.</p> <p>4.2.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να καθίσουν ο ένας κοντά στον άλλο και δίνει στον καθένα ένα «μουσικό τετράδιο» (κάθε σελίδα είναι υφασμάτινη και αν το παιδί πιέσει σε κατάλληλα σημεία παράγονται μουσικοί ήχοι).</p> <p>4.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις μαθητές παιχνίδια παρόμοια με αυτά των δύο παραπάνω δραστηριοτήτων και ορίζει την σειρά με την οποία θα ανταλλάξουν όλα τα παιχνίδια μεταξύ τους.</p> <p>4.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις</p>
--	--	---

	συνεργατικού παιχνιδιού	μαθητές από ένα αυτοκινητάκι που κινείται με μικρή ώθηση προς τα μπρος αν ο μαθητής το σπρώξει με λίγη δύναμη. Ο καθένας έχει ένα ρόλο: δύο είναι οδηγοί και ο ένας πατάει ένα κουμπί ενός παιχνιδιού που κατεβάζει ένα μοχλό και εμποδίζει τα αυτοκίνητα να προχωρήσουν.
Κατασκευαστικό παιχνίδι	<p>1. Να φτιάχνει διαφορετικές κατασκευές με ποικιλία υλικών</p> <p>1.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>1.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>1.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>1.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή πώς να φτιάχνει μία κατασκευή με διάφορα υλικά. Για παράδειγμα, να φτιάχνει πύργους, τοίχους, γέφυρες με τουβλάκια, να κάνει κατασκευή σπιτιού με lego, να φτιάχνει κατασκευές με λάσπη ανακατεύοντας νερό και χώμα, κλπ. Σε κάθε δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή εικόνες με το τελικό προϊόν που ο μαθητής θα πρέπει να φτιάξει.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει τα ίδια υλικά σε δύο μαθητές που κάθονται δίπλα-δίπλα και τους ζητά να φτιάξουν συγκεκριμένη κατασκευή ξεχωριστή ο καθένας. Ακολουθούνται οι οπτικοποιημένες οδηγίες της προηγούμενης δραστηριότητας.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει μία δραστηριότητα όπου οι μαθητές θα πρέπει να φτιάξουν μία συγκεκριμένη κατασκευή με τουβλάκια. Οι μαθητές μοιράζονται τα τουβλάκια αλλά ο καθένας φτιάχνει ξεχωριστή κατασκευή.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τρεις μαθητές να φτιάξουν έναν πύργο αντιγράφοντας σύμφωνα με ένα σχέδιο. Για παράδειγμα, η κατασκευή που πρέπει να φτιάξουν αποτελείται από τρεις σειρές με τουβλάκια τριών ξεχωριστών χρωμάτων. Ο καθένας θα τοποθετήσει τα δικά του τουβλάκια (με το ίδιο χρώμα) πάνω στη σειρά του άλλου ώστε η τελική κατασκευή να μοιάζει με πύργο.</p>

<p>Παιχνίδι προσποίησης Συμβολικό παιχνίδι</p>	<p>1. Να προσποιείται ότι κάνει μια ενέργεια χρησιμοποιώντας το σώμα του</p> <p>1.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>1.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>1.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>1.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή να προσποιείται, π.χ. ότι κοιμάται, ότι τρώει, ότι πονάει το πόδι του, κλπ. Για παράδειγμα, ξαπλώνει πρώτα ο ίδιος και περιγράφει την ενέργεια, π.χ. «προσποιούμαι ότι κοιμάμαι». Μιμείται όσο πιο παραστατικά μπορεί κάποιον που κοιμάται, π.χ. αργή αναπνοή στον ύπνο, ροχαλητό, αλλαγή πλευρού, κλπ. Μετά παρακινεί το παιδί να μιμηθεί, π.χ. να βάλει το μαθητή να ξαπλώσει και να του κλείνει τα μάτια, λέγοντας «Γιάννη, προσποιείσαι ότι κοιμάσαι;». Εναλλακτικά, ο εκπαιδευτικός μπορεί να δείξει με εικόνες στο μαθητή τις συμπεριφορές που θα προσποιηθεί ο μαθητής.</p> <p>1.2.1. Αφού οι μαθητές έχουν κατακτήσει την δεξιότητα μίμησης που διδάσκεται στο προηγούμενο επίπεδο, ο εκπαιδευτικός προτρέπει δύο μαθητές που κάθονται δίπλα-δίπλα να μιμηθούν ίδιες ή διαφορετικές ενέργειες προσποίησης. Μπορεί να χρησιμοποιήσει και φωτογραφίες/ εικόνες για να τους καθοδηγήσει σε αυτό το επίπεδο παιχνιδιού.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί τους μαθητές να προσποιηθούν την ίδια ενέργεια χρησιμοποιώντας τα ίδια υλικά, π.χ. τα ίδια μαξιλάρια στο παιχνίδι προσποίησης του ύπνου στον ίδιο χώρο.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται στο κέντρο της μοκέτας και βάζει τους μαθητές να ξαπλώσουν γύρω του για να προσποιηθούν ότι κοιμούνται. Χρησιμοποιώντας ένα ηχητικό σήμα (π.χ. μουσικό όργανο) ζητά από τα παιδιά να κλείνουν τα μάτια κάθε φορά που το ακούνε και να ξαπλώνουν. Με ένα άλλο ηχητικό σήμα να ανοίγουν τα μάτια και να σηκώνονται επάνω. Η δραστηριότητα εμπλουτίζεται εκπαιδεύοντας τους μαθητές σε</p>
---	--	---

	<p>2. Να προσποριείται ότι κάνει μια ενέργεια χρησιμοποιώντας αντικείμενα καθημερινής ζωής ή παιχνίδια που μοιάζουν με πραγματικά αντικείμενα</p> <p>2.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>2.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>2.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>2.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>3. Να προσποριείται ότι κάνει μια ενέργεια σε άλλους ανθρώπους ή σε κούκλες</p> <p>3.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p>	<p>περισσότερη προ-σποίηση, π.χ. να χασμουριούνται, δείχνοντας έτσι ότι νυστάζουν, να τεντώνονται καθώς ξυπνάνε.</p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή π.χ. ότι «πίνει» γάλα από ένα άδειο ποτήρι λέγοντας «πίνω τσάι», «μμ! ωραίο», «ζεστό», κλπ. Ζητά από το παιδί να δει ότι μέσα στο ποτήρι δεν υπάρχει γάλα. Μετά ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να μιμηθεί τις ενέργειες του εκπαιδευτικού.</p> <p>2.2.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από δύο μαθητές να «προσποιηθούν» ότι ο κα-θένας «πίνει» γάλα από το ποτήρι του.</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές να ανταλλάξουν ποτήρια ή άλλα αντικείμενα που σχετίζονται με το φα-γητό.</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε μία ομάδα μαθητών παιχνίδια ή υλικά που χρησιμοποιούνται για το φαγητό. Αναθέτει ρόλους σε κάθε παιδί χρησι-μοποιώντας οπτικές ενδείξεις. Για παράδειγμα, αυτός που θα σερβίρει χυμούς θα φοράει το ψηλό καπέλο ή μια ποδιά ενώ όλοι οι άλλοι θα είναι οι «καλεσμένοι».</p> <p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή μία σειρά από ενέργειες προσποίησης που συνδέονται με καταστάσεις αντικειμένων ή ανθρώπων.</p>
--	--	--

	<p>3.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>3.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>3.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>4. Να προσποριείται μια σειρά ενεργειών χρησιμοποιώντας αντικείμενα καθημερινής ζωής ή παιχνίδια που μοιάζουν με πραγματικά αντικείμενα</p> <p>4.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>4.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>4.3. σε επίπεδο συντροφικού</p>	<p>Για παράδειγμα, η κούκλα «πεινάει» και θέλει «τάισμα», «χτυπάει» το τηλέφωνο και του το δίνει για να μιλήσει.</p> <p>3.2.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει δύο μαθητές να παίξουν το ίδιο παιχνίδι, ο καθένας με τα δικά του υλικά, π.χ. την κούκλα, τα πιατάκια, τα κουταλάκια.</p> <p>3.3.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές να παίξουν το ίδιο παιχνίδι αλλά να μοιραστούν τα ίδια υλικά. Οι μαθητές θα «ταΐζουν» την κούκλα με εναλλαγή σειράς.</p> <p>3.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παιχνίδι με θέμα «η κούκλα πηγαίνει να ψωνίσει». Δίνει στους μαθητές μία κούκλα και αρκετά παιχνίδια που αναπαριστούν λαχανικά και φρούτα. Τους δείχνει σε εικόνες τι θέλει να αγοράσει η κούκλα από το μανάβικο. Ένας μαθητής θα είναι ο ταμίας με το ταμείο, άλλος θα είναι ο μανάβης που θα βάζει τα ψώνια στο καλάθι, άλλος θα κρατάει την κούκλα και θα δείχνει ή θα λέει τι θέλει να ψωνίσει η κούκλα.</p> <p>4.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή μία σειρά από ενέργειες με τα αντίστοιχα υλικά. Για παράδειγμα, να ετοιμάζει γάλα και να το πίνει, να πλένει τα πιάτα, να φοράει παλτό να παίρνει τσάντα και να βγαίνει βόλτα.</p> <p>4.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές που κάθονται ο ένας δίπλα στον άλλο τα ίδια αντικείμενα και τους προτρέπει να παίξουν ένα από τα παραπάνω σενάρια.</p> <p>4.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις μαθητές κοινά υλικά για το πλύσιμο των</p>
--	--	---

	<p>παιχνιδιού</p> <p>4.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>5. Να παίζει το ρόλο ενός άλλου ανθρώπου</p> <p>5.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>5.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>5.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>5.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>πιάτων και τους λέει να «πλύνουν τα πιάτα». Ο εκπαιδευτικός τους προτρέπει να ανταλλάσσουν τα πιατικά, τη λεκάνη, τα απορρυπαντικά, κλπ.</p> <p>4.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε τρεις μαθητές κοινά υλικά με σκοπό να «πλένουν» όλα τα πιάτα. Ο ένας μαθητής θα «πλένει», ο άλλος θα «σκουπίζει» και ο άλλος θα «τοποθετεί» στα ντουλάπια. Ο ρόλος του καθένα σηματοδοτείται οπτικά, π.χ. το απορρυπαντικό είναι για το πλύσιμο, η πετσέτα είναι για το σκούπισμα.</p> <p>5.1.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει ένα ρόλο μπροστά στο μαθητή, πχ. τη μητέρα που ντύνει το μωρό για να το βγάλει βόλτα, το βάζει στο καρότσι, το πηγαίνει βόλτα. Δίνει στο μαθητή τα υλικά και του ζητά να μιμηθεί τις ενέργειες.</p> <p>5.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές που κάθονται ο ένας κοντά στον άλλο κοινά υλικά για να παίξουν ένα ρόλο στον οποίο έχουν εκπαιδευθεί: π.χ. το ρόλο του μανάβη.</p> <p>5.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις μαθητές υλικά που σχετίζονται με ένα σενάριο και τους προτρέπει να «παίξουν» ρόλους με αυτά, π.χ. να ταΐσουν, να χτενίσουν, να λούσουν, να ντύσουν τις κούκλες.</p> <p>5.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές τα ίδια υλικά για να παίξουν ένα σενάριο με ρόλους. Ο ένας μαθητής θα είναι η μαμά της κούκλας και ο άλλος θα είναι ο μπαμπάς οι οποίοι θα πάνε την κούκλα στον οδοντίατρο γιατί «πονάει» το δόντι της. Ο άλλος μαθητής θα είναι ο οδοντίατρος.</p>
--	--	---

<p>Παιχνίδι με κανόνες</p>	<p>1. Να συμμετέχει σε παιχνίδια ακολουθώντας τους κανόνες</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει σε μια μικρή ομάδα μαθητών να παίζει στην αυλή ένα ομαδικό παιχνίδι, π.χ. το «1, 2, 3, ΣΤΟΠ». Ένας μαθητής θα γυρίσει το πρόσωπό του στον τοίχο. Οι άλλοι θα βρίσκονται πίσω του και πίσω από μία γραμμή που θα σηματοδοτείται με ένα σχοινί. Ο μαθητής που είναι γυρισμένος προς τον τοίχο, φωνάζει «1 2 3» και σηκώνει την πράσινη κάρτα για να γνωρίζουν οι συμμαθητές πότε περπατάνε. Όταν ο συμμαθητής φωνάζει «στοπ» και σηκώνει την κόκκινη κάρτα, όλοι μένουν ακίνητοι. Αυτός που δεν θα σταματήσει όταν πρέπει να είναι ακίνητος, θα πάρει τη θέση του στον τοίχο.</p> <p>1.2. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα επιτραπέζιο παιχνίδι χρησιμοποιώντας κάρτες με αγαπημένα και οικεία αντικείμενα, π.χ. 10 κάρτες με ζώα. Ζητά από τους μαθητές να ονομάσουν ή να δείξουν το ζώο που φαίνεται σε κάθε εικόνα. Αναποδογυρίζει όλες τις κάρτες. Φοράει σε ένα μαθητή ένα καπέλο και του ζητά να δείξει ή να πει που είναι η κάρτα με ένα ζώο. Εάν ο μαθητής επιλέξει σωστά, κρατάει την κάρτα, διαφορετικά την αναποδογυρίζει και πάλι. Δίνει το καπέλο στον επόμενο. Συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο, μέχρι να τελειώσουν οι κάρτες. Αυτός που έχει συγκεντρώσει τις περισσότερες, είναι ο νικητής.</p>
-----------------------------------	--	---

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ**

Αξονες γνωστικού περιεχομένου	Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)	Ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης
<p>Ποτό</p> <p>Διατροφή</p> <p>Φαγητό</p> <p>Ένδυση</p> <p>Τουαλέτα</p> <p>Προσωπική υγιεινή</p>	<p>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</p> <p>Να πίνει μόνος του υγρά με καλαμάκι, με ποτήρι ή από την βρύση χρησιμοποιώντας το χέρι του, χωρίς να βρέχεται.</p> <p>Να τρώει με σχετικά αποδεκτό τρόπο ανεξάρτητα, επιλέγοντας και χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μαχαιροπίρουνα για κάθε φαγητό.</p> <p>Να ξεντύνεται και να ντύνεται αρχικά με βοήθεια και στην συνέχεια μόνος του.</p> <p>Να χρησιμοποιεί σωστά την τουαλέτα και να φροντίζει για την υγιεινή και την καθαριότητα του σώματός του.</p>	<p>Ύλη</p> <p>Μονάδα – Σύνολο</p> <p>Διάσταση</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p> <p>Σύστημα</p> <p>Πολιτισμός</p>
<p>Καθαριότητα και τακτοποίηση των χώρων που χρησιμοποιεί</p> <p>Προσωπική ασφάλεια</p> <p>Χρήση ηλεκτρικών συσκευών – εξοπλισμού</p> <p>Μαγείρεμα – προετοιμασία φαγητών και ποτών</p>	<p>Να καθαρίζει και να τακτοποιεί μόνος του τους χώρους του σχολείου που χρησιμοποιεί.</p> <p>Να φροντίζει για την προσωπική του ασφάλεια και υγεία, αποφεύγοντας μολυσμένες ή σάπιες τροφές, δηλητήρια ή χάρπια και υλικά καθαριότητας.</p> <p>Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τις ηλεκτρικές συσκευές σε χώρους του σχολείου: στην τάξη, την κουζίνα ή στο σχολείο γενικότερα.</p> <p>Να έχει δεξιότητες κατάλληλης προετοιμασίας φαγητών και σερβιρίσματος.</p> <p>Να έχει τις δεξιότητες που χρειάζονται για σωστό στρώσιμο τραπέζιου, σερβίρισμα φαγητών και ποτών, καθάρισμα και τακτοποίηση όλων των σκευών που</p>	<p>Ύλη</p> <p>Χρώμα</p> <p>Μορφή</p> <p>Διάσταση</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Μονάδα – Σύνολο</p> <p>Σύστημα</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p> <p>Πολιτισμός</p> <p>Μεταβολή</p>

<p>Στρώσιμο τραπεζιού, σερβίρισμα, καθάρισμα τραπεζιού και τακτοποίηση σκευών</p> <p>Υγιεινή και ασφάλεια στην τάξη και την κουζίνα</p>	<p>χρησιμοποιήθηκαν.</p> <p>Να φροντίζει για την υγιεινή και την ασφάλειά του μέσα στο σπίτι, προσέχοντας ιδιαίτερα την καθαριότητα της κουζίνας και της τουαλέτας και αποφεύγοντας τραυματισμούς από γωνιές επίπλων και άλλα αιχμηρά αντικείμενα.</p> <p>Να είναι σε θέση να αναγνωρίζει καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και να τις αντιμετωπίζει ακολουθώντας οδηγίες ή καλώντας τον κατάλληλο τεχνίτη.</p>	
<p>Γνωριμία με την γειτονιά και την πόλη του</p> <p>Χρήση χώρων ψυχαγωγίας</p> <p>Γνωριμία με τις υπηρεσίες</p> <p>Συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας</p> <p>Οδική κυκλοφορία</p> <p>Πρόληψη και αποφυγή κινδύνων στην κοινότητα</p> <p>Χρήση δημοσίων μέσων μαζικής μεταφοράς</p> <p>Δεξιότητες αγοράς προϊόντων</p>	<p>Να γνωρίζει το σχολείο του, το κοντινό πάρκο, την εκκλησία, τα καταστήματα, αλλά και τους δρόμους της πόλης που ζει, τις πλατείες, την κεντρική αγορά και σημαντικά μνημεία αυτής.</p> <p>Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί χώρους που προσφέρονται για ψυχαγωγία, όπως: η καφετέρια, ο κινηματογράφος, το θέατρο και η βιβλιοθήκη.</p> <p>Να γνωρίζει υπηρεσίες της πόλης του, όπως, το ταχυδρομείο, το αστυνομικό τμήμα, την τράπεζα και να γνωρίζει πως να τις χρησιμοποιήσει αν παραστεί ανάγκη.</p> <p>Να συμμετέχει στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας που ζει.</p> <p>Να έχει δεξιότητες οδικής κυκλοφορίας.</p> <p>Να καταστεί ικανός να προλαμβάνει και να αποφεύγει κινδύνους στην κοινότητα.</p> <p>Να γνωρίζει και να μπορεί να χρησιμοποιεί μόνος του τα μέσα μαζικής μεταφοράς.</p> <p>Να επιλέγει το κατάλληλο μέσο μεταφοράς ανάλογα με τον προορισμό του.</p> <p>Να αγοράζει προϊόντα επιλέγοντας το σωστό κατάστημα για κάθε τι που θέλει να αγοράσει.</p> <p>Να υπολογίζει και να χρησιμοποιεί χρήματα ή πιστωτική κάρτα για τις αγορές του και να ελέγχει τα ρέστα του.</p>	<p>Αλληλεπίδραση Επικοινωνία Ισορροπία Ιδέα Πολιτισμός Χώρος Χρόνος Μονάδα – Σύνολο Σύστημα Ομοιότητα– Διαφορά</p>